

شرح گلستان
شرح گلستان
شرح گلستان
بازدید شد
۱۳۸۵
کتابخانه مجلس شورای ملی
شماره ثبت کتاب
۸۷۱۰۵
کتاب مجموعه ۱ـ شرح گلستان بعربی
مؤلف ۲ ـ لصاحب ترکی ـ عربی ـ فارسی
موضوع ۳ ـ تحفة الهادی
۱۰۲۳۵
۱۰۶۶۶
۱۳۸۸۷
خطی ـ فهرست شده
۱۳۸۸۷

بسم الله الرحمن الرحيم منت خدايرا عز وجل اى الامتنان واعتداد النعمة براى خداى
كه طاعتش موجب قربتست وبشكر اندرش مزيد نعمت يعنى اندر شكر خداى تعالى زيادة
نعمت ثابت است فالباء زايدة لتحسين اللفظ قال الاستاد سلمه الله تعالى عادة في استعمال
العجم ان مثل اندر وور اذا اقترن بالباء الكائنة للصلة انا يؤخر عنه كما سيجئ في قوله برين
بنده درست والمعنى درين بنده است وكذا قوله بدريا در منافع بى شمارست والمعنى
در دريا وكذا قوله هيچ برنج درست والمعنى هيچ در رنجست هذا وقيل الباء سببية
والمعنى زيادة النعمة ثابتة للعباد بسبب كونهم في شكره تعالى وهذا على تقدير ان يكون مزيد
بفتح الميم مصدرا ميميا بمعنى الزيادة وقد يروى مُزيد بضم الميم مناسبا لقوله موجب اى
هو مزيد النعمة لهم بسبب كونهم في شكره تعالى والتقدير مزيد نعمت است الا انه حذف
لفظة است اكتفاء بما قبله وكذا في قوله مفرح ذات وواجب وغير ذلك الى آخر الكتاب
وهو اى حذف الرابطة اكتفاء بما قبله شايع بل مطرد في هذه اللغة هر نفسى كه فرو ميرود
ممد حياتست وچون بر مى آيد مفرح ذات اخر هذه الفقرة عن قبلها بناء على ان الظاهر
ان خروجه يجب ان يكون بعد دخوله بغير عكس فان الهواء الخارج عند التنفس هو عين
الهواء الداخل بدون لزوم العكس پس در هر نفسى دو نعمت موجودست
وبر هر نعمتى شكرى بياء الوحدة فيهما واجب بيت از دست وزبان كه بحذف الواو
العاطفة لفظا وبضم التاء وسكونه عليه وكذا في امثاله وزبان بفتح الزاء في الفصيح
والمشهور فتحه ويجوز بالفاء مقام الباء كذا في الصحاح الفارسى وقوله كه بكسر الكاف
العربى والهاء للعلامة يستعمل اسما كما هاهنا ويستعمل اداة اما استعمل اسما فيدل
على ذات ذوى العقول كما ان چه يدل على غير ذوى العقول نحو چه جا بورست
وچه خبر شنيده واما اذا استعمل اداة فيجئ للارتباط اما بين الصفة والموصوف
نحو دل كه عاشق شد دگر نشد آرام او بين العلة والمعلول نحو مزن تا كه كتاب ندادم او بين

الغاية

الغاية والمعنى نحو بگوش تاكه برسى او غير ذلك من الامرين اللذين تعلق احدهما بالآخر
نحو گفتم كه چون نوا ماكه بكسر الكاف العربى وسكون الهاء الاصلى فهو بمعنى العصفور كذا في
بحر الغرايب بر آيد كز عهده شكرش بدر آيد اصله كه از عهده شكرش اى من حق شكره تعالى وهى في
الاصل الدرك بفتحتين كذا في مختار الصحاح ولا يخفى ان في ذكر دست اشارة الى عدم
اختصاص الشكر بالقلب فان قوله بدر آيد اى ياتى الى الباب فقد كنى به عن الخروج والمعنى
معايد اى شخص ولسانه يمكن ان يخرج من عهدة شكره تعالى وشكره كما هو
حقه استفهاما على سبيل الانكار واستدل عليه بقوله تعالى حيث قال قال
الله تعالى اعملوا آل داود شكرا وقليل من عبادى الشكور قيل حكاية ما قبل
آل داود اى امرناهم وقلنا لهم اعملوا يا آل داود وشكرا نصب على انه مفعول له
اى اعملوا لله تعالى واعبدوه شكرا او على الحال اى شاكرين قال بعض الكمل او
على تقدير اشكروا شكرا الا ان اعملوا فيه معنى اشكروا من حيث ان العمل للمنعم شكر
له والشكر فعل ينبئ عن تعظيم المنعم بسبب انعامه وقيل صرف العبد جميع ما انعم الله
تعالى عليه من السمع والبصر وغيرهما الى ما خلق واعطاه لاجله قيل وبهذا المعنى و
ورد في هذه الآية الكريمة فان الشكور بالمعنى الاول غير قليل والشكور بالفتح
المتوفر على اداء الشكر بيت بنده همان به كه يعنى بنده را همان بهتر است كه ز
تقصير خويش عذر بدرگاه خداى آورد ورنه بفتح النون بمعنى والا اصله واگر نه
قال بعض الكمل فعدله من بنست الا انه فتح للخفة وحكمه كما في قوله وگرنه
خاتم كه والمعنى ورنه محل سزاوار خداوندیش بفتح الياء المصدرى كس
نتواند كه بجاى آورد خوان نعمت بيدريغش همه جا كشيده وباران رحمت
بى حسابش همه را رسيده پرده ناموس بندگان بگناه فاحش في مختار الصحاح كل
شيء جاوز حده فهو فاحش ندرد من دريدن بمعنى الخرق قيل قد اشتهر بتشديد

الراء وكذا نبرد في قوله و وظيفة روزي اي الرزق بخطاي منكر بفتح الكاف نبرد والاصل
تخفيفها ولعله من قبيل قولهم امتيذ بتشديد الميم واصله التخفيف وله نظاير
لا تحصى بيت اي كريمي كه از خزانه غيب گبر و ترسا وظيفه خور داري دوستان را
كجا كني محروم تو كه با دشمنان نظر داري الگبر بفتح الكاف الفارسي وسكون الباء
العربي الكافر مطلقا وترسا نوع منه وقوله كجا كني بياء الخطاب من كردن وكذا باء
داري من داشتن فراش باد صبا را گفته تا فرش زمردين بتشديد الراء
يعني فرش زمرد رنگ كناية عن الخضروات بگسترد بضم الكاف الفارسي ودايه ابر
بهاري را فرموده تا بنات نبات جمع بنت نبات بتقديم النون عكس بناته در مهد زمين بپرورد درختانرا
بخلعت نوروزي قباي سبز ورق يعني جامه كه ورق سبز است در بر گرفته اعلم ان
بر بكسر الباء على سبعة معان بمعنى الصدر ومنه قولهم للمحبوب سيمين بر وبمعنى الثمرة
وبمعنى الاثر من بر دادن كما بر باران بر سنگ وبمعنى على للاستعلاء وهو المراد ههنا
وبمعنى النصيب وقد يستعمل في بعض التراكيب صفة ومنه قولهم دبر وكثيرا ما يذكر
في اوايل المصادر والافعال لتحسين اللفظ فقط كذا في بحر الغرايب واطفال اي
شاخ را جمع طفل بقدوم مصدر قدم على وزن الدخول من قدم من سفره بالكسر
قدوما ومقدما ايضا بالفتح موسم ربيع كلاه شكوفه بر سر نهاده وعصاره تاكي للعصارة
بالضم ما سال من العصر وتاك بمعنى القضيب مطلقا وقد يتخذ منه بعض من آلات
اللهو ويقال له تاكي ايضا في الاستاد ومشرق بالقصر ايضا الا انه يطلق على
صغير منها على قياس خياط وخيط هذا وروي نال باللام ونال ما في وسط القلم
وجوفه كالخيط الابيض ولعل هذا هو الاصوب فان كون تاك بمعنى القضيب
وان ساعده بعض الكتب لكن اكثرها مصرح بخلافه بقدرتش شهد فايق من فاق
على اشكاله اذا علاهم بالشرف شده وتخم خرما بتربيتش نخل باسق گشته بفتح

الكاف الفارسي اي صار نخلا مرتفعا بيت ابر و باد و مه و خورشيد و فلك در كارند
بضم الباء وفتحها في بعض النسخ خورشيد وفلك وسواد خل في المعنى كما لا يخفى در كارند
اي كل واحد منها يعمل بما امروا به تا تو ناني بكف آري و بغفلت نخوري همه از بهر
تو سر گشته اي المتحير فرمانبردار شرط انصاف نباشد كه تو فرمان نبري
بفتحتين فانه وان كان من بردن بالضم الا انه فتح الباء لئلا يلتبس بقولهم بردن بمعنى
القطع ولما فرغ من التحميد الذي اشار اليه بقوله منت خدايرا الخ قصد الاشارة الى التصلية
فقال در خبر است وهو خبر مقدم لمبتدا مؤخر وهو قوله كه اي بنده كان اي هذه القضية
ثبتت ووردت في الخبر اي الحديث از سرور كاينات ومفخر موجودات ورحمت عالميان بفتح
اللام وكسر الميم جمع عالم وصفوت على وزن رحمة في الصحاح صفوة الشيء خالصه ابو
عبيدة يقال صفوة ماء بالحركات الثلث فاذا نزعوا الهاء قالوا له صفو ماله بفتح الصاد لا غير
آدميان وتتمه دور زمان محمد مصطفى عليه الصلوة والسلام شعر
شفيع مطاع اي مقبول الشفاعة نبي كريم اي سخي واصيل وهو ضد اللئيم اعني
شحيح النفس ودني الاصل قسيم من القسام بالفتح وهو الحسن يقال فلان قسيم الوجه
اي حسن او من القسم مصدر قسمت الشيء فانقسم فعلى هذا هو فعيل بمعنى فاعل اي قاسم
للعلوم والحكم بين الامة قال عم انما انا قاسم والله يعطي وجسيم بمعنى تناور بالفارسي
والمراد ههنا عظيم القدر والمرتبة وقيل معناه ان اعضاءه الجسمية في معتدل ضخامة
اللايقة كما هي ونسيم بمعنى خندان روي بالفارسي ووسيم اي معلم بمهر النبوة
في ظهره في مختار الصحاح يقال فلان وسيم اي حسن الوجه فلا يبعد ان يجعل الوسيم
على هذا المعنى على تقدير ان يجعل القسيم بمعنى القاسم بيت چه غم ديوار امت را
كه دارد چون تو اي مثل تو پشتيبان اي المسند چه باك بالباء العربي
المبالاة از موج بحر آنرا قيل هو جمع بحر بالالف والنون كما شقاه

وصادقا فانج يكون نقطه را دكيا والظاهر ان المعنى چه پاك از موج بحرانرا يعني
كسيي را كه باشد نوح كشتيبان در از بحر بيت بلغ العلى اى وصل
النبي عم الى الرفعة والشرف ويجوز ان يكون جمع العليا تأنيث
الاعلى اى الى الدرجات العلى وبجماله متعلق ببلغ كشف الدجى اى الظلمة
بجماله حسنت جميع خصاله مرفوع على انه فاعل حسنت والخصال جمع خصلة
وهى تستعمل فى الافعال الغريزة صلوا عليه وعلى اله عطف على الضمير المجرور فى عليه
من غير اعادة وهو ليس بسديد كما عرف فى موضعه فهو على مذهب الكوفيين فانهم يجوزونه
مطلقا واما على تقدير الجار على ما قيل فى قول الشاعر فما بك والايام من عجب كه يكى
از بندكان كفته كار بي نشان رو رزى كار روشنست اجابت يعنى الرجوع با سيد اجابت
بندرد كار حق جل وعلى بردارد مضارع كاشتن وبه للافادة معنى الاستعلاء ايزد تعالى بدو نى
نظر نكند باز نشن يعنى من اخرى والنون ضمير راجع الى قوله يكى بجواند باز اعراض كند
باز شنيفد بو زارى بجواند حق سبحانه وتعالى كويد يا ملائكتى قد استحييت من عبدى
وليس له رب غيرى فقد غفرت له قال الكسائى اصل ملك مالك بتقديم الهمزة
من الالوكة وهى الرسالة ثم قلبت وقدمت اللام فقيل مالك ثم تركت همزته لكثرة
الاستعمال فلما جمعوا ردوها اليه فقالوا ملائكة وملائك كذا فى الجاربردى ولعل تغير
وانكسار يعتري الناس نسيان من تخوف ما عاب ويذمه وهو معنى الحياء زعمن تدرك
تخييب العبد لان من المعهود ان المستحيى من الشيء لا يكاد يفعله بل يتركه وروى
انه يدفع الى العبد يوم القيمة بعد ما عبر الصراط كتاب مختوم فاذا فيه فعلت ما
فعلت ولقد استحييت ان اظهر عليك فاذهب فانى قد غفرت لك قال يحيى ابن معاذ
رضى فى هذا الخبر سبحان من يذنب العبد فيستحيى هو كذا قال بعض الكمل دعوتشرا
را اجابت كردم وحاجتش برآوردم كه از بسيارى دعا وزارى بنده همى شرم دارم
زا

بيت

بيت كرم بين ولطف خداوندكار كنه بنده كرده است او شرمسار عاكفان كعبه
جلالش بتقصير عبادت معترف يعنى بتقصير عبادتش معترف اندكه ما
عبدناك حق عبادتك اى عبادة حقا فعكس واضيف لحق الى العبادة مبالغة
كولكى جوحق عالم اى عالم حقا وكذلك حق معرفتك فى قوله وواصفان حليه
جمالش بنعت رجال حق بتحير منسوب كه ما عرفناك حق معرفتك يروى
عن ابى هريرة انه كان يقول سبحانك ما عبدناك حق عبادتك وكذا عرفناك حق معرفتك وقال ابو على
سينا اعتصام الورى بمعرفتك عجز الواصفان عن صفتك تب علينا فاننا بشر
ما عرفناك حق معرفتك بيت كركسى وصف او زمن پرسد بيدل از بي نشان
چه كويد باز يعنى مترة اخرى كانه اشارة الى انه ذكر سابقا نه اوصافه اقوالا جمة وهم
يستوفي حقه بعد هذا وقيل ان باز ههنا استعمل بمعنى روشن يعنى ما يقوله
حولا فاهرا استفهاما على سبيل الانكار وقيل انه من الزوايد اعلم ان باز يجئ
على معان متعددة بمعنى كرد وبالتركى وبمعنى الفتح وبمعنى العقب وبمعنى قدح
كرد وبمعنى الطير المعروف الذى يصاد به وبمعنى الامر من باز يدن وبمعنى صفة وبمعنى
التراكيب مثل ففكه باز وبمعنى اللعب كما فى بحر الغرائب عاشقان كشتكان
معشوقند بر نيايد زكشتكان آواز الظاهر ان بر بمعنى الاستعلاء وكلمة
وقيل بر ههنا بمعنى قطعا يعنى نيايد اصلا زكشتكان آواز يكى از صاحب دلان
قبل اراد الشيخ نفسه قدس سره العزيز وكثيرا ما اشار الى نفسه على هذا
النمط فى هذا الكتاب سر بجيب مراقبة بمعنى بكريبان مراقبه فرو برده بود
هذا حكاية ماضى وبحر مكاشفه مستغرق شده آنكه يعنى در آن وقت كه از آن
حالت باز آمد يكى از اصحاب بطريق انبساط كفت از اين بستان كه بودى ما را
چه تحفه كرامت كردى كفت بخاطر داشتم كه چون بدرخت كل رسم دامنى

مطلب باز

بدریغم آمد که اصحاب را چون باز رسیدم بان درخت بوی گلم یعنی بوی گل گلستان مست کرد که دامنم از دست برفت قطعه ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز

کان سوخته را جان شد و آواز نیامد یعنی جان او رفت و مرده شد و هنوز آواز نیامد این مدعیان در طلبش یعنی در طلب حق بیخبرانند کانرا که خبر شد خبری باز نیامد از وی قطعه ای برتر یعنی اعلی و منزه از خیال و قیاس و گمان و وهم

وز هرچه گفته اند یعنی و برتر از هرچه گفته اند و شنیده ایم و خوانده ایم مجلس تمام گشت ای صار تماما و باخر رسید عمر ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

محامد پادشاه اسلام خلد الله ملکه ذکر جمیل سعدی که در افواه عوام افتاده است وصیت سخنش فی مختار الصحاح الصیت بالکسر الذکر الجمیل الذی ینتشر فی الناس

در بسیط زمین یعنی فی وجه الارض رفته بفتح الراء و قصب الجیب حدیثش قصب الجیب نوع من القصب یقال له بالفارسیة نای شکر اضیف القصب الی الجیب

تشبیها له بالسکر فی اللذة وقیل ان عادة العرب انه اذا لاقی احدهم مع من یحبه فی الطرق کان ما یهدی الیه بتحفة بقطعة نای سکر مخفوة تحت الجیب علی هیئة الطوماری

المطوی و هذا سمی بقصب الجیب و عاشیه الشیخ مکتوبات کلماته بهذه القطع سماها بقصب الجیب تسمیة المشبه باسم المشبه به و هذا المجموع اعنی قصب الجیب اضیف

الی الحدیث و هو اضیف الی ضمیر الغایب اعنی الشین الذی یرجع الی سعدی و که همچو شکر میخورند و رقعه منشآتش علی صیغة المفعول یعنی رقعه هائی که شیخ

سعدی انشا کرده است که کاغذ زر میبرند بفتح الباء و الراء و حیوان بمعنی المثل بر کمال و فضل و بلاغت او یعنی سعدی حمل نتوان کرد یعنی کرده قوله

ذکر جمیل مبتدا و ما بعده عطف علیه و قوله حمل نتوان خبره بلکه خداوند جهان و قطب دایره زمان و قایم مقام سلیمان و ناصر اهل ایمان شاهنشاه ای ملک الامراء معظم

اتابک اعظم یعنی کتخدای اعظم مظفر الدین ابوبکر بن سعد بن زنگی قوله ابوبکر عطف بیان لما قبله و علم الملک ممدوح الشیخ السعدی رح و سمعت من بعض الکمل ان ابابکر کنیته

و مظفر الدین لقبه و عبد الله علمه و هو ابن سعد بن زنگی بن زنگی بن مودود السلغر ظل

الله فی ارضه رب ارض عنه و ارضه قال بعض الکمل روی عن النبی صلعم انه قال السلطان

ظل الله فی الارض یأوی الیه کل مظلوم و قیل فی تفسیر الظل انه هو النعمة و قیل الحفظ

و قیل الهیبة و قیل الظل باق علی معناه و وجه التشبیه ان ظل الشیء ما بنا سببه فی الجملة

و علی هذا و السلطان کذلک فانه ینظم بوجوده مملکته کما ینظم سلسلة الممکنات بوجود الحق

سبحانه و تعالی و لان الظل ینتظم به و یلتجی الیه عند احتراق الحر کذلک السلطان ینتفع به

و یلتجی الیه عند اضطرام شدة الشر و ارض عنه و ارضه کلاهما بصیغة الامر للاستدعاء

و السؤال الاول بکسر الهمزة و فتح الضاد من رضی یرضی رضی و هو مقابل السخط

و الثانی بعکس ذلک من ارضی یرضی ارضاء قیل الرضاء من العبد ترک الاعتراض و من

الله تعالی ارادة الثواب و بین ارضه و ارضه جناس بعین عنایت نظر کرده است

یعنی ان خداوند جهان نظر کرده است بعین عنایت و تحسین بلیغ فرموده و ارادت

صادق نموده لاجرم بفتحتین قال الفراء معناه لا بد و لا محالة بفتح المیم کافه انام یعنی

جمیع مخلوقات از خواص و عوام بمحبت او گراییده اند بکسر الکاف الفارسی بمعنی

میل کرده اند و فی بعض النسخ گرویده اند که الناس علی دین ملوکهم مثنوی زانگه

بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء یعنی از ان وقت که ترا بر من مسکین بکسر نون مسکین

للوزن نظر است آثارم از آفتاب مشهورتر است گر خود یعنی و ان کان الامر فی نفسه

و فی الواقع هکذا یعنی همه عیبها بسکون الیاء یعنی جمیع العیوب بدین بمعنی بهذا

لفظا و معنی و کذا بدان و بان بنده در است یعنی در این بنده است و قد سبق تحقیقه

و قال بعض من اشتهر بتحقیق هذا الکتاب در همه جا زاید مثل بر فی قوله زمین بر

علی ما سبق منه فی قوله بدریا در منافع انتهی هذا عبیر که سلطان نپسندد دهر شست
قطعه گلی خوشبوی بکسر الکاف الفارسی یعنی الطیب الطیب الرایحة در حمام روزی ای
فی یوم من الایام رسید از دست محبوبی بدستم بدو یعنی باو گفتم که مشکی قیل مشک بضم المیم و الشین
المعجمة فارسی و بکسر المیم والسین المهملة عربی کما ان شکر بفتح الشین المعجمة و الکاف المخففة فارسی
و بضم السین المهملة والکاف المشددة عربی یا عبیری که از بوی دلاویز تو مستم دلاویز یعنی او
بر باید دل وصف ترکیبی من اویختن بگفتا بضم البا و من گلی بالکسر ناچیز بودم ولیکن مدتی با گل
بالضم نشستم کمال همنشین بر من اثر کرد وگرنه من همان خاکم که هستم اللهم متع المسلمین
ای اجعلهم منتفعا یقال متع به بالتخفیف ای انتفع بطول حیاته و ضاعف ای اجعل
مضاعفا ثواب جمیله و حسناته وارفع درجة اودائه الاوداء کالاحباء لفظا و معنی جمع
ودید و هو الحبیب و ولاته بضم الواو جمع وال یعنی الحاکم و دمر ای اهلک انت یا رب علی
اعدائه فی مختار الصحاح یقال دمر الله تدمیرا و دمر علیه بمعنی و شناته جمع شانئ بمعنی
المبغض بما تلی ای بحق ما تلی و فی بعض النسخ ما تلی بدون البا والقصر فیکون ما
مصدریة ظرفیة کما فی قوله تعالی بما نسوا یوم الحساب فی القرآن من آیاته ای مدة دوام
تلاوة بعض آیات القرآن المجید علی ان من للتبعیض او مدة دوام تلاوة آیات القرآن
علی ان من مزیدة علی مذهب الاخفش والآیة طائفة من القرآن یتصل بعضها ببعض الی انقطاعها
طویلة کانت او قصیرة کذا قال بعض الکمل اللهم امن بالمدة امد من امنه بلده واحفظ
ولده شعر لقد سعد الدنیا جواب لقسم محذوف یقال سعد بالفتح یومنا ای یمن و تبارک به
ای بذلک الولد و فی قوله به دوام سعده ایهام لطیف لا یخفی علی ذی طبع سلیم و ایده المولی
بالویة النصر جمع اللواء و هو العلم کذلک ای کما بکر تنشا بحذف الهمزة لنظافة الحسن
للشعر ای یتفرع لینة و هی غصن النخل مرفوعة علی انه فاعل تنشا هو ای ابو بکر عرقها ای
عرق تلک اللینة و حسن نبات الارض من کرم البذر و جودته و البذر الذی یبذر للزرع

ایزد

ایزد تعالی و تقدس خطهٔ پاک شیراز را الخطة بوزن العلة دایرة البلد بهیبت حاکمان
عادل و همت عالمان عامل تا زمان قیامت در لباس سلامت نگه دارد و قد یقع فی بعض
النسخ هذه الابیات الاخر قوله قطعه ندانی که من در اقالیم غربت چرا روزگاری بکردم درنگی
برون رفتم از تنگی ترکان که دیدم جهان درهم افتاده چون موی زنگی همه آدمی زاده بودند
لیکن چو گرگان بخونخوارگی تیز چنگی چو باز آمدم کشور آسوده دیدم پلنگان
رها کرده خوی پلنگی درون مردی چون ملک نیک محضر برون لشکری چون هژبران جنگی
چنان بود در عهد اول که دیدم جهان پر ز آشوب و تشویش و تنگی چنین شد در ایام سلطان
عادل اتابک ابو بکر سعد بن زنگی لکن الظاهر انه لیس من هذا الکتاب بل هو تتمة حکایة اوردها
الشیخ فی بعض رسائله الحقها الناسخون بهذا الکتاب روی ان بعض الامراء قد استولی علی ابا
بکر بن سعد و طرده من ممالکه فقام مقامه فخرج الشیخ السعدی ایضا عن تلک المملکة ثم انه تغلب
ابو بکر بجمع عظیم و قهر عدوه فعاد الشیخ و انشد بهذه القطعة المذکورة قطعه
اقلیم پارس را غم از آسیب دهر نیست الدهر بالمد الفتنة و المحنة تا بر سرش بود چو توای مثل
تو ای سایهٔ خدا او ای بکسر الهمزة حروف ندا فی الفارسی و قد یقع فی بعض النسخ چو
توی بیاء الوحدة امروز کس نشان ندهد در بسیط خاک یعنی روی زمین مانند آستان درت
مأمن رضا بر تست پاس ای رعایة خاطر بیچارگان و شکر بر ما و بر خدای جهان آفرین
جزا یا رب ز باد فتنه نگه دار خاک پارس چندانکه خاک را بود بفتح الواو و باد را
بقا یعنی چندانکه خاک را و باد را بقا بود در سبب تألیف کتاب یک شب تأمل ایام
گذشته می کردم و بر عمر تلف کرده تأسف میخوردم و سنگ سراچهٔ دل بالماس آب
دیده می سفتم و تسفل مقتسهم سراچه مأخوذ من سرایچه بمعنی الحجرة الصغیرة
للتصغیر و این بیتها مناسب حال خود می گفتم مثنوی هر دم از عمر می رود
نفسی چون نگه می کنی فی الصحاح الفارسی مکان نگرستن النظر الی شیء و بحذف الف فائد

ما فی سنفی بسکون النون والدال ویجوز فی هذه اللغة اجتماع الساکنین واکثر علیه حقق
فی الکشاف نخود کارد و گوشت لبس بسا بمعنی و پنجه و پنجه بالترکی و بسیار ما الله بمعناه ایضا
قال الشاعر نه هر بروی که پسندی درو نشین چنان باشد با حلوای صابونی که زیر نیش
در میان باشد و قال فردوسی باکسی که مایه ندارد و به ناخوش بود دوستی باکسی که مایه ندارد
ز دانش بسی کذا فی بحر الغرائب ای که پنجاه سال عمر رفت در خوابی مگر این پنج روز را دریابی مگر
ابیاد بسیار پنج روزی لکنهم لا یظهرون لحرف الدال علی الظرفیة فی حروف الزمان
کذا فی اهل اللوبیة لفظة فی الدالة علی الظرفیة فی ظروف الزمان دریابی ای تدارک و تفهم
حقیقة الحال و هذا البیت مطلع قصیدة للشیخ و بعده تا ای باد کبر و آتش خشم ، شرم
بادت که قطره ای بکمال گشتی و همچنان طفلی ، شیخ بودی و همچنان شابی ، با تو سیار نشسته
و رجب راست ، ای رسیده مرد پر تابی ، تا در این ظلمه تو سکندری هست نشنید اصل ز
قصهای ، تو چراغی نهاده در ره باد ، خانه در ممر سیلابی ، که برفعت سپهر و کیوانی ، در حسنی
آفتاب و مهتابی ، در بصنعت ستر بکن فاروقی ، در بقوت حدیث سهرابی ، ملک موت را چه حیله
و روزی شنوا که پنجه بر تابی ، مهتابی کمال نقصان است ، گل بریزد بوقت سیرابی ، تو که بیدار
و مرجعیت ابیست ، نه سزاوار که بود احبابی ، خفتند زیر خاک خواهد بعد ، ای سر برکنار
احبابی ، با تو که طبلت می کنند بیدار ، تو مگر مرده ، نه در خوابی ، پس بگردید و پس بخواهد گشت
بر سر ما سپهر دولابی ، تو میز بعقل داد ما را که ، تو ملازم بجاه و انسابی ، نقش دیوار خانه تو
هنوز ، که همین صورت و القابی ، ای مربر هوا و نفس حریصی ، تشنه بر زمر همچو جلابی ، تبیت حبیبی
را غنیمی مکن ، که تو در اصل گوهر نابی ، دست و پای بزن بچاره و جهد ، که عجب در میان غرقابی
بو ره بنیاز شنوا ز رفت ، و مستغرق روی و تعابی ، تو در خلق ای ز نه همه وقت ، لاجرم بی نصیب
از بیابی ، که دعای تو مستجاب کنند ، که بیکی روی در دو محرابی ، یارب از دست ما
چه خیزاید ، تو کرم کن که رب جنیبی ، دانی و لطیف و بحوزی ، سعد بوسی و کدیر و تو انی ،

سعدیا

... اربابم

سعدیا راستی ز خلق مطلب ، چو تو در نفس خود نمی یابی ، جای لا کری است بر عیب بیر که
تو کوزه کی چندن را تابی ، با همه عیب خویشتن شب روز ، در نگار عیب اصحابی ، که همه علم
عالمت باشد ، به عمل مدعی و کذابی ، بیش مردان آفتاب صفت ، با جماعت چو کرم مهتابی ،
پیر بودی و ره ندانستی ، تو نه پیری که طفل کتابی ، مجمل بکسر الجیم المتحیر و المدهوش
من الاستحیاء آنکس است که رفت از جهان و کار رش ناساخت کوس رحلت ز دند
بار هو بمعنی الحمل هیهنا ناساخت خواب نوشین ای النوم الهنیء اللذیذ بامداد رحیل
فی الصحاح الفارسی بامداد بالذال المعجمة بمعنی الصبح و فی مختار الصحاح رحل
فلان وارتحل بمعنی والاسم الرحیل و اضافة قوله خواب نوشین الی قوله
بامداد رحیل اضافة بمعنی فی لا لاتخفی باز دارد ای یمنع و یفرق پیاده را ز سبیل هر که
آمد عمارت نو بفتح النون للجدید ساخت رفت و منزل بدیگری پرداخت ای
اتم و هیاء لغیره و آن دیگر پخت همچنان هوسی و این عمارت بسر نبرد کسی
الظاهر ان کسی مفعول نبرد و یحتمل ان یکون فاعله و این عمارت مفعول مقدم له یعنی
به نبرد کسی این عمارت را و کذا قوله یار ناپایدار ای الغیر المتوقف مفعول مقدم مدار
فی دوست مدار دوستی را نشاید این غدار زمن شاید ای الدنیا لعله و الغدار
بالغین المعجمة ترک الوفا نیک و بد چون همی باید مرد خنک بفتحتین یجیء علی معنیین
احدهما بمعنی البارد یقال آب خنک و هوای خنک است والثانی بمعنی طوبی کذا فی بحر الغرائب
والمراد هیهنا هو الثانی ، آنکس که گوی بالکاف الفارسی نیکی برد برگ عیشی
فی مختار الصحاح العیش بالفتح الحیاة بگور خویش فرست کس نیارد ز پس تو پیش فرست
عمر برفست و آفتاب تموز یعنی آفتاب ایام تموز است و تموز الشهر الاوسط من
الشهور الثلثة الصیفیة و لم یوجد الواو العاطفة قبل آفتاب فی اکثر النسخ المعتمدة و المعنی ع
عمر برفست در آفتاب تموز یعنی العمر سریع الزوال کالثلج الذائب فی حر الشمس اوان

کس نیارد

تو پیش

اندکی ماند خواجه غره هنوز فی مختار الصحاح غر یغر بالکسر غرارة بالفتح والاسم
الغرة بالکسر والمغرة ایضا الغفلة انتهی فالظاهر منه ان غره ههنا بالکسر لکن المشهور
فتحها ای تهی دست رفته در بازار ترسمت پر نیاوری دستار هر که مزروع
خود بخورد بخوید بکسر الخاء الزرع الرطب الذی یحصله لاکل الدواب وسوی الاصل
علی وزن یبید بیکیت بالواو بدون التلفظ به ثم استعمله العوام بالتلفظ الواو
فکان عندهم من قبیل الغلط المشهور کذا فی بحر الغرایب وقت خرمنش خوشه
باید چید بمعنی چیده وکثیرا ما یستعمل فی هذه اللغة لفظ الماضی بمعنی المصدر کما
مقتله وستری نظایره فی هذا الکتاب ای لابد من ان یتلفظ ذلک الشخص وقت الحصاد
العنقود وقد وقع فی بعض النسخ هکذا پند سعدی بگوش جان بشنو چنین است
مرد باشی و پس بعد از تامل این معنی مصلحت در آن دیدم که در نشیمن بفتح
النون وکسرها موضع القعود والقرار عزلت نشینم و دامن صحبت فراهم چینم
ای اشمر ذیل الصحبة و دفتر از گفتهای پریشان بشویم و دیگر پریشان نگویم قطعه
زبان بریده بکنجی بضم الکاف العربی الزاویة نشسته صم بکم یعنی شخص همچنین به از کسی
که نباشد زبانش اندر حکم ای اندر حکم ان کس یعنی لا یکون حاکما علی لسانه تا یکی
از دوستان یعنی همچنان کردم تا یکی از دوستان که در کجاوه بفتح الکاف العربی مرة
کژاوه وهو الهودج همنشست و سفرت انیس من بعد نادر حجره محبت و مودت
جلیس برسم قدیم از در بمعنی الباب در آمد آن دوست که چندانکه نشاط و ملاعبت
کرد و بساط مداعبت گسترد المداعبة مزاح کردن روی انه قال عم المؤمن دعب لعب
جوابش نگفتم و سر از زانوی تعبد بر نگرفتم رنجیده نگه کرد ان یار و گفت بیت
کنونت که امکان گفتن بضم الکاف العربی مقصور من اکنون بفتح الهمزة بمعنی الآن والآن المحتاج
که امکان گفتار هست بگو ای برادر بلطف و خوشی که فردا چو پیک اجل در رسد بحکم ضرورت

یعنی بالضرورة زبان در کشی از تکلم یکی از متعلقان منش الشین ضمیر مفعول لگر
دانید راجع الی ذلک الشخص الانیس بر حسب واقعه مطلع گردانید یعنی ان
واحدا من حرمی قد اطلعه علی ما اضمرته من العزلة والصمت وقال مخاطبا للصدیق یعنی
که فلان یعنی شیخ سعدی را عزم کرده است و نیت جزم ای النیة القطعیة که بقیت
عمر معتکف نشیند و خاموشی گزیند تو نیز اگر توانی سر خویش گیر و راه مجانبت ای
البعد والعزلة من الخلق پیش گیر گفتا بالف الاشباع یعنی اذا سمعه ذلک الصدیق قال
بعزت عظیم و صحبت قدیم که دم بر نیارم ای لا اتنفس انا و قدم بر ندارم ای لا اذهب
الا مگر انگه سخن گفته شود سعدی را بر عادت قدیم و طریق مألوف ای بالطریق علی
الطریقة المألوفة که آزردن بضم الزاء المعجمة بعد الالف الممدودة الایذاء دوستان
معقول از عوان جهلست و کفارت یمین سهلست یعنی وان کان قد حلف
فکفارته عینی قیل ان اهل الحق اذا اعتقد قلبه علی شیء حتی ینقضه عندهم کنقض
الیمین ولهذا قال و کفارت یمین سهلست فی لا حاجة الی تقدیر الشرط و خلاف راه صوابست
و عکس رای اولی الالباب جمع لب بالضم العقل ای رای ذوی العقول که ذو الفقار
علی ای سیفه در نیام و زبان سعدی در کام بالکاف الفارسی الحنک قوله ذو الفقار
مبتدأ وقوله خلاف رای خبره مقدما شعر زبان در دهان ای خردمند چیست
کلید در گنج صاحب هنر چو در بسته باشد چه داند کسی که جوهر فروشست
یا پیله ور بفتح اللام والواو العصید لانه یقال له بالترکی چرچی
بیت اگر چه پیش خردمند خاموشی ادبست بوقت مصلحت آن به که در سخن کوشی
من کوشیدن بالکاف العربی دو چیز طیره عقلست بکسر الطاء المهملة الغضب احدهما
دم فرو بستن ای ترک التکلم بوقت گفتن والآخر گفتن بوقت خاموشی فی الحال
زبان از مکالمه او در کشیدن قوت نداشتم و روی از محاورة او گردانیدن مروت

ترانستم اصلها فروة مفعولة من لفظ المرد كالانسانية من لفظ الانسان في المغرب
المروة كمال الرجولية كه يار موافق بعلا و محب صادق بيت چو جنگ آوری با کسی
در گستیز یعنی با کسی جلو جنگ کن که از وی گریزت بعلا یعنی لکن بد منه بان یکون
ممن لا یمکن مصاحبته یقال فلان ناگزیر منست ای لا یسعنی مفارقته بل اضطر
في مخالطته و مصاحبته في بحر الغرایب گزیر بضم الکاف الفارسی قبل الزاء المعجمة یعنی
چاره یا گریز بکسر الکاف الفارسی قبل الراء المهملة من گریختن ای او یکون لکن فرار منه
بان یکون جو مثل ذلک و تستنکف من مصاحبته جائیکه ضرورت سخن گفتیم و تغیر کنان
بیرون رفتیم در فصل ربیع که صولت برد آمیده بود یعنی کان صورة البرودة
وشدة ساکنة بغیه و اوان بوزن الزمان بمعنی الحین و الجمع اونه مثل زمان و ازمنه کذا
في مختار الصحاح یعنی هنگام دولت و زود رسیده **قطعه** پیراهن سبز بر درختان چون
جامه عید نیکبختان ساکر بکسر الدال اول ارد بهشت ماه جلال یعنی آن زمان ایام
اول ارد بهشت بعلا و هو اسم للشهر الاوسط من الشهور الثلثة الربیعیة و قوله
جلالی قیل و هو وصف نسبی ذکر للتعظیم و فیه ما لا یخفی قال في بحر الغرایب ارد بهشت
اسم شهر منفعلا و هو الشهر الاوسط من الشهور الثلثة الربیعیة علی التاریخ الجلالی اما
و لما في تاریخ الفرس القدیم فلما لم یعتبر فیه الکبیسة لم یتعین بل دار مقدما و مؤخرا و ان
شئت الکلام المشبع في باب التاریخ فاستمع ما نتلو علیک و هو ان التاریخ المعتبر
المقبول المکتوب في التقویمات هو التاریخ الرومی الذی وضع في زمن اسکندر بن
فیلقوس الرومی و ذلک انهم وضعوا الشهور الاثنا عشر لضبط السنة الشمسیة
التی هی ثلثمائة و خمسة و ستون یوما و ربع یوم و یحصل من هذا الکسر یوم واحد
في السنة الرابعة و یسمی تلک السنة سنة الکبیسة و ذلک الیوم الواحد یوم الکبیسة
و اسماء هذه الشهور في لغتهم اعنی السریانی تشرین اول تشرین آخر کانون اول کانون

آخر

آخر شباط آذر نیسان ایار حزیران تموز آب ایلول و کل اربعة منها اعنی تشرین آخر
و نیسان و حزیران و ایلول یعد ابدا ثلثین یوما و کل سبعة اخری منها اعنی غیر شباط تعد
ابدا احدی و ثلثین یوما و اما شباط فهو یعد في ثلثة سنین علی التوالی ثمانیة
و عشرین یوما ثم في السنة الرابعة اعنی سنة الکبیسة یعد تسعة و عشرین فیکون تلک
السنة الرابعة ثلثمائة و ستة و ستون یوما و اما تاریخ الفرس الذی لقبه تاریخ قدیم
و تاریخ قدیمی فهو انهم لما وضعوا الشهور الاثنا عشر اعنی فروردین اردبهشت
خرداد تیر مرداد شهریور مهر آبان آذر دی بهمن اسفندارمذ اعتبروا
کل واحد منها ثلثین یوما و اعتبروا في آخر آبان خمسة ایام مسماة بهذا رتقة فیکون
السنة الشمسیة عندهم ثلثمائة و خمسة و ستین یوما فقط و لم یعتبروا ربع الیوم الی مائة و
عشرین سنة فلما تم ذلک زادوا في آخره شهرا آخر مسمی بهیزک و جعلوا ذلک الشهر
کله عیدا فکان تلک السنة التی هی السنة الاخیرة من مائة و عشرین ثلثة عشر شهرا و اما
لم یعتبروا الکبیسة کما في التاریخ الرومی یتبدل اعیادهم و عاداتهم فان لکل یوم
عندهم اسم مخصوص و فیها ایام مخصوصة یجعلونها اعیادا و هی الایام التی اتفق اتحاد
باسماء الشهور و قد اشرنا الیها بالارقام نقل ان هذا تاریخ قدیم قد بقی من زمان
جمشید الی الان حکما و کل دهر اعتبروه علی طور واحد حتی ان في تقویمات زماننا قد
اعتبروا ابتداءه من اول جلس فیه ملک یزدجرد علی سریر السلطنة و هو الثامن
و العشرون من شهر ربیع الاول و اما بیان التاریخ الجلالی فهو ان الحکماء و
المنجمین قد اجتمعوا في زمن سلطان جلال الدولة ملک شاه سلجوقی و اعتبروا تلک الشهور
المذکورة في تاریخ الفرس مع الکبیسة و عینوا اول فروردین من یوم النیروز فتعین الشهور
الثلثة اعنی فروردین و ارد بهشت و خرداد للفصل الربیع و ثلثة اخری تیر و مرداد
و شهریور للصیف و ثلثة اخری مهر و آبان و آذر للخریف و ثلثة اخری اعنی دی

و بهمن و اسفندارمذ للشتاء وسمی هذا التاریخ الجلالی الملکی ایضا وقوله بلبل
بسکون اللامین مبتداء وقوله گوینده فنده بر منابر جمع منبر وقضبان بضم القاف
وکسرها جمع قضیب وهو الغصن کذا فی مختار الصحاح وقد یفتح ههنا لیناسب غضبان
بر گل سرخ از نم افتاده بالواو لغة ایضا لآلی جمع لؤلؤ همچو عرق بر عذار شاهد
غضبان یعنی محبوب خشمناک وقد اشتهر فی هذه اللغة التعبیر عن المحبوب بلفظ شاهد
وسنسمعه ان شاء الله تعالی فی هذا الکتاب غیر مرة تا شب ببوستان بایکی از دوستان
اتفاق مبیت افتاد بفتح المیم مصدر بمعنی البیتوتة وفی بعض النسخ صحبت مبیت موضعی
خوش وخرم و درختان دلکش بمعنی دلکشنده مثل دلبر بمعنی دل برنده درهم یعنی
مجتمع وملتف گفتی که یعنی گویا که خرده مینا فی الصحاح الفارسی مینا بکسر المیم
القارورة الزرقاء و فی بحر الغرایب هو شیشه لاجوردی یستعمله الصباغ واراد به
الخضراء اعنی چمن سبزه بر خاکش ریخته است و عقد ثریا العقد بالکسر عنقود النخل
وثریا بالفارسی پروین از تاکش بفتح الکاف یعنی از بالای آن درختان آویخته
شعر روضة ای هی روضة وهی ارض ذات ازهار وانهار ماء نهرها سلسال
هو بالفتح الماء الذی یسهل سوغه فی الحلق وقیل السلسال والسلسبیل نهران فی
الجنة دوحة بالفتح الشجرة العظیمة من ای شجر کان سجع طیرها والسجع هدیر الحمام
ونحوه موزون روضه پر از لالهای رنگارنگ ای الملونة بالوان متعددة و [illegible]
بکسر الواو اصله وابن اشارة الی دوحه پر از میوهای گوناگون ای مملوة من الثمرات
المتنوعة باد در سایه درختانش گسترانیده فرش بوقلمون لفظ مشترک بین الفارسی
والعربی قال الاستاد هو ضرب من ثیاب الروم یتلون للعیون الوانا شتی وقیل انه
فی دیار خطا حیوانا کانه یتلون فی کل لحظة بلون خاص تعالی ربنا الذی عجب کلها ای فرشی
مثل بوقلمون بامدادان که خاطر باز آمدن بر رای نشستن غالب آمد دیدمش الشیب

راجع

راجع الی قوله یکی از دوستان دامنی گل وریحان وسنبل وضیمران بالفتح شاهسپرم
یعنی ریحان نامکده و فی مقدمة الادب بستان افروز و فی الصحاح ضرب من الریاحین
فراهم آورده و رغبت شهر کرده گفتم گل بستان را چنانکه دانی بقایی نباشد یعنی گل را
تعلم انه لا یبقی بل یسرع الیه الزوال و عهد گلستان را وفایی نه وحکما گفته اند که هر چه نپاید
دلبستگی را نشاید گفتا طریق چیست گفتم برای نزهت یعنی شادی ناظران
و فسحت حاضران کتاب گلستان توانم ای اقتدر تصنیف کردن که
باد خزان را بر ورق او دست تطاول یعنی دراز دستی نباشد و گردش زمان بفتح الکاف
الفارسی وکسر الدال المهملة بمعنی الدوران عیش ربیعش را بطیش بالفتح والسکون
و سبکساری یعنی بخزان فصل خریف مبدل نکند **مثنوی** بچه کار آیدت ز گل طبقی بیاء
الوحدة از گلستان من ببر ورقی بفتح الباء الثانیة ورقی گل همین روز پنج شش باشد و یعنی
گلستان همیشه خوش باشد بقراء بفتح الخاء حالا که یعنی در آن زمان که من این سخن بگفتم
دامن گل بریخت و در دامنم آویخت که الکریم اذا عهد وفا واذا قال فاجفا ومنه ما قیل
وعد الکریم دین فصل دو در آن چند روز اتفاق در بیاض افتاد یعنی خروجه من المسودة
در حسن معاشرت و آداب محاورت قیل اراد به الباب السابع والثامن در لباسی
ظرف بقوله افتاد که متکلمان را بکار آید ای یلیق بهم و مترسلان را بلاغت افزاید فی
الجملة ای محصول الکلام وملخصه هنوز از گل بوستان بقیتی موجود بود که کتاب گلستان
تمام شد بعون خدای تعالی و تمام آنگه یعنی در آن گاه و آن زمان شود بحقیقت که پسند
پیدا آید در بارگاه شاه جهان پناه ثم ابتداء بتعداد اوصافه فقال سایه کردگار
و پرتو لطف پروردگار ذخر زمان من الذخیرة و کهف امان ای الحافظ المؤید من السماء
المنصور علی الاعداء عضد الدولة القاهرة ای قوتها سراج الملة الباهرة جمال
الانام مفخر الاسلام سعد بن اتابک الاعظم شاهنشاه ای ملک الملوک المعظم مالک رقاب

جمیع رقبة الامم جمیع امة مولی ملوک العرب والعجم ای ناصرهم سلطان البر والبحر وارث ملک
سلیمان مظفر الدین ابو بکر بن سعد بن زنگی ادام الله اقبالهما الاقبال توجه الخیر
والسعادة وجعل الی ظل ضمیر مالکهما ای مرجعهما قوله و بکر شنیدم عطف علی قوله بسند بدا
آیدو هی بکسر الکاف الفارسی والراء فی المشهور و عند اهل خراسان بفتح الکاف
العربی والراء معناه نظر کردن بگوشه چشم لطف مزاوند مطالعه فرماید قطعه
کر التفات خداوندیش الشین راجع الی سعد بن اتابک بیاراید مضارع من آراستن
بالمد بمعنی التزیین ای یزین هذا الکتاب نگارخانه بسکون الراء یعنی دار النقش چینی
ونقش ارژنگیست ارژنگ بفتح الهمزة و سکون الراء المهملة و فتح الزاء الفارسی
اسم نقاش کامل کان من وزراء بعض ملوک العجم وقیل هو استاد الشیخ المعروف
بمانی فی دیار الصین وقیل هو اسم ملک عمان و زبرها ولکن لایلایم بعض التواریخ وقال
فی بحر الغرائب ارژنگ لفظ رومیت بمعنی ارتنگ و هو اسم کتاب المانی وجمع فیها التجربه
من النقوش الغریبة و التصویرات العجیبة امید هست که روی ملال نگیرد بفتح
الکاف و در زاویه از بن سخن که گلستان نه جای دلتنگیست علی الخصوص که دیباچه
همایونش فی مختار الصحاح الدیباجتان الخدان فکانا ما ذکر فی اوایل الکتب وجوهها
وخدها فلذلک سمی بالدیباجة یعنی خصوصا دیباچه المبارکه مرسومه بنام سعد بن ابی
ابو بکر ابن سعد بن زنگیست فحذف لفظة ابن قبل ابو بکر و بعده فابو بکر ابن سعد و
هو سلطان زمان المصنف قد جعل ابنه موسوما باسم ابیه اعنی سعد و نسب الملک نفسه
الی ابنه و بهذا یقال له شیخ سعدی واما ابو بکر بن ابو نصر فهو وزیر ذلک السلطان فالشیخ
ذکر اولا محامد السلطان حیث قال ذکر جمیل سعدی الخ ثم ذکر محامد ابنه مع محامده ثانیا
حیث قال وتمام آنکه شعر ذلک ثم انتقل الی محامد الوزیر فقال دیگر عروس فکر من لیحه
ذکر امیر سعید فخر الدین ابو بکر بن ابو نصر بود دیگر عروس فکر من از بی جمالی سر بر نیارد

و دیده یاس نومیدی از پشت پای خجالت بر ندارد و در زمره ای که وه صاحب جمالان
متجلی بالجیم شود مگر آنکه متحلی بالحاء المهملة و بکسر اللام فیهما گردد یعنی متزین شود «
بزیور قبول امیر کبیر عالم عادل مؤید مظفر منصور ظهیر سریر سلطنت و مشیر تدبیر مملکت
کهف الفقراء ملاذ ذوی الغرباء مربی الفضلاء محب الاتقیاء جمع تقی کصفی و اصفیاء
افتخار آل فارس یمین الملک ای برکة المملکة او قسم اهل المملکة ملک الخواص
فخر الدولة و الدین غیاث الاسلام و المسلمین عمدة الملوک و السلاطین ای
زبدتهم و معتمدهم ابو بکر بن ابو نصر رح قد کان هو وزیر ابو بکر بن سعد وکان رجلا
صالحا خیرا ذکره القاضی فی نظام التواریخ اطال الله عمره و اجل ای عظم قدره و «
شرح صدره و ضاعف اجره که ممدوح اکابر آفاقست و مجموع مکارم اخلاق
بیت هر که در سایه عنایت اوست ◦ گنهش طاعتست و دشمن دوست ◦ بهر یکی
از سایر بندگان و حواشی خدمتی معین است که اگر در ادای آن تهاون و تکاسل روا
دارند هر آینه یعنی البتة در معرض بفتح المیم و کسر الراء خطاب آیند و در محل عتاب مگر
بر این طایفه درویشان که شکر نعمت بزرگان بر ایشان واجبست و ذکر جمیل بکسر
الذال و دعای خیر و ادای چنین خدمتی در غیبت اولیتر است که در حضور این تصنع و ریا
نزدیکست و آن یعنی ادای خدمت در غیبت از تکلف دور و با جانب حق مقرون باد قطعه پشت
دوتای فلک راست شد از خرمی ◦ تا چو توای شد نو فرزند زاد مادر ایام را ◦ حکمت محض است
اگر لطف جهان آفرین ◦ خاص کند بنده مصلحت عام را ◦ دولت جاوید یافت هر که نکو نام زیست
کز عقبش ذکر خیر زنده کند نام را ◦ وصف ترا گر کنند ور نکنند اهل فضل ◦ یعنی برابرست
که حاجت مشاطه نیست بالفارسیه نیست روی دلارام را ◦ عذر تقصیر خدمت
و موجب اختیار عزلت تقصیر و تقاعدی که در مواظبت خدمت بارگاه خداوندی
می رود بنا بر آنست که طایفه حکماء هند در فضایل بزرجمهر سخن می گفتند آخر جزایین «

عجب نداشتند که در سخن گفتن بطی است یعنی درنگ بسیار می کند مستمع
را بسی منتظر یعنی انتظار کشیدنی باید بودن تا وی تقریر سخن کند بزرجمهر شنید
وگفت اندیشه کردن که چگویم به از پشیمانی بردن که چرا گفتم مثنوی سخن دان
پرورده پیر کهن بیندیشد آنگه بگوید سخن مزن تا مال بگفتار دم ای لا تتکلم
نکو گوی اگر دیر گوئی چه غم بیندیش و آنگه برآور نفس ازان پیش
بس کن یعنی قبل ازان ساکت شو که گویند بس بنطق آدمی بهتر است از دواب دواب
از تو به گر نگوئی صواب تکلف در نظر اعیان خداوندی که مجمع اهل دلست و مرکز علما متبحر
اگر در سیاقت من السوق سخن دلیری کنم شوخی یعنی گستاخی کذا فی الصحاح الفارسی
کرده باشم و بضاعت مزجاة البضاعة المتاع المدفوع برفعه کالی تاجر رغبة عنها واحتقارا لها
وفی مختار الصحاح یقال بضاعة مزجاة ای قلیلة بحضرت عزیز آورده که شبه بفتحتین وسکون
الهاء خرزة سوداء شبه نیرزد در بازار جوهریان جوی بیاء الوحدة ای الشعیرة
الواحدة نیارزد و چراغ پیش آفتاب ای فی حضور الشمس پرتوی یعنی شعاعی
ندارد و مناره بفتح المیم التی تؤذن علیها فی مختار الصحاح هی مفعلة من الاستنارة
بفتح المیم والجمع المناور بالواو لانه من النور بلند بر دامن کوه الوند بفتح الهمزة والواو
اسم جبل پست نماید مضارع مجهول من نمودن ای یری اخفض قطعه هر که
گردن بدعوی افرازد مضارع افراختن خویشتن را بگردن افرازد یعنی برکردن کما فی قوله
هشت باب قد وقع فی بعض النسخ بدل هذا المصراع هکذا دشمن از هر طرف بروتازد
مضارع تاختن سعدی افتاده است آزاده بیت فارغ کس نیاید بجنگ افتاده اول اندیشه
پی باید و انگهی یعنی بعد ازان وقت گفتار پی باید ازان جهت که پای بست آمده است
بوصل الهمزة پس دیوار یعنی اول اساس بنا آمده است بعد ازان بروی
بنا خذا وهنا اقوال اخر لا یخلو ایراد ما عن لطیفة منها ما قال بعضهم قوله پس

دیوار

دیوار بالباء الفارسی وسکون السین مبتدأ مؤخر و پای بست آمده است بالباء العربی من بستن
و سکون ما بعد پای خبره وهو مثل فی کل من لا یحسن صنعته و اصله ان اساتذة حطا وصلین
کانوا یأمرون لمن لا یحسن الصنعة من تلامذتهم بان یصنعوا فیما وراء الحایط او
الستر ولا یبرزونهم علی الناس یعنی ینبغی الفکر اولا ثم التکلم لان من لا یحسن
الکلام ویتکلم بلا فکر و رویة قد جاء عندهم مربوط القدم بالقید قال ومنه الغلط ۲
المشهور فی الترکی بستو اروخها ما قال بعضهم آخر پای پست بالبائین الفارسیین
وکسر یاء پای یعنی پست پای آمده است پس دیوار یعنی شخص پس دیواری
قد جاء عندهم مبتذلا تحت القدم و مطروحا فی التراب ومنها ما قال بعض آخر پای بست
بالبائین الفارسیین وسکون یاء پای الخشب الذی یضعه البناء تحت قدمیه عند ازدیاد
ارتفاع البناء من قامة الرجل ویقال له بالترکی ... چو وانت خبیر بان کلها او اکثرها
باطلة و تمحلات فاسدة و ... وعلیک فی اول باب السادس ما یدل درک
علاقة مراده ما قلنا لا اقول ان شاء الله تعالی بنوی داتم النخل ضرب من الحلی یتخذ من النور
و نخل بندم
کذا فی مختار الصحاح وطنه در بستان لشاهدی بالباء المصدری یعنی محبوبی فروشم وطنه
در کنعان بسم حکایة فیه یوسف النبی علیه السلام لقمان را گفتند حکمت از که آموختی گفت از نابینا
یان تا جای نبینند یعنی نادیده پای ننهند قدم بفتحتین الرجل بکسر
الراء الخروج قبل الولوج ای الرحول لغة ... ومن احسن ما قیل فی هذا
الباب قول الشاعر قدر لرجلک قبل الخطو موضعها فمن علا زلقا عن غرة زلجا
الزلق بالتحریک المزلقة والغرة بالکسر الغرور وزلجا بفتح اللام والالف للاشباع
یعنی زل مصراع مردیت بسکون الیاء یعنی رجولیت کما قال الاستاد و قد یفتح الیاء
لکنه غلط اصله مردی ات بیازما آنگه زن کن یعنی تزوج بیت
گرچه شاطر بود خروس بجنگ چه زند پیش باز روئین چنگ

روی برقیق الهواء المفهوقة المرکب من النحاس والقصدیر وغیر ذلک من المعدنیات الذی
یقال له فی الوقت الصغر وبالترکی توج مشبه رجله بالصفر فی اللون وشدة الاحکام
وفی بعض النسخ وعلیه نسخة الهند دو زوپین جنگ بالجیم العربی وکسر وپین بالزاء
المعجمة والباء الفارسی فی اصل اللغة مرادف کرز وفی المشهور اسم شخص
معروف بالضرب والحرب یذکر فی قصة حمزه رح باین کیکاوس والمقام یحتمل کلا المعنیین
هذا وقیل هو روبین وروت بالراء المهملة والباء الذی یجزء عرب ولا یخفی بعده کوبه
بضم الکاف الفارسی شیر است در کو فتن هوش تا لیک هوش است در مصاف
بضم المیم یعنی جنگ و حرب یلک اما باعتماد دیعت بفتحتین الوسعة وفی المختار الصحاح
عن الطاقة اخلاق بزرکان که چشم از عیوب جمع عیب کعیاب زیر دستان بپوشند ودر
افشای جرایم کبهر لن جمع کبیر بمعنی الصغیر الحقیر نکوشند کلمه چند بر سبیل اختصار از
نوادر و آثار جمع اثر بفتحتین بمعنی الخبر وحکایات و اشعار جمع شعر و سیر جمع سیرة
وهی الطریقة کذا فی مختار الصحاح ملوک در این کتاب درج بالفتح والسکون الطی کذا فی مختار
الصحاح کردیم وبرخی یعنی بعضی از عمر کرانمایه ای من العمر العزیز الثمین بر و خرج موجب
تصنیف کتاب گلستان این بود وبالله التوفیق قطعه ماند سالها این نظم ترتیب زماهر
ذره خاک یعنی ذره خاک بکسر الهمزة الاانما حذفت للوزن یعنی در زمانی که زما هر ذره
خاک افتاده باشد جایی غرض نقشیست کز ما باز ماند ای لیبقی بعد ناکه هستی را نمی
بینم بقایی قوله مگر صاحب دلی روزی برحمت کند در کار درویشان دعایی تعلیل رفع
المنع لکون بقاء النقش غرضه امعان نظر ای ترقیقه یقال امعن الفرس ای تباعد فی عدوه ٥٩
در ترتیب کتاب و تهذیب ابواب التهذیب التطهیر و ایجاز سخن مصلحت در آن
دید فاعل دید ضمیر الی امعان تا هر این بمعنی این و کثر اما بستعمل برعلانه من الصلات
الزایدة هذا وقال فی بحر الغرایب ان مر یجیء بمعنیین احدهما بمعنی التعداد والثانی بمعنی

اللام

اللام الجارة للتعلیل و لعل المراد ههنا هو الاول روضه رعنا و حدیقة هی الروضة ذات الشجرة وقیل کل بستان علیه حایط کذا فی مختار الصحاح علیا بالعین المهملة بفتح الباء المثناة وبعض النسخ
النون المعجمة والباء الموحدة من تحت ای ملتفة کذا فی مختار الصحاح وفی بعض النسخ
صحح علیا تا بنیت تا و فی بعضها غنیا تا بنیت اغنی و کلاهما غلط کما لا یخفی چون بهشت
بکسر الباء والهاء یعنی مثل الجنة بهشت بفتحها یعنی برهشت باب اتفاق افتاد
یعنی امعان نظر مصلحت در آن دید که تا اتفاق افتاد این روضه چون بهشت
هشت باب ازین سبب مختصر آمد تا بملالت نینجامد ای انجامیدن بمعنی آخر شده
باب اول در سیرت پادشاهان باب دوم در اخلاق درویشان باب سوم در فضیلت
قناعت باب چهارم در فواید خاموشی باب پنجم در عشق و جوانی باب
ششم در ضعف و پیری باب هفتم در تاثیر تربیت باب هشتم در آداب صحبت
تاریخ در آن مدت که ما را وقت خوش بود زهجرت یعنی الهجرة النبویة ششصد و
پنجاه و شش بود مراد ما نصیحت بود گفتیم حوالت با خدا کردیم رفتیم باب اول
در سیرت پادشاهان وهی عبارة عن الطریقة حسنة کانت او ذمیمة حکایت
پادشاهی را شنیدم بکشتن اسیری اشارت کرد بیچاره در آن حالت نو
میدی بزبانی که داشت یعنی بلسان کان فیه ملک را دشنام دادن گرفت و سقط بفتحتین
الهذیان والخطاء و هو فی الاصل المتاع الردی گفتن که گفته اند هر که دست از جان
بشوید هر چه در دل دارد بگوید شعر اذا
یئس الانسان طال لسانه فی القانون الیأس نومید شدن و هو من باب
علم و فیه لغة اخری اعنی یئس ییئس بالکسر فیهما و هو شاذ و طول اللسان
عبارة عن کثرة السب والشتم کسنور مغلوب و هو مضاف الی مغلوب اضافة
الموصوف الی الصفة والسنور کالبلور الهرة یصول ای یحمل حملة علی الکلاب یقال

صال عليه يصول صولا وصولة اي استطال عليه ووثب ويقال رُبَّ قول اشد من صول
بيت وقت ضرورت چو نماند گریز ه بالكاف الفارسي اسم مصدر من گريختن هنا قد
يجئ صيغة امر منه ووصفا تركيبيا كما ذكر في بحر الغرايب دست بگيرد سر شمشير تيز فاعل
بگيرد ضمير المضطر ومفعوله دست يعني دست بگيرد سر شمشير تيز را ملك پرسيد كه
چه مى گويد يكى از وزراى نيك محضر گفت اى خدا وندى گويد كه والكاظمين الغيظ
والعافين عن الناس اي الممسكين على الغضب والذين يعفون عن اصابة دم الغدر لا
على اصابة وانقاده من كظمت القربة اذا ملاتها وشددت فاها كذا قال بعض
السحرة وفي مختار الصحاح كظم غيظه اي اجترع غضبه وهذا تلميح الى قوله تعالى وسارعوا
الى مغفرة من ربكم وجنة عرضها السموات والارض اعدت للكافرين للمتقين الذين
ينفقون في السراء والضراء والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب
المحسنين قوله اعدت اي هيئت لهم في السراء والضراء اي في حالتي الرخاء والشدة
وقوله والكاظمين عطف على المتقين روى عن النبي صلعم انه قال من كظم غيظا وهو يقدر على انفاذه
ملا الله تعالى قلبه امنا وايمانا وقال ان هولاء في امتي قليل الا من عصمهم الله تعالى وقد كانوا
كثيرا في الامم التي مضت ملك را بر و رحم امد واز سر خون او يعني از جريمه
خون او در گذشت واستعمال سر بهذا المعنى شايع ذايع لا يخفى لمن تتبع موارد
استعماله قال الاستاد ان سر وكذا در ز در گذشت كلاهما من تبيين الصلوة الزوايد
ولا يبعد ان يقال التقدير از خون سر او وزير ديگر كه ضد او بود گفت ابناى
جنس ما را نشايد در حضرت پادشاهان جز براستى سخن گفتن آن مرد ملك را
دشنام داد يعنى شتم وسب وناسزا گفت ملك ازين سخن روى درهم كشيد يعنى انقبض
وگفت مرا ان دروغ پسنديده تر امد ازين راست كه تو گفتى آن را روى در مصلحتى
بود واين بناى بر خبثى يعنى بناى اين راست بر خباثت بود وحكما گفته

اند دروغ مصلحت آميز وصف تركيبي من اميختن به از راست فتنه انگيز هذا وصف
تركيبي ايضا من انگيختن ومنه ما قال اللطيفي دروغى كه حال دلت خوش كند به
از راستى كت مشوش كند فرو هر كه شاه آن كند كه او گويد حيف باشد که او نكو گويد مثلا اقدم للمصرع او گو بد
حيف باشد يعنى جور وظلم باشد كه جز نكو گويد حكمت بر طاق في بحر الغرايب هو الذي يقال
له بالتركي مقتدره هذا وفي الصحاح الفارسي الاسطوانة وايوان بكسر الهمزة موضع
عال لجلوس السلاطين والصفة العالية كذا في الصحاح الفارسي وفي بحر الغرايب هو الذي
امتنع البيوت ويقال له سايبان وفي مختار الصحاح الايوان بكسر الياء الصفة العظيمة ومنه
ايوان كسرى وجمعه اواوين مثل ديوان ودواوين لان اصله اوان فابدلت من احد
الواوين ياء مزبور اسم ملك من الملوك نوشته بود مشنوی جهان اى برادر نماند
بفتح النون مضارع منفى من ماندن بكس دل اندر جهان آفرين وصف تركيبي يعنى خالق
عالم بند وبس مكن تكيه بر ملك دنيا وپشت عطف على قوله تكيه يعني لا تتكئ ولا تستند اليه
كه بسيار كس چون تو پرورد و كشت چو آهنگ رفتن كند جان پاك چه
بر تخت مردن چه بر روى خاك حكايت يكى از ملوك خراسان محمود سبكتگين يعني محمود
بن سبكتگين وحذف الابن كثيرا عندهم كما مر وسبكتگين ايضا تركيب والكاف الاول
عربى والثاني فارسي والتاء بينهما مفتوحة في المشهور وقد يروى بضمها را بخواب
ديد بعد از وفات او بصد سال كه يعنى همچنان ديد كه جمله وجود او ريخته بود وخاك
شده مگر چشمهاى او كه همچنان در چشمخانه ميگرديد وقتي كرد ساير حكماء يعنى جميع
حكماء از تاويل آن عاجز ماندند مگر درويشى خدمت بجاى آورد وگفت در تعبير فروم
اش هنوز نگرانست كه ملكش بضم الميم اسم واما الملك بكسرها وكذا الملك بالفتح
ومنه فهو مصدر يعنى خداوند شدن على ما هو المتعارف المشهور با دگرانست
قطعه بس نامور بسكون الميم اي رب شخص مشهور بالياء العرفي

بچه یعنی فقط کما سیجیء فی قوله که حلوا چو یکبار خورد از بس و یعنی با مخففاً منه و ههنا کنک
وقد مر وقت تخفیف کذا فی بحر الغرایب بزیر زمین یعنی در زیر زمین دفن کرده اند گور
و ستیش بر روی زمین بر و لعل ان النظر بمقارنته لباء الصلة اظهر مدخوله کما اشرنا
الیه فی صدر الکتاب و المعنی بر روی زمین و قال بعض الکمال بر همانجم وقیل بمعنی قطعا
کما فی قوله بر نیاید نشان نماند بسکون النون الثانیة و آن جسم لاشه بمعنی
لاش بمعنی کالش و هو الجیفة التی یقال لها بالترکیة لش قریبا منه کذا فی بحر الغرایب
راکه سپرده تو زیر خاک خاکش چنان بخورد ماض من خوردن فاعله ضمیر خاک ومفعوله الشیء
الراجع المقود جسم لاشه کز و استخوان نماند زنده است بوصل الهمزة نام فرخ یعنی
نام مبارک قال فی بحر الغرایب فرخ بحی عامنیان بمعنی المبارک وبمعنی القوی و قد یقال المراد
به ملک یقال له رخ شاه ولا یخفی بعده نوشروان بجز او الفصیح فیه انوشروان الا
گرچه بسی یعنی بسیار گذشت که نوشروان نماند و فی بعض النسخ المصححة نوشیروان
و فی بعض اخری نوشین روان خیری کن ای فلان و غنیمت شمار عمر زان پیشتر
بالباء الفارسیة یعنی خیر کن قبل از ان که بانگ بر آید فلان نماند حکایت ملک
زاده را شنیدم که کوتاه بود و حقیر و دیگر برادران بلند و خوب روی باری ای مرة
پدر بکراهیت بتخفیف الیاء و استحقاف در وی نظر کرد پسر بفراست دریافت
ملکی بچشم
ای فهم و تفطن و گفت ای پدر کوتاه خردمند یعنی قصیر عاقل به که نادان بلند نه هرچه بقامت
مهتر بقیمت بهتر که الشاة نظیفة و الفیل جیفة النظیف الطاهر و الجیفة النجس و هی فی الاصل
جثة المیتة شعر اقل جبال الارض ای اصغر جبال فی الارض طور و هو بالتشدید رتبة
الجبال و المراد به طور سینا و هو جبل به سمع موسی کلام الله تعالی فیه
و انه ای والحال ان الطور لاعظم عند الله قدرا یعنی و منزلا ای شرفا و رتبة حیث
اقسم به فی کتابه الکریم و سمع فیه کلامه الکلیم قطعه آن شنیدی که لاغر دانا گفت

روزی با ابله یعنی احمق فربه اسب تازی یعنی عربیا اگر ضعیف بود همچنان ای مع کونه
ضعیفا از طویله خر به پدر بخندید و ارکان دولت پسندید و برادران بجان برنجیدند
قطعه تا مرد بسکون الدال سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته بضمتین بمعنی مستور
باشد هر بیشه بالباء الفارسیة المکسورة بکسرة مجهولة بمعنی درختستان و قد یستعمل
بمعنی منبت الحیوانات و یستعمل ایضا فی ماوی الاسد خاصة و قد یراد به
بالباء الفارسی و السین المهملة بمعنی الابلق و قوله ما بعده صرتا لبیت و
قد تما بسباط مخطط من اهاب حیوان متفرس یقال له بالترکیة قپلان کما بعضهم
الکاف الفارسی متر یعنی لا تظن که خالیست شاید که پلنگ خفته باشد در ان بیشه
شنیدم که در ان مدت ملک را دشمنی صعب روی نمود ماض من نمودن بمعنی نمایان اما
بالاشتراک او المجاز کذا قیل و عکس ان یقال ان نمود ماض مجهول من نمودن و صعب
روی بمعنی شدید الخصومة و وصف ترکیبی مجموعهما صفة لدشمن والمعنی دشمنی که
صعب روی یعنی شدید الخصومة است نمود یعنی مرئیا شد و فی هذا المعنی استعمل لفظ نمود
فی قول خواجه حافظ که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها چون دو لشکر روی
بهم آوردند اول کسی که اسب در میدان بکسر المیم راند او بود و گفت قطعه آن نه من باشم
که روز جنگ بینی پشت من آن منم کاندر میان خاک و خون بینی سری یعنی
رادسی کانکه جنگ آرد بخون خویش بازی میکند روز میدان آنکه بگریزد کقوله بازی میکند
و انکه بگریزد بخون لشکری بازی میکند بهذا بناء علی ما قیل من ان شخصا اذا اهرب اولا
موضعا من الحرب یکون سببا لانهزام ذلک العسکر این کلمات را بگفت و بر سپاه دشمن
شمشیر زد و تنی چند از مردان کار بینداخت چون پیش پدر آمد زمین خدمت ببوسید
و گفت قطعه ای که شخص منت حقیر نمود یعنی ای پدر من که الهاء حذف المنادی بقرینة المقام
وهذا الحذف کثیر فی کلامهم جدا و اشار به الی ما سبق فی اول الحکایة من ان و الوی نظر الیه

نبطر الفقارة و تفطن بذلك هذا الولد الصغير بالفراسة تا درشتی اعضا بهتر نه پنداری الظ انه
نماي حافر من بيد كشتی بکسر الباء الفارسی یعنی الظهر اسب لاغر میان یعنی در میان میدان
بکار آید روز میدان نه گاو پرواری ای البقر السمين المربا اورده اند که سپاه دشمن بیکران
بود و اینان اندک طایفه آهنگ یعنی قصد گریز کردند پسر کوتاه و حقیر نعره بزد و گفت
که ای مردان بکوشید تا جامه زنان نپوشید سواران را بگفتن او تهور یعنی الوقوع فی الشی بقلة
المبالاة کذا فی مختار الصحاح یعنی تهور سواران زیادت گشت بیکبار ای مرة واحدة مجموع
حمله کردند شنیدم که هم در آن روز بر دشمن ظفر یافتند ملک سر و چشمش را ببوسید
و در کنار گرفت یعنی در آغوش کرد و هر روز نظر بیش کرد بالیاء المذكورة المکسورة
بالکسرة المجهولة یعنی الزیادة تا ولیعهد خویش یعنی تا صاحب زمان خویش شد برادران حسد بردند نذ
و زهر در طعامش کردند خواهرش یعنی اخته از غرفه بالضم العلیة بدید و دریچه برهم زد پسر در
یافت و دست از طعام باز کشید و گفت محالست که هنرمندان بمیرند و بی هنران جای ایشان بگیرند
بیت کس نیاید بزیر سایه بوم المراد به هنا طیر معروف یسکن فی الخرابات ور همای از جهان
شود معدوم همای طیر معروف و یقال لها بحذف الیاء ایضا و له خاصیة مشهورة
وهی ان کل من وقع فی ظله یکون اما سلطانا او غنیا فی الغایة پدر را ازین حال آگهی
دادند برادرانش را بخواند و گوشمالی بواجب داد پس هر یکی را از اطراف
بلاد حصه مرضی معین کرد تا فتنه بنشست و نزاع برخاست و گفته اند که ده درویش
در گلیمی بخسبند من خسپیدن یعنی خوابیدن و دو پادشاه در اقلیمی نگنجند بضم الکاف
الفارسی ای لا یسعان **قطعه** نیم نانی گر خورد مرد خدا بذل درویشان کند نیمی دگر ملک
اقلیمی بگیرد پادشاه همچنان در بند اقلیمی دگر **حکایت** طایفه دزدان عرب بر سر کوهی
نشسته بودند و منفذ بفتح المیم موضع النفوذ کاروان بسته و رعیت بلدان
جمع بلد از مکاید ایشان الکید المکر مرعوب فی مختار الصحاح رعبه رعبا بالضم وسکون

الراي

الراي المهملة اي الفزعة و لشکر سلطان مغلوب بحکم آنکه ملاذی منیع ای ملجأ حصینا از قله
القلة بضم القاف و تشدید اللام اعلی الجبال کوهی بدست آورده بودند و ملجأ پناه و مأوی
فی مختار الصحاح المأوی بکل مکان یأوی الیه ای یرجع الیه شیء لیلا او نهارا خود ساخته مد
بران ممالک آن طرف در دفع مضرت ایشان مشورت کردند که اگر این طایفه هم برین
ف نسق بفتحتین النظم روزگاری مداومت نمایند مقاومت با ایشان ممتنع گردد بفتح الکاف
الفارسی ای صارت المقابلة ممتنعة کانه ینتقل من الامکان الی الامتناع **مثنوی** درختی که
اکنون گرفته است پای بنیروی مردی یعنی بقوت و زور یک مرد برآید ز جای و گرش
یعنی و اگرش همچنان روزگاری یعنی زمانا هلی بیاء الخطاب من هشتن بمعنی الوضع
بگردونش گردون بفتح الکاف الفارسی العجلة وهی التی یجرها الثور از بیخ بکسر
الباء العروق اصل الشجر برنگسلی ای لا تقلع من مکانه سر چشمه را شاید گرفتن به بیل چو
پر شد نشاید گذشتن بفیل معرب پیل سخن مدبران ممالک آن طرف بدین مقرر
کبد شد که یکی را بتجسس ایشان برگماشتند ماضی من گماشتن بضم الکاف الفارسی بمعنی التو
والتسلیم و فرصت ایشان نگاه داشتند تا وقتی که بر سر قومی رانده بودند و بقعه خالی
مانده تنی چند از مردان واقعه دیده و جنگ آزموده را بفرستادند تا در شعب بالکسر الطریق
فی الجبل پنهان شدند دزدان شبانگاه باز آمدند سفر کرده و غارت آورده سلاح از تن
تاختن اوردیا بگشادند و رخت و غنایم جمع غنیمة بنهادند نخستین بفتحتین یعنی اول دشمنی که بر سر ایشان
تاختن آورد تاخت ماضی من تاختن بمعنی العدو خواب بود چندانکه پاسی یعنی پاره کذا اسمعت
و لم اجده فی اللغات از شب بگذشت **بیت** قرص خورشید ای جرم الشمس در سیاهی
رفت یونس اندر دهان ماهی رفت ای مثل فی الغیبة مردان دلاوران از کمین بفتح الکاف
الوثب بالزکة مخبو کذا فی بحر الزاید بدر جستند بفتح الجیم الوثبة و دست ایشان یکی را
یکان یکان بکسر الباء و رون بفتحها ای واحدا واحدا بر کتف ببستند و بامدادان

بدرگاه ملک حاضر آوردند همه را اشارت بکشتن فرمود اتفاقا در آن میان جوانی بود که
میوه بالفتح و السکون یعنی الثمرة عنفوان شبابش عنفوان الشباب اول نو رسیده بود
و سبزهٔ گلستان عذارش نو دمیده من دمیدن یعنی النبت یکی از وزرا پای تخت ملک
را بوسه داد و روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت این پسر هیچنان ای شی
هؤلاء اللصوص از باغ زندگانی برنخورده است بر خوردن یعنی الثمرة و از ریعان جوانی
ای مما اول الشباب تمتع نیافته توقع بکرم اخلاق خداوندی آنست که ببخشیدن
خون این بر بنده منت نهی ملک روی ازین سخن درهم کشید و موافق رای جهان نمای
بینش او نیامد و گفت بیت پرتو یعنی شعلة ضوء و فروغ پرتو نیکان نگیرد ای لا یستنیر
هر که بنیادش بدست تربیت نااهل را چون گردکان بکسر الکاف العربی
یعنی الجوز در گنبد است گنبد بضم الکاف الفارسی القبة لا بعض النسخ بر گنبد
است نسل و تبار یعنی قبیلهٔ اینان منقطع کردن اولیترست و بیخ و بنیاد ایشان بر آوردن فساد او
و ردن بهتر که آتش نشاندن یعنی منطفی کردن کذا سمعت و اخگر یعنی الجمرة کذا اشتنی
و افعی کشتن و بچه‌اش نگاه داشتن کار خردمندان نیست قطعه ابر اگر آب
زندگی بارد ای یمطر باریدن یعنی بارانیدن اما بالاشتراک او المجاز و لا یبعد ان
یقال تقدیر الکلام از ابر اگر آب زندگی بارد هرگز از شاخ بید بثا الثمرة نخوری
بیان الخطاب با فرومایه یعنی دون الاصل روزگار مبر بفتح الباء الا اشتهر فی زیبته
کز نی بوریا هو قصب یتخذ منه الحصیر شکر نخوری وزیر این سخن بشنید طوعا ای انقیادا دا
و رغبة سمعا و طاعة بپسندید و بر حسن رای ملک آفرین خواند و گفت آنچه خداوند
دام ملکه فرمود عین حقیقت است اگر در سلک صحبت آن بدان تربیت یافتی یکی از ایشان
شدی اما بنده امیدوارست که بصحبت صالحان تربیت پذیرد و خوی خردمندان
گیرد که هنوز طفلست و سیرت بغی و عناد آن گروه در نهاد بکسر النون اصل البدن و بنیه

و قد صح

نا و قد صحح بعضهم نهاد بالدال المهملة لکنه غلط و الصحیح انها معجمة و الاصل فیه ما روی عن ائمة الفارسیة
اعرف الفرق بین دال و ذال فبو رکن فی الفارسیة ضبطم کل ما قبله ساکن بلا وای فهو
دال و ماسوی ذال معجم وی متمکن نشده است و در حدیث است که ما من مولود الا و قد
یولد علی فطرة الاسلام ای علی الجبلة السلیمة و الطبع المتهیئ لقبول الدین الحق
فلو ترک علیها لاستمر علی لزومها و لم یفارقها الی غیرها لان هذا الدین موجود حسنه فی العقول
مطلب لا تنسه قوم لوط — و یمجسانه م — و یسره فی النفوس و لکن ابواه یهودانه و ینصرانه قطعه با بدان یار
گشت همسر لوط اراد به زوجة لوط النبی عم و قیل به اراد به ابنه و یؤید ما فی
بعض النسخ بدل قوله با بدان الی پسر نوح با بدان بنشست انتهی لکنه غلط و المراد ما قلناه
لیس الا یدل علیه قوله تعالی فاسر باهلک بقطع من اللیل و لا یلتفت منکم احد الا امرأتک
انه مصیبها ما اصابهم یقول الله تعالی امرا للوط النبی علیه السلام سر و ابرح باهلک فی آخر هو
و نا السحر و لا یتخلف منکم احد الا امرأتک انه مصیبها من العذاب ما اصاب هؤلاء القوم و الاکثر
ینصب امرأتک علی معنی اسر باهلک الا امرأتک کذا فی کتاب الشفاء للامام عماد الدین
و یدل علی بطلانه ایضا لفظة همسر لانها لا تطلق علی الابن بل علی الزوج علی ان ولد نوح عم
غیر ولد لوط و کذا زمانه غیر زمانه فطغیانه لا یدل علی طغیانه بهذا و اصل هذه القصة
مدنیة علی ما ذکره ذلک الامام فی ذلک الکتاب نقلا عن التفاسیر ان المؤتفکات باسابها هو انه کانت
سدوم بلدة فیها من الخیر و السعة و کثرة الثمار ما لم یکن فی سائر البلدان و کان یجتمع
فیها الغرباء من الآفاق فی فصل الصیف و اوان الثمار فجاء ابلیس لعنة الله علیه
متمثلا لهم فی صورة غلام امرد و جعل یدخل کرومهم وحدا یغزهم و یرادهم الی نفسه
حتی اظهر فیهم الفاحشة ثم جاء الی نسائهم و قال ان الرجال قد استغنوا عنکن فعلمهن
ان یستغنین عن الرجال حتی استغنی الرجال بالرجال و النساء بالنساء فاوحی الله تعالی
الی لوط النبی عم لیدعوهم الی الایمان و یمنعوا عن الفواحش فلم یمتنعوا فبعث الله تعالی

جبرائيل عم ومعه احد عشر من الملائكة فلما انتهوا اليهم نصف النهار فاذا هم بجواري
يستقين من الماء فابصرتهم ابنة لوط وهي تستقي الماء فاستخبرت بهم وحذرتهم عن خبث
اهل المدينة فاظهروا الغم من انفسهم فقالوا هل احد يضيفنا قالت فيها ليس احد يضيفكم
الا ذلك الشيخ مشيرة الى ابيها فذهبوا الى لوط عم وهو على بابه فاقبل بهم الى اهله وضاق
صدره اغتماما ومخافة عليهم من خبث قومه لا يدري ايأمرهم بالرجوع ام بالنزول وقال هذا
يوم عصيب شديد ثم قال لامرأته قومي واخبزي ولا تعلمي احدا وكانت امرأته كافرة منافقة
فانطلقت تطلب بعض حاجاتها فجعلت لا تدخل على احد الا وقد اعلمته وتقول ان عندنا قوما
ما رأيتهم كذا وكذا ما رأيت قوما احسن وجوها منهم فجاءه قومه يهرعون اليه اي يسرعون
الى باب لوط ويعدون الى اضيافه الذين نزلوا في داره فرد الباب على وجوههم فتسوروا
من الحائط فقام اليهم لوط عم فقال يا قوم هؤلاء بناتي فتزوجوهن وكان تزويج المسلمات
من الكفار جائزا هن اطهر لكم من الحرام فاتقوا الله ولا تخزون في ضيفي اليس منكم رجل
رشيد قالوا لقد علمت ما لنا في بناتك من حق لانك لا ترى منا كحتنا وانك لتعلم ما
نريد يعنون به عملهم الخبيث فارادوا الدخول على الاضياف فمسح جبرائيل عم بيده عليهم
فعميت ابصارهم فعلموا ذلك من لوط عم فجاءوا يخوفونه فتحير لوط عم فلما رأت
الملائكة ما لقي لوط من الكرب قالوا يا لوط انا رسل ربك لن يصلوا اليك فافتح الباب ودعنا
واياهم ففتح الباب فدخلوا فاستأذن جبرائيل ربه في عقوبتهم فضرب بجناحه فطمس
اعينهم فاعماهم فصاروا لا يعرفون الطريق فرجعوا وهم يقولون النجاة النجاة فان في بيت النجاة م
لوط قوما سحرة ثم لما امر بأن يسري باهله كما قال تعالى فاسر باهلك الاية
قال يا جبرائيل ان ابواب المدينة قد اغلقت فكيف اخرج مع اهلي وغنمي وبقري
قال اخرجهم فاخرجهم لوط عم الى باب المدينة فحملهم على جناحه ووضعهم من وراء المدينة باهلهم
الدواب ومضوا الى صوغر وهي قرية من قراها لم يكونوا يعملون مثل عملهم فلما انتهى اليها لوط

ثم ادخل جبرائيل جناحه في اربع مدائن سدوم وعامورا وداذوما وصبوايم فكان
في كل مدينة الف ثمانى الف حتى بلغ اسفل الارض فقلعها من ماء اسود ثم رفعها بها غنان ثمانية م
السماء حتى سمع اهل السماء نباح الكلاب وصياح الديكة فلما رفعها الى السماء امطر الله عليهم
الكبريت والنار ثم قلبها عليهم وذلك قوله تعالى فلما جاء امرنا اي عذابنا جعلنا عاليها سافلها و
امطرنا عليهم حجارة من سجيل قيل هي كلمة معربة من سنگ وگل وقيل اسم جبل في السماء منضود اي
معد للعذاب مسومة اي معلمة عند ربك للعذاب وقيل مكتوب على كل واحد منها اسم من يرمى به
ثم قال وما هي من الظالمين ببعيد اي من ظالمي امة محمد عم بجهد خاندان نبوتش گم شد سگ اصحاب
کهف روزی چند پی نیکان گرفت و مردم شد ... [illegible] لطيفه
ازینها جمع ندیم ملک با او بشفاعت یار شدند تا ملک از سر خون او در گذشت و گفت
بخشیدم اگرچه مصلحت ندیدم رباعیه چه گفت زال المراد بزال هنا ابو رستم وله فخ
اخر سبحی ... في الباب السادس بارستم گرد دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد دیدیم بس
آب زسر چشمه خرد چون بیش آمد شتر و بار اي مع الجمل الذنب على ظهر الا بل دوزید
سپرد تا بنعمت برد و بناز نعمت پرورده و استاد ادیب بتربیتش نصب کرد تا حسن
خطاب و رد جواب و سایر ای باقی او جمیع آداب ملوکش بیاموختند تا در نظر همگنان ن
بکسر الکاف الفارسية اي عند جميع الناس پسندیده آمد باری ای مره وزیر از
شمایل و اخلاق او در حضرت ملک شمه ای گفت که تربیت عاقلان در وی اثر کرده
است و جهل قدیم از جبلتش بدر برده ای ازیل و اخرج وقدم نظیره في ازال الكتب
ملک را ازین سخن تبسم آمد و گفت بیت عاقبت گرگ زاده گرگ شود گرچه
با آدمی بزرگ شود سالی دو برین برآمد طایفه اوباش محلت نیز لغدان محله که بسمت
وفي مختار الصحاح الاوباش من الناس الاخلاط وهم الضروب المتفرقون وقيل هو جمع مقلوب
من البوش وهو بالفتح الجماعة من الناس المختلطين در وی پیوستند و عقد بکسر العين وفقرها

موافقت بستند تا بوقت فرصت وزیر را با او پسرش بکشت و نعمت نامتناهی بر
داشت و در مغاک زندان بجای پدرش بنشست و عاصی شد ملک از این خبر دست
بر دندان گرفت و گفت قطعه شمشیر نیک از آهن بد چون کند ای کیف بهیچ کس
ناکس بتربیت نشود ای حکیم بهیچ وجه الیم کس باران که در لطافت طبعش خلاف
نیست در باغ لاله روید الظاء المهمله من رویدن یعنی رویانیدن بالاسناد الی اوا المجاز
و از شوره بوم ای ومن ارض ذات ملح خس ی فی الصحاح الفارسی و کذا فی المعیار الجمالی
هو الذی یقال له بالترکی چرچپ و فی بعض النسخ بوم بدل بوم وهو غلط لایخفی دیگر زمین
شوره سنبل بر نیارد در و تخم عمل ضایع مگردان نکوئی با بدان کردن چنانست که بد
کردن بجای نیک مردان یعنی بجای نیک مردان حکایت سرهنگ زاده را بر در سرای
اغلمش بفتحتین اسم ملک من ملوک العجم دیدم که عقل و کیاستی یعنی زیرکی و فهم و فراستی
زاید الوصف داشت هم از عهد خردی آثار بزرگی در ناصیه او الناصیة موی پیشانی کذا فی الصافی
پیدا بیت بالای یعنی در بالای سرش ز هوشمندی یعنی عاقل می تافت حکایت ماضی من تافتن
یعنی الاشتغال ستاره بلندی فی الجمله مقبول نظر سلطان آمد که جمال صورت و
کمال معنی داشت و حکما گفته اند توانگری بهنرست نه بمال و بزرگی بعقل است نه بسال ابنای
جنس او بر حسد بردند و در خیانت او سعی نمودند مصراع دشمن چه
کند چو مهربان باشد دوست ملک پرسید که موجب خصمی بکسر اللام الجیم والباء والیاء
ایشان در حق تو چیست گفت در سایه دولت خداوندی همگنان را راضی کردم مگر حسود
را که راضی نمی شود الا بزوال نعمت من و اقبال و دولت خداوندی باد یعنی دایم باد هذه
دعاء للملک قطعه توانم آنکه نیازارم اندرون کسی حسود را چه کنم کو ز خود برنج درست
ای در رنج است فالباء صلة بمیر تا برهی ای حسود کین رنجیست که از مشقت او جز بمرگ نتوان
رست یعنی رستن بفتح الراء لجاجت شور بختان شور هنا بمعنی الفتنة بآرزو

خواهند

خواهند مقبلان را زوال نعمت و جاه اگر نبیند بروز شپره چشم
ای چشم شبپره اصله شب پره وهو الخفاش چشمه آفتاب را یعنی پرتو آفتاب
را کذا سمعت من بعض الکمل چه گناه راست خواهی هزار چشم چنان کور بهتر که آفتاب
سیاه یعنی اگر خواهی که هزار چشم چنان یعنی مثل شب پره کور شدن بهتر است از
سیاهی آفتاب راست خواهی حکایت یکی از ملوک عجم را حکایت کنند که دست تطاول
و تعدی بمال رعیت دراز کرده بود جور و اذیت بفتح الهمزة المفتوحة وتشدید الیاء
یعنی رنجانیدن یقال لقاه بوزن اذی و اذاء و اذیة کذا فی مختار الصحاح آغاز نهاده
یعنی ابتدا کرده خلق از مکاید بفتح المیم جمع کید وهو المکر فلسفی در جهان برفتند و فی بعض
النسخ بجای برفتند بجهیدند و از کربت ای شدت جورش راه غربت گرفتند چون رعیت کم بفتح
الکاف یعنی ناقص شد ارتفاع و لایت و مملکت نقصان پذیرفت خزینه تهی و خالی
ماند و دشمنان زور آوردند قطعه هر که فریاد رسی الیاء للوحدة وفریاد رس
وصف ترکیبی روز مصیبت خواهد گو یعنی بگو او را که در ایام سلامت بجوانمردی
کوش امر من کوشیدن بنده حلقه بگوش ار ننوازی یعنی بنده حلقه بگوش را اگر نوازش
و لطف و تعلق نمی کنی برود از در ت لطف کن لطف که بیگانه شود حلقه بگوش یعنی
لطف کن که بلطف بیگانه حلقه بگوش شود روزی بمجلس او در کتاب شهنامه همی
خواندند قصه در زوال مملکت ضحاک و عهد فریدون وزیر ملک را پرسید که فریدون که گنج
و ملک و حشم نداشت فی مختار الصحاح حشم الرجل بفتحتین خدمه بر او پادشاهی چگونه
مقرر شد گفت آنچنانکه شنیدی خلقی بر او تعصب گرد آمدند و تقویت کردند پادشاهی
یافت وزیر گفت چون گرد آمدن خلق موجب پادشاهی است تو خلق را چرا
پریشان میکنی مگر سر پادشاهی نداری بیت همان به که لشکر بجان پروری که سلطان
بلشکر کند سروری ملک گفت موجب گرد آمدن سپاه و رعیت چیست گفت پادشاه را

لزوم باید وعدل تا رعیت بروگرد آیند و در سایهٔ دولتش ایمن یعنی ایمن و مؤمن و
لعل المقلوب من آمین نشینند و ترا این هر دو نیست **بیت** نکند جور پیشه سلطانی
یعنی پیشه سلطانی جور نشود کذا سمعت وفیه تکلف استعمال کند یعنی نشود مجازا و
لعل المعنی نکند جور را پیشه سلطانی ای سلطان واحد من السلاطین علی ان یکون الیاء
للوحدة لا للمصدریة وقد یقال جور پیشه مجموعه وصف ترکیبی فاعل نکند و سلطانی بالیاء
المصدریة مفعول له والمعنی سلطنت نکند انکه صنعتش جور باشد که نیاید ز گرگ چوپانی
بالفارسیه پادشاهی که طرح ظلم افکند قال بعض من المشتهرین بتصحیح هذا الکتاب الطرح
هو الذی یقال له بالترکیة تمل وقد وقع فی بعض النسخ طرح ظلم بدون الواو العاطفة
ومثل الطرح هنا بمعنی الاساس هکذا سمعت ولم اجد فی اللغة پای دیوار
یعنی اساس ملک خویش بکند من کندن بالکاف العربیة ملک را پند وزیر ناصح موافق
طبع نیامد روی ازین سخن در هم کشید وزیر را بند فرمود و بزندان فرستاد بسی بر
نیامد یعنی بسیار زمان نگذشت که بنی عم سلطان اصله بنی عم حذف النون بالاضافة بمنازعت
برخاستند و ملک پدر خواستند قومی که از دست تطاول او بجان آمده هذه الکنایة
عن غایت الاضطرار و کمال الاذی و التضجر بودند و پریشان شده پیرامن ایشان اشارة
الی بنی عم سلطان گرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از تصرف این بدر رفت
ای خرج من تصرفه و بر آنان یعنی بنی عم مقرر گشت **بیت** پادشاهی کو روا دارد ستم
بر زیر دست یعنی علی رعایاه دوستدارش قوله دوستدار وصف ترکیبی والشین
راجع الی پادشاه یعنی دوستی دارنده او در روز سختی دشمن زور آور است بارعیت
صلح کن وز جنگ خصم ایمن نشین زانکه شاهنشاه عادل را رعیت لشکر است **حکایت**
پادشاهی با غلامی عجمی در کشتی نشسته بود و غلام دیگر دریا ندیده بود و محنت کشتی نیازموده
(یعنی سفینه)
بود گریه بکسر الکاف الفارسی یعنی البکاء و زاری آغاز کرد و لرزه بر اندامش

بگریه

اهاد

افتاد چندانکه ملاطفت کردند آرام نگرفت ملک را عیش ازو منغص یعنی مکدر
می بود و چاره نمی دانستند حکیمی در آن کشتی بود گفت اگر فرمایی من او را خاموش گردانم
گفت غایت لطف باشد حکیم فرمود تا غلام را بدریا انداختند باری چند غوطه فی الصحاح
الغارسی هی لا تنغمس فی الماء و اما الغطة فقد سمعت من بعضهم بفتح و من الاخر بضمه خورد
مویش بگرفتند و سوی یعنی جهة کشتی آوردند بهر دو دست در دنبال
کشتی ای ذنبه فی بعض النسخ در سکان کشتی فی مختار الصحاح
السکان جمع ساکن و السکان ایضا ذنب السفینة انتهی و المقام یحتمل المعنیین
کما لا یخفی او یخت ان غلام خود را او یجوز ان یقال اویخت ماض مجهول من اویختن چون
بر آمد بگوشه بنشست و قرار یافت ملک را پسندیده آمد گفت درین چه حکمت بود
گفت اول محنت غرق شدن نچشیده بود قدر سلامتی نمی دانست و همچنین قدر عافیت
کسی داند که بمصیبتی گرفتار آید **قطعه** ای سیر بالکسر المجهول یعنی شبعان نقیض الجایع
ترا نان جوین ای خبز الشعیر خوش ننماید معشوق منست آنکه بنزدیک تو زشتست
حوران جمع حوری بهشتی را دوزخ یعنی جهنم بود اعراف هو موضع بین الجنة والنار
از دوزخیان یعنی از اهل جهنم بپرس که اعراف بهشتست **بیت** فرقست میان آنکه
یارش در بر ای در بغل است و بر هنا یعنی سینه با آنکه دو چشم انتظارش بر در **حکایت**
هرمز تاجدار را گفتند وزیران پدر را چه خطا دیدی که بند فرمودی گفت خطا معلوم نکردم
ولیکن دیدم مهابت من در دل ایشان بیکرانست و بر عهد من اعتماد کلی ندارند تر
سیدم که از بیم گزند خویش ای من خوف ضرر انفسهم قصد هلاک من کنند پس
قول حکما را کار بستم ای عملت به که گفته اند **قطعه** از آن کز تو ترسد بترس ای حکیم
وگر با چو او صد بر آیی بجنگ یعنی وگر با صد مرد که چو او باشد بر آیی بجنگ یعنی وگر با مردی که چو
او باشد صد بر آیی بجنگ نه بینی که چون گربه عاجز شود بر آرد ای یخرج

للوحدة

بچنگال خشم پلنگ ازان مار بر پای راعی زند یعنی ازان جهت می زند مار بر پای چوبان
که ترسد سرش را بکوبد بمضارع من کوفتن بالکاف العربی بمعنی القرع بسنگ حکایت
یکی از ملوک رنجور بود در حالت پیری و امید از زندگانی قطع کرده سواری از در در
آمد و بشارت داد که فلان قلعه را بدولت خداوندی کشادیم و دشمنان اسیر شدند
و سپاه و رعیت آن طرف بجملگی مطیع فرمان گشتند نفسی بنخستین سر بر آورد و گفت
این مژده مرا نیست دشمنان مراست یعنی وارثان مملکت را قطعه درین امید بسر
شد یعنی تمام شد دریغ یعنی حیف عمر عزیز که آنچه در دلم است از در [illegible] ای
بچهل امید بسته بر آمد و بار چه فایده زانکه امید نیست که عمر گذشته باز آید کوس
رحلت بکوفت بالکاف العربی دست اجل ای دو چشم وداع بفتح الواو کذا فی مختار الصحاح
سر بکنید ای کف دست بالاضافة و پنجه و بازو همه تودیع یکدگر بکنید بر من بکسر النون
کذا فی [illegible] لضرورة الشعر او فتاده لغة فی افتاده قوله دشمن کام بالکاف العربی
بمعنی مراد العدو و [illegible] بمعنی الموت فاعل او فتاده فی بعض النسخ بر منت افتاده مرگ دشمن
کام بالاضافة البیانیة اخرای دوستان گذر بکنید روزگارم بشد یعنی رفت بنادانی
من نکردم حذر شما حذر بکنید حکایت سالها بر بالین تربت یحیی پیغامبر علیه السلام
قبره معتکف بودم در جامع دمشق بکسرة الدال والمیم فی المشهور وفتحها الشام لکن
صحح فی بعض النسخ المعتمدة وکذا روی بعض الثقات فی حواشی المطول دمشق بکسر الدال
وفتح المیم وسکون الشین قال البکری سمیت به ماشاق بن نمرود بن کنعان فانه هو الذی بناها
وقیل بناها غلام ابراهیم الخلیل صلوات الله علیه وکان حبشیا وهبه له نمرود بن کنعان حین
خرج من النار وکان اسمه دمشق فسماها به یکی از ملوک عرب که به بی انصافی موصوف بود
اتفاقا بزیارت آمد و نماز کرد و دعا و حاجت خواست بیت درویش و غنی بنده این
خاک درند واوان که اصله داوان بمعنی الالف ثم حذف ههنا الوزن غنی ترند محتاج

وساعدی

نزند

نزند و فریاد کرد و گفت از آنجا که همت والای [illegible] از درون دل جان و جهد تا
معامله خاطری بیابد الوحدة همراه من کنی که از دشمن صعب اندیشناکم اندیشناک
بسکون الشین لاطریق گفتم بر رعیت ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی زحمت نبینی
نظم ببازوان جمع بازو و هو العضد توانا و قوت سر دست ازار دو سه دست [illegible]
الاصابع خطاست پنجه مسکین ناتوان شکستن یعنی شکستن بترسید امر غائب من
ترسیدن آنکه بر افتادگان نبخشاید که گر ز پای در آید ای ان زل کسش نگیرد دست
والتقدیر کس نگیرد دستش هرانکه تخم بدی کشت بکسر الکاف العربی ماضی
من کاشتن یعنی رفاندن تخم و چشم نیکی داشت دماغ بیهوده پخت یعنی فکر
بیهوده کرد من قبیل ذکر المحل واراده الحال و خیال باطل بست ز گوشش بسکون
الشین پنبه برون آر قبیل یجوز ضم الباء و کسرها والضم او الکسر افصح و داد خلق
بده اگر تو نمی دهی داد ای اعلم که روز دادی است ای یوم دادی علی ان یکون الیاء
للمصدریة وقیل الیاء فی دادی للافادة وحده یوم العدل هست بنی آدم اعضای
یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند [illegible] من نطفة آدم چو
عضوی بدرد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار بفتح النون [illegible] تو کز محنت
دیگران بی غمی نشاید که نامت نهند آدمی حکایت درویشی مستجاب الدعوة در بغداد
پدید آمد حجاج بن یوسف بخواندش و گفت دعای خیری بر من کن گفت خدایا جانش
بستان امر من ستاندن بمعنی الاخذ والقبض گفت از بهر خدا این چه دعاست گفت
دعای خیر است ترا و جمله مسلمانان را بیت تا بچه کار آیدت جهانداری بالیاء المصدریة
مردنت به که مردم آزاری بیاء والخطاب روی عن ابا منصور انه کان رجل یکنس مسجد
الکوفة قال فدخل المسجد غلام وصلی صلوة حسنة ثم فعل هکذا الی آخر الشهر فسلمت
علیه یوما من الایام فلم یرد علی الجواب فلما دخل المسجد فی یوم الثانی قال وعلیک

نظم

مطلب حکایت حجاج بوده

السلام فاستغربته وسألته عن ذلك فقال ان لاموا وطلب استاذنه في ردّ السلام
فاستاذنته اليوم فقلت له يا غلام استاذن مولاك ان يجالسني ساعة في ذكر
الله تعالى وطاعته فذهب ورجع وقال قد اذن لي فلما فرغ قلت له اخبرني
من العجب ما رايت في الدنيا فقال ان من عادتي ان اصلي طول كل ليلة الى السحر ثم اسال
الله تعالى حاجة فمضت لي ليلة طيبة فقلت الهي ارني رجلا من اهل النار فنودي ان
اذهب الى الوادي الفلاني فمضيت والصبح لم يطلع بعد فسمعت هناك انينا عجيبا فاذا
رايت ثعبانا عظيما قد طوق ذنبه في عنق رجل ويكبه على وجهه فقلت له قف ساعة
فقال قل لهذا الثعبان ليقف فقلت للثعبان بحق الذي باذنه تجيء وتذهب ان تقف
ساعة لا كلم هذا المسكين فوقف فقلت للرجل من انت قال انا الحجاج بن يوسف فرايت
الاجمال على كتفيه الى عنان السماء فقلت له وما هذه الاجمال قال اما التي على كتفي الايمن
فهو دماء المسلمين واما التي على الايسر فهو اموال المسلمين فقلت للثعبان قال من
يوم فارقت الدنيا روحي ان الله تعالى ابتلاني به كما ترى كل ليلة يطوفني من المشرق
الى المغرب فقلت فهل ترجو شيئا قال نعم قلت وما هو قلت ستين سنة
لا اله الا الله محمد رسول الله كذا في رونق المجالس حکایت یکی از ملوک با انصاف
پارسایی را بیاد الوحدة را پرسید که از عبادتها کدام فاضلترست گفت ترا خواب نیم
روز تا در آن ساعت خلق را نیازاری قطعه ظالمی را خفته دیدم نیم روز گفتم این
فتنه است خوابش برده به آنکه خوابش بهتر از بیداریست
آنچنان بد زندگانی مرده به حکایت یکی را از ملوک شنیدم که شبی بعشرت بروز آورده
و در پایان مستی می گفت بیت ما را بجهان بعیش در جهان خوشتر ازین یک دم
نیست کز نیک و بد اندیشه و از کس غم نیست درویشی برهنه بر سرما بیرون
خفته بود گفت ای آنکه باقبال تو در عالم کسی نیست گیرم که غمت نیست غم ما هم نیست

ملک

ملک را خوش آمد صره‌ای که هزار دینار از روزن سرای بیرون داشت و گفت
ای درویش دامن بدار گفت دامن از کجا آرم که جامه ندارم خلعتی
مزید کرد و به وی فرستاد درویش آن نقد را باندک مدت بخورد و تلف کرد و باز فرد
آمد فرد قرار بر کف آزادگان نگیرد نه صبر در دل عاشق نه آب غربال در حالتی
ملک را پروای او نبود حالش بگفتند ملک بهم برآمد و روی ازوی درهم کشید و از
ینجا گفته اند اصحاب فطنت و خبرت که از حدت و صورت پادشاهان بر حذر باید بود ون
که غالب همت ایشان بر معضلات بکسر الضاد ای مشکلات امور مملکت متعلق باشد
تحمل ازدحام عوام نکنند بیت حرامش بود نعمت پادشاه که هنگام بالکاف الفارسی
یعنی الوقت فرصت ندارد نگاه ای لا یحفظ مجال اسم مکان من الجولان سخن تا نه بینی
ز پیشش به بیهوده یعنی هرزه گفتن مبر من بردن قدر خویش گفت برانید این را من راندن
این گدای شوخ یعنی گستاخ و مبذر ای المسرف را چندان نعمت باندک مدت بخورد
و تلف کردند که خزینه بیت المال لقمه مساکین است نه طعمه بضم الطاء المطعوم اخوان
شیاطین بیت ابلهی بیاد الوحدة کو روز روشن شمع کافوری نهد زود بینی شم بفتح
نشاید که روغن نباشد در چراغ ای در چراغش و قدم الشین للوزن یکی از وزرا
ناصح گفت ملک مصلحت آنست که چنین کسان را وجه کفاف بالکسر من الرزق القوت
و قیل لا فضل بفتح الکاف بتفاریق مجری بضم المیم و فتح الراء و معنی دارند ای ینبغی
ان یعطی نفقته یوما فیوما او اسبوعا فاسبوعا و شهرا فشهرا تا در نفقه اسراف
نکنند لان الاسراف حرام قال الله تعالى ان المبذرین کانوا اخوان الشیاطین اما آنچه
فرمودی از زجر و منع مناسب سیرت ارباب همت یکی را بلطف امیدوار
کردانیدن و باز نومیدی خسته کردن بیت بروی خود در اطماع باز نتوان کرد یعنی
کردن چو باز شد باز فی الموضعین بمعنی المفتوح بدرشتی و خشونت فراز نتوان کرد

فراز بکسر الفا و بفتح العلما و قد کنی به عن المنع و المنع لا ینبغی ان یفتح باب الاطماع و لکن
انما قال نتوان کرد مبالغة من قبیل قولهم فی الحرج لا یمکن ان یقال کذا الکذا قطعه کسی نه
بیند که تشنگان حجاز اسم موضع و هو مصطاف لاهل مکة تنزهها الله تعالی و کثیرا ما کنی به الشیخ
فی هذا الکتاب عن مکة او عن الحجیج قال در سفر حجاز فی موضع ان یقال در سفر مکه او
در سفر حج بلب آب ای بکنار آب شور کرد آیند کرد بکسر الکاف الفارسی جمع کا جنبه
شیرین مردم مرغ و دور کرد آیند حکایت یکی از پادشاهان پیشین بمعنی پادشاهان متقدمین
در رعایت مملکت سستی کرد و لشکر را بسختی داشتی لاجرم چون دشمنی صعب روی نمود
و قد مر معناه همه پشت بدادند ای اعرضوا چو دارند بیت چو دارند گنج از سپاهی
دریغ لفظ فارسی بمعنی حیف دریغ آید ش الشین راجع الی سپاهی دست بردن
بفتح یکی از آنان که غدر بفتح الغین المعجمة بمعنی ترک و فا کردند با منش دوستی بود
ملامت کردم و گفتم دون است و ناسپاس و سفله بضم السین بمعنی البخیل کذا فی المشهور
لکن التحقیق انه بکسر السین و سکون الفا و لفظ عربی قد شاع استعماله فی الفارسی بمعنی
مردیکه هر دو دون کذا فی بحر الغرایب و حق ناشناس یعنی زنا و عیر شاکر و بخیل و منکر
حقوق است آن شخص که باندک مایه تغیر حال بالاضافة از مخدوم قدیم بر گردد بالکاف
ای اعرض فی بعض النسخ روبست بیا المصدری و بر گردی و در زوردی بیا الخطاب
فیهما و ملا یم هذه النسخة قوله ابشنو تا چو کی لا یخفی و حقوق نعمت سالیان بکسر اللام ای السنین
الواصلة علی التوالی در نوردد بضم النون و فتح الواو من نوردیدن
بالضم و الفتح بمعنی اللف گفت ار بکی شخص اگر بگویم معذور داری شاید که اسپم بی جو
و نمد زین بگرو بود و سلطان که بزر با سپاهی بخیل کند تا بعض النسخ
بخیل کند با او بجان جوانمردی نتوان کرد بیت زر بده مرد سپاهی را تا سر بنهد در راه تو
و گرش الشین راجع الی مرد سپاهی زر ندهی سر بنهد در عالم شعر اذا الشیخ الکمی

هو کشجیع لفظا و معنی و انما سمی به لانه یکمی نفسه ای یسترها بالدرع و البیضة یصول کجمل
صال علیه و ثب بطش البطش هو الاخذ بالقوة قیل قوله یصول بطن من قبیل عجز جمل
و خاوی البطن خالیه من الطعام یبطش بالفرار بالکسر المهرب من الشی قال بعض
الحذق یعنی اذا الشیخ الکمی یقدم علی الحرب و یبطش بالعدو و بطش و اذا جاع حجم و بطش بالفرار
و انما قال یبطش بالفرار و ان کان الاصل ان یقول یفر فرارا تهکما و تمیلحا و رعایة للمقابلة
و الشبع کنایة عن الغنی و الشروة و خلو البطن کنایة عن الجوع و الجوع کنایة عن الفقر و القلة
حکایت یکی از وزرا معزول شد و بحلقه درویشان در آمد و برکت صحبت ایشان در وی
اثر کرد و جمعیت خاطرش دست داد ملک بار دیگر بر و دل خوش کرد و عمل فرمود و بفتح المیم
منصب الوزارة ثانیا قبول نکرد و گفت معزولی بنزدیک خردمندان ای عند العقلا به است
از مشغولی قطعه آنان که بکنج بضم الکاف العربی بمعنی در گوشه عافیت ای فراغ الله تعالی
عن العبد کذا فی مختار الصحاح و فی الصادر العفو ناپید اکردن اثر و لعل العافیة اسم منه
بنشستند زندان سگ و زبان مردم بستند کاغذ بدریدند و قلم بشکستند و ز دست
زبان حرف گیران یعنی طعن کنندگان رستند بفتح الرا ملک گفت هر آینه خردمندی
بیا و الوحدة کافی در هم مصلحت بباید تا تنه بیر مملکت را شاید مفارقی من شاپستن
بمعنی اللیاقة گفت نشان خردمندی کافی آنست که بچنین کارها تن در نه ندهد و قد مرت
الق در تد بکر فی اوایل الابحاث تحسین اللفظ فقط و هذا کذلک نیت همای بر همه مرغان
از آن شرف دارد که استخوان خورد و جانور نیازارد حکایت سیاه گوش
را گفتند ترا ملازمت صحبت شیر بچه وجه اختیار افتاد گفت تا فضله صیدش میخورم
و از شر دشمنان در پناه صولت او زندگانی میکنم گفتندش اکنون که بظل حمایتش التجا
لفظ در آمدی و بشکر نعمتش اعتراف کردی چرا نزدیکتر نیایی تا بحلقه خاصانت در آرد
من اوردن فاعله ضمیر شیر و مفعوله تا و خاصانت و از بندگان مخلصت شمارد گفت همچنان

از بطش او ایمن بنشینم **بیت** اگر صد ساله گبر آتش فروزد ای یجعل النار ملتهبة اگر یکدم
در وافتد بسوزد افتد ندیم حضرت سلطان را زر بیاید من یافتن ای طلب الذهب والدینار
و باشد که سر برود و حکما گفته اند از تلون طبع پادشاهان برحذر باید بود که گاه بسلامی
برنجند و گاه بدشنامی خلعت دهند و گفته اند که ظرافت بسیار کردن هنر ندیمانست و عیب
حکیمان **بیت** تو بر سر قدر خویشتن باش و وقار عطف علی قوله قدر بازی و ظرافت بندیمان
بگذار **حکایت** یکی از رفیقان شکایت روزگار نامساعد بنزدیک من آورد که کفاف
اندک دارم و عیال بسیار و طاقت بار فاقه ندارم فی مختار الصحاح الفاقة هی الفقر ولاجه بارها
بفتح الراء مرة او بسکونها جمع بار بمعنی الثقل بالکسر والمعنی هنا علی الاول و در دلم آمد که باقلیم
دیگر نقل کنم تا در هر صورت که زندگانی کنم کسی را بر نیک و بد من اطلاع نباشد **بیت** بس گرسنه
خفت و کس ندانست که کیست بس جان بلب آمد که برو کس نگریست من گریستن بکسر الکاف
الفارسی بمعنی البکاء باز از شماتت بالفتحات الفرح ببلیة العدو وکذا فی مختار الصحاح اعدا بر
اندیشیدم که بطعنه در قفای من بخندند و سعی مرا در حق عیال بکسر العین بر عدم مروت
حمل کنند و گویند **بیت** مبین وفی بعض النسخ ببین آن بی حمیت را که هرگز نخواهد مضارع
من خواستن دید یعنی دیدن روی نیکبختی که آسانی گزیند من گزیدن بضم الکاف الفارسی
خویشتن را زن و فرزند بگذارد بسختی و در علم محاسبه بالاضافة چنانکه معلومست چیزی دانم
اگر بجاه بجاه القدر والمنزلة ای بسبب عظمتک جهتی معین گردد که موجب جمعیت
خاطر باشد قوله بقیت عمر یعنی در بقیه عمرم از عهده شکر آن نتوانم بیرون آمدن جواب
الشرط اعنی قوله بجاه شما گفتم ای یار عمل پادشاه دو طرف دارد امید نان و بیم جان
و خلاف رای خردمندانست بدین امید در آن بیم افتادن **بیت** کس نیاید بخانه درویش که
خراج زمین و باغ بده یا بتشویش و غصه راضی شو یا جگربند پیش زاغ بنه امر من
نهادن گفت این سخن موافق حال من نگفتی و جواب سؤال من نیاوردی نشنیده که هر که

خیانت

خیانت ورزد من ورزیدن بمعنی الاعتیاد بالشیئ دستش از حساب بلرزد **بیت** راستی
موجب رضای خداست کس ندیدم که گم شد از ره راست و حکما گفته
اند چهار کس از چهار کس بجان برنجند حرامی وهو من اخذ مال الغیر
مجاهرا بالغضب کقطاع الطریق از سلطان و دزد وهو من اخذ مال الغیر خفیة ای السارق
از پاسبان و فاسق از غماز و روسپی از محتسب الان تادیب مثل الفاسق والزانی کان
بغوص ده یار العجم الی المحتسب وآنرا که حساب پاکست بالباء والفارسی والکاف العربیة از
محاسب چه باکست بالباء العربیة بمعنی المبالاة کما مر **بیت** مکن فراخ روی در عمل اگر خواهی
که وقت رفع تو باشد مجال دشمن تنگ یعنی تنگ و ضیق باشد مجال دشمن تو پاک باش
و مدار ای برادر از کس باک زنند جامه ناپاک گازران بر سنگ گازر وهو بالکاف الفارسی
وضم الزای والعربیة القصار زبر سنگ گفتم حکایت آن روباه وهو الثعلب مناسب حال تست که
دیدندش گریزان و افتان و خیزان وهذه الثلث صفات مشبهة من گریختن و افتادن
و خاستن کسی گفتش که چه آفتست که موجب چندین مخافت گفت شنیدم که شتر را
بسخره وهی العمل الذی یعمل بلا اجرة بسبب الظرف او الطیا مثل اعمال السلاطین کذا فی
الجواب می گیرند گفت ای سفیه وهو من کان خفیف العقل شتر را با تو چه مناسبت است
و ترا با او چه مشابهت گفت خاموش ای اسکت که اگر حسودان بغرض گویند ∘∘∘∘∘
که این شترست و گرفتار آیم کرا غم تخلیص من باشد تا تفتیش حال من کند و تا تریاق
از عراق آورده شود مار گزیده بفتح الکاف الفارسی مرده باشد و ترا همچنین فضل است
و دیانت و تقوی و امانت اما حسودان در کمین اند و معترضان گوشه نشین اگر آنچه حسن
سیرت تست بخلاف آن تقریر کنند و در معرض خطاب پادشاه افتی و در محل عتاب در آن
حالت کرا مجال مقالت باشد پس مصلحت آن می بینم که ملک بضم المیم قناعت را
حفظ کنی و ترک ریاست گوئی یعنی ارجوان تقول ترکت الریاسة که عاقلان گفته اند

بیت بدریا در منافع بیشمارست وگر خواهی سلامت بر
کنارست رفیق این سخن بشنید وروی درهم کشید وسخنهای رنجش بکسر اللام اسم از رنجیدن
کقولهم دانش من دانستن فان معناه العلم یعنی الکیف الحاصل فی النفس لا العلم بمعنی المصدری
وکذا روش وآفرینش وغیر ذلک فالشین فی امثاله من نفس الکلمة لا ضمیر الغائب آمیز صفة
من آمیختن گفتن آغاز کرد که این چه عقل کفایت وفهم ودرایت وقول حکما در سر
آنکه که دوستان در زندان بکار آیند که بر سفره همه دشمنان دوست نمایند نظم دوست مشمار
آنکه در نعمت زند لاف یاری وبرادر خواندگی دوست آن باشد که گیرد
دست دوست در پریشان حالی ودرماندگی دیدم متغیر می شود وبطیش بنحو می شود
بکسر الشین وفتح النون والواو وبیشتر دیک حاجت دیوان رفتم بسابقهٔ معرفتی که میان ما بود
صورت حالش بگفتم تا بکار مختصرش نصب کردند چند روز برین برآمد لطف طبعش بدیدند
وحسن تدبیرش بپسندیدند کارش از آن درگذشت وبمرتبهٔ برتر از آن متمکن شد همچنین
سعادتش در ترقی شد تا باوج ارادت یعنی باعلای درجات ارادت فان الاوج هو النقطة
الرفیعة من المرکز العالیة من الحضیض برسید مقرب حضرت سلطان شد ومشار الیه ومعتمد
علیه گشت بفتح الکاف الفارسی وبر سلامت حالش شادمانی کردم وگفتم بیت ز کار بسته میندیش
ودل شکسته مدار یعنی دل را شکسته مدار که آب چشمهٔ حیوان یعنی آب حیات درونِ تاریکست
وفی بعض النسخ تاریکیست بالیاء المصدری بعد الکاف شعر ألا لا تجزعن اخا البلیة فللرحمن
الطاف خفیة الا حرف یفتتح به الکلام للتنبیه ویسمی حرف التنبیه ولا تجزعن نهی مخاطب مؤکد
بالنون الثقیلة من الجزع ضد السرور من باب علم واخا البلیة ای صاحب البلاء منصوب
علی انه منادی مضاف حذف حرف ندائه وفی بعض النسخ لا تجزعن بالیاء التحتانیة واخوا
البلیة بالرفع علی انه فاعله والفاء فی فللرحمن للتعلیل واللطف الرفق والبر والاحسان
ایضا ای لطفا موصوف من البشر لا یعلمها الا فهام بیت منشین ترش از گردش ایام

اسرهن کردن مثل رنجش من رنجیدن که صبر تلخست ولیکن بر شیرین دارد یعنی ثمرهٔ حلوا دارد در آن
مدت مرا باجمعی یاران اتفاق سفر مکه در افتاد چون از زیارت مکه باز آمدم دو منزلم استقبال
کرد ظاهر حالش را دیدم پریشان وبرهیئهٔ درویشان گفتم حال بسکون اللام چیست
گفت همچنان که تو می گفتی طائفهٔ واحدة مراحسد بردند وبخیانتم منسوب کردند وملک
در کشف حقیقت آن استقصا نفرمود وتجار استقصا المسئلة ای تعرفها وبلغ غایتها
ویاران قدیم ودوستان رحیم از کلمهٔ حق خاموش شدند وصحبت دیرینه یعنی
قدیم فراموش کردند نظم نبینی که پیش خداوند جاه ستایش کنان دست بر بر نهند ای حال کو نهم جاه
چنین دست بر بر ای علی الصدر نهند وگر روزگارش درآرد زپای همه عالمش پای بر سر
نهند فی الجمله بانواع عقوبت گرفتار بودم تا درین هفته که مژدهٔ سلامتی حجاج برسید از بند
گرانم بکسر الکاف الفارسی خلاص کردند وملک موروثم یعنی املاکی که از پدرم بطریق ارث
منتقل شده است خاص یعنی مخصوص کردند برای پادشاه گفتم آن نوبت اشارت من قبول
نکردی که عمل پادشاه چون سفر دریاست سودمند یعنی نافع وخطرناک یا گنج برگیری
یا در طلسم بمیری بیت یا زر بهر دو دست کند خواجه در کنار یا موج روزی افکندش مرده ای
وفی بعض النسخ یا در کند خواجه در کنار رجیس خلص من سفر البحر یا موج روزی ای فی یوم من الایام افکندش بفتح النون مرده ای
حال کونه میتا بر کنار رجیس لم یخلص منه مصلحت ندیدم ازین بیش بالیاء العربیة بمعنی
الزیادة وبیش بالکسرة المجهولة الراجحة در ریش را خراشیدن وبنمک تخفیف ای بالتخفیف پرآکندن
بالیاء الفارسی بمعنی پراکندن کذا فی بحر الغرائب برین دو بیت اختصار کردم وگفتم
بیت ندانستی استفهام انکاری که بینی بند بر پای چو در گوشت نیاید پند مردم دگر
ره یعنی مرة اخری گر نداری طاقت بر نیش مکن انگشت در سوراخ کژدم بالکاف
العربیة والزاء الفارسی العقرب وقیل فیه لغتان احدهما کژدم بالکاف الفارسی والزاء
العربیة والاخری کژدم بالکاف العربیة والزاء الفارسی کما ذکرنا حکایت تنی چند در صحبت

کاراسته ولم یوجد فی بعض النسخ قوله وباطن ابشک بجانب پیراسته ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
یکی از بزرگان در حق این طائفه حسن ظن بلیغ داشت وادرار یعنی وظیفه معین
کرده بود دنه المصدر الادرار پیوسته کردم عطا مکر یکی از ایشان حرکتی نامناسب
حال درویشان کرد وظن ان شخص فاسد شد وبازار ایشان کاسد خواستم تا بطریق یاران
نواستخلاص بفتح اللام کنم اهنک یعنی قصد خدمتش کردم ودربانم یعنی دربان مرا
رها نکرد وجفا کرد ومعذورش داشتم بحکم انکه گفته اند بیت در میر ووزیر و
سلطان را غ بعض النسخ وزیر سلطان بالاضافه بی وسیلت مکرد پیرامن ای لاتخم
حوله سک ودربان چو یافتند غریب این کریبانش بکیرد ان دامن قوله این اشارة الی الدربان
وان اشارة الی السک چندانکه مقربان بفتح الراء حضرت ان بزرک بر حال من واقف شدند وباکرام
در اوردند وبرتر مقامی یعنی مقام اعلی معین کردند اما بتواضع فروتر نشستم وکفتم بیت
بکذار ای که بنده کمینم تا در صف بندکان نشینم در جواب کفت الله الله چه جای
این سخنست بیت کر بر سر وچشم من نشینی نازت بکشم که نازنینی ای لطیفه
بنشستم واز هر دری یعنی من کل باب سخن پیوستم تا حدیث زلت بفتح الزاء یعنی قدم
یاران درمیان امد کفتم چه جرم دید خداوند سابق الانعام صفة لقوله خداوند که بنده
در نظر خویش خوار وذلیل میدارد خدا را مسلم است بزرکواری ای العظمة ولطف نظم
که جرم بیند ونان بر قرار میدارد حاکم این سخن عظیم بپسندید واسباب
معاش یاران فرمود تا بر قاعده ماضی مهیا دارند ومؤنت ایام تعطیل وفا کنند شکر نعمت
بکفتم وزمین خدمت ببوسیدم وعذر جسارت بالطیم الطراوة بخواستم وکفتم بیت
چو کعبه قبله حاجت شد از دیار بعید روند خلق بدیدارش از بسی فرسنک [illegible]
اشان ما جا به کرد که هیچ کس نزند بر درخت بی بر یعنی بی ثمره قوله سنک مفعول نزند
حکایت ملک زاده کنج یعنی خزینه فراوان واز پدر میراث یافت دست کرم برکشاد و

ووادا سخاوت یعنی عدل سخاوت بداد نعمت بی قیاس بر سپاه ورعیت بریخت
بیت نیاساید مضارع منفی من الاسودت مشام از طبله عود فی مختار الصحاح العود بالضم
الذی یتبخر به بر آتش نه من نهادن که چون عنبر ببوید من بوییدن بزرکی بایدت
یعنی اکر ترا بزرکی باید بخشندکی کن که دانه تا نیفشانی نروید من روییدن
یکی از جلسا ای جمع جالس یعنی عالم وعلما با تدبیر نصیحت اغاز یعنی لاجل مصلحت زیاده دست ازین
حرکت کوتاه کن که واقعها در پیش است ودشمنان در کمین بفتح الکاف العرب وقد مر تفسیره
قطعه اکر نباید من بایستن یعنی لابد نیست که بوقت حاجت در مانی من ماندن
کنجی کنی بر عامیان بخشش یعنی اکر بخشش کنی بر عامیان کنجی را هکذا قیل ولا یبعد ان یکون
بخش یعنی قسمت نخستین بر عامیان کنجی را ویرنده قوله رسد هر کدخدا را برنجی یعنی
حبة واحدة من الارز چرا نستانی از هر یک شخص جوی سیم ای لم لا تأخذ من کل شخص
فضة مقدار الشعیر که کرد با لکاف الفارسی اید ترا هر روز کنجی ملک زاده روی ازین سخن
درهم کشید ازان سبب که در واقع را بخشش نیامد این سخن وکفت مر خداوند ای عز وجل
ملک بکسر اللام این مملکت کرداینده است تا بخورم وببخشم نه پاسبانم که نکه دارم
بیت قارون هلاک شد که چهل خانه کنج داشت نوشیروان نمرد که نام نکو کذاشت
حکایت اورده اند که نوشیروان عادل را در شکارکاهی صیدی کباب کردند نمک نبود
غلامی بروستا روستا هو القری المعمورة کذا فی بحر الغرایب رفت تا نمک ارد نوشیروان
کفت نمک بقیمت بستان تا رسمی نشود ودیه خراب نکردد کفتند ازین قدر چه خلل اید
کفت بنیاد ظلم در جهان اندک بوده است هر که امد بر ومزید کرد تا بدین غایت رسید
قطعه اکر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی بر آورند غلامان او درخت مفعول برآورند
از بیخ بالباء العربیة عرق الشجر واما بیخ بالباء الفارسی یعنی رمص العین باکره کما [illegible]

[illegible]
ظ یعنی اکر قسمت ع

به‌فتح بیضه که سلطان روا دارد زننده لشکریانش هزار مرغ بسیخ بفتح الباء المثلثة
بقوله زننده وسیخ بکسر السین وللخاء المعجمة للحدیدة التی یشوی بها اللحم بیت بفتح النون
ای لا یبقی ستمکار بد روزگار بماند بضم الباء ای یبقی بر و لعنتی پایدار حکایت
عاملی را شنیدم که خانهٔ رعیت خراب کردی هذا الحکایة من الملح کما تم نافذ نیه سلطانی ن
آبادان بمعنی المعمور وکذا آبادان بفتح الباء کنه یا جز از قوله حکما که گفته اند هر که خدای
تعالی را بیازارد تا دل خلقی بدست آرد خدای تعالی همان خلق را برو کی گمارد بضم
الکاف الفارسی بمعنی حواله کند تا دمار فی مختار الصحاح الدمار بالفتح الهلاک از روز
گارش برآرد ای حتی یهلک بیت آتش سوزان ای ملتهب نکند با سپند بکسر السین
وفتح الباء الفارسیة نوع من الابازة التی یبخر به لدفع عین الکمال آنچه مفعول نکند دود
دل مستمند بمعنی حاجتمند کذا فی الصحاح الفارسی فی بعض النسخ دردمند یعنی تاثیر دود
دل مستمند زیاده است از تاثیر آتش سوزان در سپند حکایت گویند سر در جمله حیوانات
شیر است و کمترین جانوران خر و باتفاق خر باربر بفتح الباء صفته من بردن
مثل دلبر کذا فی المجمع به که شیر مردم در بفتح الدال صفته من دریدن قال ناظم الغرایب و در بفتح الدال
یستعمل علی اربعة اوجه الاول بمعنی الباب مثل ما قال مولانا رحمة الله زور اهل
صفا و درشوای دل من هر که دورست از این در نخدا اند یکیست والثانی
لواو ظرفیة بمعنی فی والثالث بدخل فی اوایل الافعال والمصادر لتحسین اللفظ
کما قال لطفی شدم خوریچاره ای چاره گر رهی را چشم کردم در نگم والرابع صیغة
امر من دریدن و وصف ترکیبی منه نحو برده در انتهی ومن هذا ظهر ان ما قرءه فی
المشهور خر باربر بضم الباء و شیر مردم در بکسر الدال فهو غلط فاحش قوله
رهی بالیاء الساکنة الاصلیة بمعنی العبد بیت مسکین خر اگرچه بی‌تمیز است چون
بار همی کشد عزیز است گاوان و خران باربردار بالاضافة به ز آدمیان بالوصل

مردم

مردم آزار ملک را ظرفی یعنی بعض از رنایم اخلاق او معلوم شد در شکنجه کشید و بانواع
عقوبت بکشت بیت حاصل نشود رضای سلطان تا خاطر بندگان نجویی من جستن
بضم الجیم بمعنی الطلب خواهی یعنی اگر خواهی که خدای بر تو بخشد با خلق خدای کن
نکویی یعنی نکویی کن با مخلوق خدای تعالی یکی از ستم دیدگان بر او بگذشت و گفت
نظم نه هر که قوت بازو و منصبی دارد بسلطنت بخورد مال مردمان بگزاف بضم الکاف
الفارسی بمعنی الگزاف وهو بکسر الجیم اخذ الشیء بغیر تدبیر و تخمین کذا فی مختار الصحاح
توان بحلق فرو بردن استخوان درشت ولی شکم بدرد چو
بگیرد اندر ناف حکایت مردم آزاری را حکایت کنند که سنگی بر سر صالحی زد درویش
را مجال انتقام نبود سنگ را با خود نگه می‌داشت تا وقتی که ملک را بر آن لشکری یعنی
مردم لشکری وفی بعض النسخ بر آن شخص وانت خبیر بان فی التعبیر عن مردم آزاری
بلفظ لشکری لطف لیس فی لفظ شخص خشم گرفته و در چاهش بالجیم الفارسی کرد در
درویش درآمد و آن سنگ را بر سرش انداخت گفت تو کیستی فی بعض النسخ
تو کی و این سنگ بر سر من چرا زدی گفت من فلانم و این همان سنگست که در فلان تاریخ بر سر
من زدی گفت چندین وقت کجا بودی گفت از جاهت بالجیم القربا یعنی از منصب
و مرتبه تو اندیشه همی کردم تا اکنون در چاهت دیدم فرصت غنیمت شمردم که گفته اند
مثنوی ناسزایی را چو بینی بخت یار عاقلان تسلیم کردند اختیار یعنی عاقلان خود را تسلیم
تفویض کردند بان ناکرا و قیل معناه قبول کردند اختیار او هر بلا را چون نداری ناخن
درنده تیز بالشد به للوزن با ددان جمع دد آن به که کم گیری ستیز هر که با پولاد بازو پنجه
کرد ساعد سیمین خود را رنجه کرد باش تا دستش ببندد روزگار
پس بکام دوستان یعنی برادر دوستان مغز اشنی برآرای اخرج وفی بعض
بکام دشمنان یعنی دشمنانش فیها السهو واحد حکایت یکی را از ملوک ....

مرض هایل یعنی خوفناک بود که اعاده ذکر ان موجه نبود طائفه حکماء یونان متفق شدند که
مرض درد را او این نیست مگر زهره آدمی بفتح الزاء عضو جب لکبد یقال له المرارة
کذا فی مختار الصحاح و فیه لغی زهره بمعنی المجال قال نظامی رخ زهره و ندارم که بوسم لبت
بشرکان و ار دابروی تو کذا فی حل الغوامض که بچندین صفت موصوف بود ان آدمی ملک
بفرمود طلب کردند دهقان پاکسرا النزل پسری یافتند بران صفت که حکیمان گفته
بودند ملک پدر و مادرش را بخواند و بنعمت بیکران خشنود کردانید و قاضی فتوی
داد که خون یکی از رعیت سلامت نفس پادشاه را روا باشد جلاد کشتن کمر دبسر روی
سوی اسمان کرد و بخندید ملک گفت درین حالت چه جای خنده است بسر گفت ناز فرزند
برپدر و مادر رشن باشد و دعوی پیش قاضی برند و داد از پادشاهی خواهند اکنون پدر
و مادر بعلت حطام دنیا مرا بجان در سپردند و قاضی بکشتنم فتوی داد و سلطان
مصلحت خویش در هلاک من همی بیند بجز خدای تعالی پناهی نمی بینم **بیت** پیش کهاورم
روشن فریاد یعنی بجز خدای تعالی استغاثه دل از دست تحج بهم بر امده واب در دید بکیرد انیده
و گفت هلاک من سهلترست از خون بیگناه ریختن یعنی از ریختن خون بیگناه سر و چشمش ببوسید
و درکنار گرفت و نعمت بیکران بخشید و ازاد کرد گویند که ملک هم در ان هفته شفا یافت
نظم همچنان درفکر ان بیتم که گفت پیلبانی بر لب دریای نیل زیر پای پیل گر بدانی حال مور همچو حال تست زیر پای پیل
لمی بیربا الکبیر بعلت بای نیل یعنی به النهر المعروف بنیل مصر عنه بدریا العظمة قوله زیر پایت
که بدانی حال مور بدان که حال او همچو حال تست زیر پای پیل مقول القول انحی مفعول گفت
حکایت یکی از بندگان عمرو لیث گریخته بود کسان در عقبش برفتند و
باز اوردند وزیر را باوی غرضی داشت اشارت بکشتن او کرد تا دگر بندگان
چنین حرکت نکنند بنده پیش عمرو سر بر زمین نهاد و گفت هر چه رود بر سرم
چون تو پسندی رواست بنده چه دعوی کند حکم بسکون المیم مبتدا و خداوندراست

یعنی

یعنی بخداوند مفوض است خبره اما بموجب انکه پرورده نعمت این خاندانم نخواهم که
در قیامت بخون من گرفتار ایی اگر بکشتن این بنده خواهی گشت یعنی کشتن باری
فی حل الغوامض لفظ باری ادات التوسل یستعمل فی مقام التخیم قال سلمان اگر باری
کشتن بازنگاری باری ور کسی یار کند بنو تا تو باری باری بنا دلیل شرعی بکشش تا در قیامت
ماخوذ نباشی فی المصادر المواخذة کسی را بگناه گرفتن ملک گفت تاویل چگونه کنم گفت
اجازت فرمای امر من فرمودن تا من وزیر را بکشم بضم الکاف العربیة الکه مر اقصاص
بفرمای کشتن تا بحق کشته باشی ملک بخندید وزیر را گفت چه مصلحت می بینی گفت ای
خداوند بصدقه گور پاکاف الفارسی القبر یعنی بصدقه جان پدرت این حرامزاده را
ازاد کن که مرا در بلا نیفکند **نظم** چو کردی با کلوخ انداز پیکار بضم الکاف العربیة المدر و
کلوخ انداز وصف ترکیبی من انداختن و پیکار بالکسرة المجهولة و الفارسی بمعنی الحرب
والمعنی چو جنگ اوری با مرد خشن و کلوخ انداز سر خود را نادانسته شکستی چو تیر انداختی
در روی روشمن حذر کن از ان کاندر اماجش نشسته بضم الهمزة نشانه تیر نشستی
حکایت ملک زوزن را بفتح الزائین اسم مملکة کذا سموت قوله فی بعض اراد جزاجه کرم النفس
وزیری بود نیک محضر که همگنان را در مواجهه خدمت
کردی و در غیبت نکویی گفتی اتفاقا ازو حرکتی در نظر ملک ناپسند امد مصادره کرد فال
الاستاد سلمه المصادره ناحق ستدن مال و عقوبت فرمود سرهنگان ملک بسوابق نعمت
او معترف بودند و بشکران مرتهن بفتح الهاء المرهون یعنی کانهم کانوا الرهین بس در
مدت توکیل او یعنی در زندان دو کل کردن پادشاه سرهنگان ابروی رفق و ملاطفت
کردندی و زجر و معاتبت روا نداشتندی **بیت** صلح با دشمن اگر خواهی هر گه که ترا در قفا عیب کند
انه لابد من الکسرة المختلسة للیاء فی خواهی با دشمن در نظرش تحسین کن
هر چند که او در غیبت تو عیب می کند ترا سخن اخر به دهن می گرد موذی را یعنی سخن آخر

بدهن موذی می گزرد اگر بخشش تلخ خواهی زهر نیش شربت بکن ازانچه مضمون خطاب
ملک بود از جهد بعض بیرون آمد یعنی قد تفصّی و خلص عن بعض التعذیب الذی
امره الملک و یقینی دیگر در زندان بماند یکی از ملوک نواحی جمع ناحیه وهی الطرف بخفیه پیغام
فرستاد که ملوک آن طرف قدر چنان بزرگوار ندانستند و بی عزتی کردند اگر خاطر عزیز فلان
احسن الله خلاصه بدینجا التفات کند در رعایت خاطرش تمامتر سعی کرده شود که اعیان این
مملکت بدیدار وی مفتقر اند و جواب مکتوب را منتظر خواد دبیر بدین وقوف یافت و از خطر
اندیشید جوابی مختصر چنانکه مصلحت دید بر ظهر بفتح الظاء یعنی بر پشت ورق نوشت
در روان کرد یکی از متعلقان ملک برین واقعه مطلع شد ملک را اعلام کرد و گفت فلانرا که
حبس فرمودی با ملوک نواحی مراسلات دارد ملک بهم بر آمد و کشف این خبر فرمود قاصد
یعنی پیک را بگرفتند و رسالت یعنی ورقه رسالت را بخواندند نوشته بود که حسن ظن
بزرگان بیش بالبا والعربیة از فضیلت بنده است یعنی علاوه زاید عن فضیلتی و تشریف
قبولی که فرموده اند بنده را امکان اجابت آن نیست بحکم آنکه پرورده نعمت این خاندانم
و باندک مایه تغییر خاطر با ولی نعمت خود بی وفایی نتوان کرد که گفته اند بیت آنرا که بجای
تست یعنی بتو و جای منعم هر دم کرمی عذرش بنه ار یعنی اگر کند بعمری ستمی ملک را حق شناسی
او بکسر الیاء المصدری پسند یعنی بسندیده کذا فی جامع الغرایب قد یجیء بسند صیغه امر من
بسندیدن و کذا یکون وصفا ترکیبیا مثل خود بسند و لیس مراد ههنا آمد خلعت و نعمت
بخشید و عذر خواست که خطا کردم و ترا بی گناه بیازردم گفت ای خداوند نه تقدیر خدای تعالی
چنین بود که مر این بنده را مکروهی برسد پس بدست تو اولیتر که سوابق نعمت یعنی سابقها
نعمت برین بنده داری و ایادی جمع اید هو جمع ید بمعنی النعمة منت یعنی من نعم و اراء
و گفته اند مثنوی گر گزند رسدت ز خلق مرنج که نه راحت رسد ز خلق نه رنج از خدا دان
خلاف دشمن و دوست که دل هر دو در تصرف اوست گرچه تیر از کمان همی گذرد از

کماندار

کاندر ابنیه اهل ضرر دو حکایت یکی از ملوک عرب متعلقان دیوانرا فرمود که مرسوم فلان
بنده وظیفه وی چندانکه هست مضاعف بکنید که ملازم درگاهست و منتظر یعنی مترقب
فرمانست و سایر یعنی باقی خدمتکاران بلهو لعب مشغول اند فی مختار الصحاح یقال لها بان فی
لعب بوزن یعنی اللهو من لعاج و فی بعض النسخ بلهو و طرب مشغول اند والطرب بفتحتین خفة
تصیب الانسان من شده حزن او فرح کذا فی مختار الصحاح و در ادای خدمت متهاون
فی القاموس التهاون والتکاسل سستی صاحبدلی بشنید و گفت علو درجات بندگان
بدرگاه حق همین مثال دارد قطعه دو بامداد اگر آید کسی بخدمت شاه سوم یعنی در
بامداد سوم هر آینه البته در وی کند بلطف بسکون الفاء نگاه مفعول کند یعنی نظر کند
بلطف امید هست پرستندگان مخلص را نا امید نگردند بالکاف الفارسی ز آستان
اله بیت مهتری بالیاء المصدری ای السیادة در قبول فرمانست ترک فرمان دلیل
حرمانست هر که سیمای راستان یعنی نشان مستقیمان دارد کذا فی الشرح سر خدمت بر آستان
دارد حکایت ظالمی را حکایت کنند که هیزم یعنی حطام درویشان خریدی بحیف و توانگران
دادی بطرح بر افکندن صاحبدلی بر وی بگذشت و گفت بیت ماری تو استفهام انکاری که هر که را بینی
بزنی یا بوم که هر کجا نشینی بکنی بفتح الکاف لعله بامعنی کندن بیت زورت ار
پیش یعنی اگر زیاده میرود با ما با خداوند غیب نرود یعنی عالم الغیب زور
مندی بالیاء المصدری مکن بر اهل زمین تا دعایی بر آسمان نرود ظالم از این سخن برنجید
و روی از وی درهم کشید و بر وی التفات نکرد و قوله تعالی اخذته العزة بالاثم ای حملته الانفة
و حمیة الجاهلیة علی الاثم والذنب اول الآیة ومن الناس من یعجبک قوله فی الحیوة
الدنیا و یشهد الله علی ما فی قلبه و هو الد الخصام ای شدید العداوة و اذا تولی سعی فی الارض
لیفسد فیها و یهلک الحرث والنسل والله لا یحب الفساد و اذا قیل له اتق الله اخذته
العزة بالاثم الایة قیل نزلت هذه الآیة فی حق اخنس بن شریق کان رجلا حلو

النطق اذ انّی رسول الله علیه وسلم او دعی انه یحبه وانه یسلم و قال یعلم الله تعالی
انه صادق وقیل نزلت فی المنافقین کلهم هکذا حرّره بعض الکملا تا شبی آتشی
از مطبخ در انبار هیزمش افتاد و سایر املاکش یعنی جمیع املاکش آن ظالم بسوخت
و از بستر نرمش بر خاکستر گرم نشاند الکاف العربیة الرماد گرم بالکاف الفارسی نشانه
یعنی نصب فی الرماد الحار اتفاقا همان صاحبدل بر او بگذشت شنیدش که با یاران
همی گفت که ندانم این آتش از کجا در سرای من افتاد گفتا از صاحبدل از دود
دل درویشان **نظم** حذر کن ز دود درونهای ریش بالکسرة المجهولة الجراحة کما تم یعنی جرز
کن از ریش درونها ویحتمل ان یکون من قبیل اضافة الموصوف الی الصفة علی المبالغة
کانه جعل البواطن نفس الجراحة کما فی قوله رجل عدل لکن قوله که ریش درون یؤید التوجیه
الاول عاقبت سر کند ای تتوجه الی الشر ولایجئی ان یراد انها هو بهلاک الموذی علیه بهم برمکن اما لا
تجعل منقبضا تا توانی دلی که آهی جهانی بهم برکند یعنی یک آه مظلوم جمله جهان را قلع می کند
حکمت بر تاج کیخسرو نوشته بود **قطعه** چه یعنی چندان سالهای فراوان بفتح الفاء وعمر
های دراز بفتح الراء که خلق عالم بر سر ما بر زمین بخواهد رفت بالتمام گشته گرکی چنانک
دست بدست آمده است ملک بضم المیم بما بدستهای دگر همچنین بخواهد رفت **حکایت** یکی در
صنعت کشتی بضم الکاف العربیة المصارعة سرآمده یعنی غایت کامل شده بود سیصد
و شصت بند فاخر از بندهای کشتی گیران دانستی و هر روز بنوعی کشتی گرفتی مگر گوشه
خاطرش با جمال یکی از شاگردان میلی داشت سیصد و پنجاه و نه بندش در آموزانید
من آموزانیدن بمعنی التعلیم واما آموزیدن فهو بمعنی التعلم مثل آموختن مگر یک بند در
تعلیم آن دفع انداختی و تهاون کردی فی الجمله پسر در صنعت و قوت سرآمد و کسی را
با او امکان مقاومت نبودی تا بحدی که پیش سلطان گفت استاد را فضیلتی که بر
منست از روی بزرگی و حق تربیت است والا بقوت ازو کمتر نیستم و بصنعت

کشتی

کشتی با وی برابرم یعنی مساوی و ملک این ترک ادب از وی نپسندید بفرمود
تا مصارعت کنند مقامی متسع ای واسع معین کردند و ارکان دولت و اعیان حضرت
حاضر شدند پسر چون پیل مست درآمد بصدمتی که اگر کوه آهنین بودی از جای برکندی
استاد دانست که جوان ازو بقوت برتر است بدان بند غریب که ازو نهان داشته
بود با وی درآویخت جوان دفع آن ندانست بهم برآمد استاد بدو دست الی
زمین برداشت و بر بالای سر برد و بر زمین زد غریو از خلق برخاست ملک فرمود
تا استاد را خلعت و نعمت دادند و پسر را زجر و ملامت کرد که با پرورنده خویش
دعوی مقاومت کردی و بسر نبردی گفت ای خداوند بزور بر من دست ظفر نیافت
بلکه در علم کشتی دقیقه مانده بود که از من دریغ همی داشت امروز بدان دقیقه بر من
دست یافت استاد گفت از بهر چنین روز نگه می داشتم که حکما گفته اند دوست
را چندین قوت مده که اگر دشمنی کند تواند مقاومت کردن نشنیده که چه گفت آنک
از پرورده خود جفا دید **بیت** یا وفا خود نبود در عالم یا مگر کس درین زمانه نکرد کس
نیاموخت علم تیر از من که مرا عاقبت نشانه نکرد و مما یکتب ههنا فی الحواشی قول الله
اعلمه الرمایة کل یوم فلما استد ساعده رمانی اعلمه القوافی کل حین فلما قال قافیة هجانی
وقول بعض الائمة لقد ربیت جروا طول عمری فلما صار کلبا عض رجلی و فی مختار الصحاح ان
الرمایة واستد بالسین المهملة من السداد بمعنی الاستقامة و فی بعض النسخ اشتد
بالشین المعجمة من الشدة والهجو ضد المدح والجرو بکسر الجیم وضمها وفتحها ولد الکلب
والسباع کذا فی مختار الصحاح **حکایت** درویشی مجرد بگوشه صحرا نشسته بود پادشاهی بر او
بگذشت درویش از آنجا که فراغ ملک بضم المیم قناعت است سر بر نیاورد و التفات نکرد
پادشاه از آنجا که سطوت و فی مختار الصحاح والسطوة القهر بالبطش و سلطنت است
بهم برآمد و گفت این طایفه خرقه پوشان بر مثال حیوانند وزیر گفت ای درویش

پادشاه روی زمین بر تو گذر کرد چرا خدمت نکردی و شرط ادب بجای نیاوردی گفت
ملک را بگو توقع خدمت از کسی دار یعنی توقع دار که آن کس توقع نعمت از تو دارد
و دیگر بدانکه ملوک از بهر پاس رعیت است ای الملوك لاجل رعاية الرعايا نه رعیت از
بهر طاعت ملوک **نظم** پادشاه پاسبان درویش است گرچه نعمت یعنی نعمت درویش
بفر دولت اوست یعنی بقوة دولت پادشاه است گوسفند از برای چوپان بالعکس
نیست بلکه چوپان برای خدمت اوست **دیگر** یکی امروز کامران وصف ترکیبی بمعنی
راننده کام ای المراد کام مر بینی دیگر را دل از مجاهده ریش یعنی دل شکسته از مجاهده تحصیل
مراد ریش شده بینی روزکی چند تصغیر روز والیاء للوحدة یعنی روزهای اندک ساکت
باش یعنی صبر کن تا بخورد خاک مغز سر خیال اندیش وصف ترکیبی فرق شاهی
و بندگی برخاست چون قضای نوشته آمد پیش گر کسی خاک مرده باز کند بفتح الکاف
العربیة ومعناه ظاهر قبل نبش کردن بمعنی بکشف ونبش نشناسد توانگر از درویش
ملک را گفتار درویش استوار آمد یعنی محکم آمد گفت از من چیزی بخواه گفت
آن خواهم که دگر زحمت من ندهی گفت مرا پندی بده امری من دادی گفت
بیت دریاب ای افهم امر من یافتن کنون که نعمت هست بدست یعنی در وقت
کین دولت و ملک میرود دست بدست **حکایت** یکی از وزرا پیش ذوالنون
مصری آمد ذوالنون رجل معروف بالولایة و خوارق العادة قیل انما سمی به لانه رکب
سفینة مع الجماعة ففقد واحد منهم دینارا فلم یجده فقال رایتهم الا ان هذا الرجل
الغریب قد سرقه فوقعوا علیه فانکر و حلف ولم یؤمنوا بل اتهموا وادعوا انه لیس
الا فیه فلما اضطر توجه ساعة فاذا حوت من البحر بدینار فی فمه و ذلک تضرعوا واعتذروا
عن فعلهم فقام و ذهب الی البحر و لم یغرق باذن الله تعالی و همت خواست که روز
و شب بخدمت سلطان مشغولم و بخیرش امیدوارم و از عقوبتش ترسان صفت

کان تولیسون

من ترسیدن و النون بکسر بمعنی ای ملی و گفت اگر من خدای تعالی چنین پرستیدمی که
تو سلطان را از جملهٔ صدیقان بودمی **نظم** گر نبودی امید راحت و رنج یعنی لو عبد العباد
بصدق النیة و خلوص الطویة لهم واستحقاقه للعباد و لیاقة الذات للتعظیم و الاجلال
پای درویش بر فلک بودی گر وزیر از خدا بترسیدی همچو ملک بر فلک ملک بودی بکسر الام
ملک فی الاول و فتحها فی الثانی ولولا رعایة القافیة لکان بکسر با فی الثانی ایضا وجه و فی اکثر
النسخ الصحیحة و حاشیة نسخة الاستاد بدل هذا المصراع وقع هکذا همچنان که ملک ملک
بودی بکسر اللام فی الاول و فتحها فی الثانی **حکایت** پادشاهی بکشتن بی گناه فرمان داد گفت
ای ملک بموجب خشمی که ترا بر منست آزار خود مجو ای لا تطلب تاذی نفسك گفت
چگونه گفت این عقوبت بر من بیک نفس ای فی تنفس واحد برآید و بزه آن ای اثمه بر
تو جاوید بماند بفتح النون مضارع من ماندن **قطعه** دوران بقا چو باد صحرا بگذشت
تلخی و خوشی و زشت و زیبا بگذشت پنداشت ماضی من پنداشتن و فاعله قوله ستمگر که
ستم و جور بر ما کرد بر گردن او بماند و بر ما بگذشت ملک را نصیحت او سودمند آمد
و از سر خون او برخاست و عفو خواست **حکایت** وزرای نوشیروان در مهمی از مصالح
مملکت اندیشه می کردند و هر یکی برو قوع دانش خود رای می زدند ملک نیز همچنین اندیشه
می کرد بزرجمهر را رای ملک اختیار افتاد وزیران در سر گفتندش رای ملک را چه مزیت
دیدی بر فکر چندین حکیم گفت بموجب آنکه انجام کارها یعنی آخر کار معلوم نیست و رای
همگنان در مشیت الله تعالی است که صواب آید یا خطا پس موافقت رای ملک اولی تر است
تا اگر خلاف صواب آید بعلت متابعت او از معاقبت ایمن باشم **نظم** خلاف رای سلطان رای
جستن بخون خویش باشد دست شستن وگر خود یعنی نفس سلطان روز را گوید
شب است این بباید من باب تا گفتن یعنی ینبغی لك ان یقول ما عدا اینک بکاف
التصغیر ماه و پروین و هو الثریا **حکایت** شیادی یعنی یک شخص طریق که شیادی کند

کنشبا اهن وغیره کیسوان برتافت که من علویم و با قافله حجاز شهر در آمد که از حج می آیم
وقصبه بهشتی ملک پله که می کفته ام یکی از ندمای ملک در این سال از سفر آمده بود و کفت
او را در عید قربان در بصره دیدم حاجی چگونه باشد و دیگری کفت بیرونش نصرانی بود در
ملاطیه اسم بلده علوی چگونه بود و شورش دار او در دیوان انوری یا فتند ملک فرمود تا بزنندش
ونفی کنند که چندین دروغ چرا گفتی گفت ای خداوند روی زمین سخنی دیگر بگویم اگر راست
نباشد بهر عقوبت که فرمایی سزاوارم گفت آن چیست گفت **بیت** غریبی گرت ماست پیش
آورد یعنی یک شخص غریب اگر پیشت ماست آورد دو پیمانه آب است و یک کفچه دوغ
دیگر چمچه بالفارسیة علی وزن الکلمة الملعقة العظمة التی یقال لها بالترکیة دوغا بضم الدال
المهملة والغین المعجمة المذکور که ازینجا لغوی تا شنیده باشی مرنج ای لاف زنان دیدم جهان دیده را
لیبار کوید دروغ ملک بخندید و گفت از این راستر سخنی تا در عمر تو نگفته بفرمود تا آنچه مامول
او بود مهیا دارند **حکایت** آورده اند که یکی از وزرا بر زیر دستان رحمت او روی وصلاح همگنان
جستی اتفاقا بخطاب ملک گرفتار آمد همگنان در مواجب استخلاص او سعی کردند
و موکلان در معاقبتش ملاطفت کردندی دیگر بزرگان نیز اوصاف نیکو شمرده کفتند
تا ملک از سر خطای او در گذشت صاحب دلی برین حال اطلاع یافت و بر واقع حال او تکلم کرد
تا دل دوستان بدست آری بوستان پدر فروخته به تختیا دیگر بالکسر المهولة
والکاف العربی لفظ فارسی بمعنی القدر بالکسر تکمویان را اصله بختیا بالکسر
افسر المنظم هرچه رخت سرا است یعنی سرای است نفروخته به
با بوابین بیام علوم بیان کن دمتا سکر بیعه دو وضته به **حکایت** یکی از پسران هارون الرشید
رهو بیشتی بنه را اثر خشمناک قلاّ با سر هنگ زاده مرا دشنام داد ای شتم جا در داده
ارکان دولت را گفت جزای این چه باشد یکی اشارت بکشتن کرد و دیگری بزبان
و دیگری بمصادره یعنی از شهر بیرون کردن اشارت کرد هارون گفت ای پسر کرم آنست

عزکنی

حقیقی والی تو آنکه بپرود دشنام مادرش بپروره خنجد کر استعمار از صدر در کر د انکار
ظلم از طرف مانند **قطعه** نه مرادانست آنکه بزرکی حذر دانند که با پیدا مانا بنیکار یعنی
جنگ جو بپیرو مردان کسست ز وی تحقیق کرچون خشم اید بش باطل نگوید **نظم** بلکه از کسش
خوبی داد و دشنام تحمل کرد و گفت ای خوب فرجام یعنی نیک عاقبت نیز التحقیق المورث
واصل شد ولان اصله بپرسد ادغم الدال فی التاء بعد قلبه تاء با نام که بر خطای گفتنی یعنی
نقصانی تقول اثا یعنی اینک انت الذی تقعل که امنان الثره و روالقبایح فالیاء فیها للخطاب
که دایم عیب من چون تو دانا **حکایت** با طائفه از بزرگان در کشتی بعدم روسی یعنی ملک دلم
صغیر در پای غرق شدند و دو برادر در یکی گرداب افتاد ونه یکی از بزرگان گفت ملاح
بالفتح والتشدید بمعنی صاحب سفینه را بکیر این دو برادر را تا پنجاه دینار بیو علم ملاح
تا یکی را خلاص کرد و دیگری هلاک شد گفتم نقیبت عمرش نمانده بود از این سبب کم
او بالجراغفا و ملاح تحمید بگفت آنچه تو گفتی تعیینست و دیگر خاطر من بر خلاص این عنبر
بعدو سبب آنکه وقتی در بیابان مانده بودم این مرا شتر نشانده سکوت النون الثانی فی
حالی مرا زخم تازیانه داده وسه آنکه دیگر تاز یانه خورده بودم در طفل بالباء المصوبی
گفتم صدق الله العظیم که من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعلیها از لا تو العمل علیها عنا
بیت تا توانی درون کس مخراش کاندرین راه خارها باشد کار درویش مستمند بعنی جات
شد کار برآر که ترا نیز کارها باشد **حکایت** دو برادر یکی خدمت سلطان کردی
و دیگری به سعی بازو نان خوردی باری این توانکر درویش را گفت چرا
خدمت سلطان نکنی تا از مشقت کار کردن برهی گفت تو چرا کار نکنی تا از مذلت
خدمت رهایی که حکیمان گفته اند نان خود خوردن و نشستن به که کمر شمشیر زرین
بستن و بخدمت ایستادن **مثنوی** بدست آهک تفته کردن خمیر عدن ابن الکلی
و هو ما اذا صار نقته یعنی الکرمی کردن خمیر بر سینه پیش امیر کرانا به

نمنی

قطعه

دربت صرف شد تا چه خورم صیف و چه پوشم شتا ای شکم خیره بکسر الخاء المعجمه بمعنی لجوج و بی‌شرم
و بخال چشم خیره بالفتح گونه قسمتی کوزه و دست خیره و پای خیره بالفتح که ابتهمت الرواج
کذا فی بحر الغرائب نانی بساز یعنی راضی شو و قناعت کن تا نکنی پشت بخدمت دوتا حکایت
کسی مژده پیش انوشیروان عادل آورد که فلان دشمن ترا خدای تعالی برداشت گفت
هیچ شنیدی که مرا فرو گذاشت ان جعلنی باقیا ابدا حکایت شعر اگر بمرد عدو جای شادمانی نیست
که زندگانی ما نیز جاودانی نیست بیت گروهی از حکما در بارگاه کسری بمصلحتی در سخنی
می‌گفتند بزرجمهر خاموش بود گفتند چرا درین بحث با ما سخن نگویی گفت وزرا بر مثال اطبا
اند و طبیب دارو ندهد جز سقیم را پس چون ببینم که رای شما بر نهج صوابست مرا در آن
سخن گفتن حکمت نباشد شعر چو کاری بی فضول من برآید مرا در وی سخن گفتن نشاید و گر بینم
که نابینا و چاهست بالجیم الفارسی اگر خاموش بنشینم گناهست حکایت هارون الرشید را چون
ملک مصر مسلم شد گفت بخلاف آن طاغی که بغرور ملک مصر دعوی خدایی کرد نبخشم
این مملکت را الا مگر بخسیس‌ترین بندگان سیاهی داشت گویند یعنی غلامی نام او خصیب
بضم الخاء المعجمه و فتح الصاد المهمله علی صیغة التصغیر و قیل خصیب علی وزن فعیل ملک مصر بوی
ارزانی داشت گویند عقل و کفایت او بحدی بود که طایفه از حراث مصر گفتند زراعت کنان و فلاحان
مصر شکایت آوردند که پنبه کاشته بودیم بر کنار نیل باران بی وقت آمد و تلف شد یعنی ملک
شد گفت پشم بایستی کاشت یعنی صوف غنم باشد ای ینبغی کاشتن بمعنی الزرع مصر را دانشمندی این
کلام بشنید بخندید و گفت مثنوی اگر روزی بدانش بر فزودی ای لو کان الرزق یزداد
بالعلم زیاد ولکن تنگ روزی تر نبودی بنادان آنچنان روزی رساند که دانا اندر آن
حیران بماند دیگر بخت و دولت بکاردانی نیست جز بتایید آسمانی نیست
اوفتاده است در جهان بسیار بی تمیز ارجمند بفتح الهمزه و ضم الجیم الفارسی بمعنی المنزلة
والمحترم و عاقل خوار یعنی کشته ابا بلغ فی الدهر الظلیم کون البلید محترما والعاقل ذلیلا کما قیل

بمارس الکیمیا و من ... کیمیاگر بغصه مرده و رنج ابله اندر خرابه یافته گنج حکایت
یکی را از ملوک کنیزکی بفتح الکاف العربی الجاریه چینی آوردند خواست تا در حالت مستی
با وی جمع آید دوشیزه ممانعت کرد ملک در خشم رفت و مر او را بسیاهی بخشید که لب
زبرینش یعنی شفة الفوقانیه از پره بینی درگذشته بود و زیرینش بگریبان فرو هشته هیکلی که صخر جنی
اسم غریب ... خاتم سلیمان النبی علیه السلام از طلعتش برمیدی یعنی نفور کردی و عین القطر از بغلش بدمیدی
الصحاح القطر بوزن الفطر النحاس لکن المشهور ... المراد من القطر ...
بغلش بغل یعنی تحت الابط بکسر ... بیت تو گفتی تا قیامت زشت رویی بر او ختمست
و بر یوسف نکویی نظم شخصی نه چنان کریه منظر فعیل بمعنی المفعول که زشتی او بکسر الیاء
المصدر بشرح آید و ... الکریه ... کلام
بالله مردار یعنی مردار ... آفتاب مرداد ... الاضافه ... اسم ... الشهر
... فی الصحاح الفارسی و فی بحر الغرائب ... اسم شهر واحد معین من التاریخ
الفرس آورده‌اند که در آن مدت سیاه را نفس طالب بود و شهوت غالب مهرش بکسر
بجنبید و مهرش بالضم ازالة البکارة برداشت ازاله بامدادان که ملک کنیزک را جست و
نیافت ماجرا بگفتند خشم گرفت و فرمود تا سیاه را با کنیزک استوار ببندند و از بام جوسق
بالسین المهمله بوزن ... الفقر ... کذا فی مختار الصحاح بقعر خندق دراندازند یکی
از وزرای نیک محضر روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت سیاه را درین خطایی نیست که سایر
بندگان و خدمتکاران بنواخت خداوندی معتادند گفت اگر در مفاوضه او
در مکالمه آن شبی تاخیر کردی چه شدی گفت ای خداوند نشنیدی که قطعه تشنه
سوخته بر چشمه روشن چو رسید تو مپندار که از پیل دمان اندیشد
ملحد گرسنه بضم الکاف الفارسی در خانه خالی بر خوان عقل باور نکند
ان لا ... کز رمضان اندیشد ملک را این لطیفه خوش آمد گفت سیاه را بتو

بخشیدم گنهکاری را حکیم گفت گنهکاری را سیاه بخشش به نیم خورده داد و لهم او را نشانه بیت هر که
او را به کسی ببینند یعنی هیچ کس وجه زاد ان نگوید ببینند یعنی المجهول که ره رود جان تا ع
بسند به تشنه را دل نحو اهل آب زلال نیم خورده در زمان گفتند بیا التشبیه و لم یوجد هذا البیت
فی کثیر من النسخ قطعه درست سلطان تا دگر ... عجز الغرایب دیکیب بالکاف الفارسی و دکر یکدف
الباء فی الکثیر یعنی دقی کما با بحون سر گیر و هو بالکاف الفارسی قدر الدواب در راه فتاد
نوع هذا من قبیل البناء لان قوله تریخ یخلل یجعل بحسب المعنی فاعل باید و فاعل او فتاد
فشته را دل یکجا نحو اهل آب کوزه یکدشته در زمان سلیم نه تریخ بالترکیه یکجه اسقه و ظلم
بعض الکلمات معناه آن گنه و قیل اصل العبارة ساکن بکسر السین المهملة و فتح الکاف العربی
اسم للحیة الاحمر الراس ... المعروفة ... تا ابتر ... حکایت اسکندر رومی را
گفتند که دیار مشرق و مغرب به چه گرفتی که ملوک پیشین را خزاین و عمر و ملک و لشکر بیش بالعیل
العربی ازین بود و چنین فتحی میسر نشد گفت بعون خدای تعالی هر مملکتی که گرفتم رعیتش
نیازردم و نام پادشاهان جز به نکویی نبردم بیت بزرگش نخوانند یعنی بزرگ نخوانند اهل خرد
که نام بزرگان به زشتی برد قطعه این همه هیچست چون می بگذرد بخت و تخت و امر و نهی
و گیر و دار فی عجز الغرایب گیر و دار لفظ واحد یستعمل فی الحرب و المعارک معناه بالترکیه ... و طوع
نام نیک رفتگان ضایع مکن تا بماند نام نیکت پایدار یعنی بعد و فاتک باب دوم
در اخلاق درویشان فی بعض النسخ در اخلاق فقرا و قال بعض الکاملین الاخلاق
جمع خلق و هو ملکة راسخة فی النفس یصدر عنها الافعال بسهولة من غیر رویة و الفقراء
جمع فقیر و هو عند بعض ائمة اللغة من له شیء یسیر و المسکین من لا شیء له و عند بعضهم بالعکس
و الفقر فی اصطلاح اهل الحقیقة هو الذی لا یجد شیئا غیر الله تعالی و لا یستغنی الا به و لا یلتجی
الا الیه ... و علامته عدم الاسباب کلها و الفقراء اصفیاء الله تعالی من عباده و هو افضل
السر ان یبین خلقه حکایت یکی از بزرگان گفت پارسایی را چه گویی در حق فلان عابد که

دیگران

دیگران در حق او بطعنه سخنها گفته اند گفت بر ظاهرش عیب نمی بینم و در باطنش غیب
نمی دانم قطعه هر که را جامه پارسا بینی پارسا دان و نیک مرد انگار بفتح الهمزة و الکاف الفارسی
امر من انگاریدن یعنی الظن ور ندانی که در نهادش چیست یعنی در اصل بنیادش چیست محتسب
را درون خانه چه کار حکایت درویشی را دیدم سر بر آستان کعبه نهاده بود و روی در حصبا
می مالید و می نالید و می گفت یا غفور و یا رحیم تو دانی که از ظلوم و جهول چه آید تنزیل شریف
قطعه عذر تقصیر خدمت آوردم که ندارم بطاعت استظهار یعنی اتکا ندارم بطاعت
عاصیان از گناه توبه کنند عارفان از عبادت استغفار عابدان جزای طاعت خواهند
و بازرگانان بهای بضاعت و من بنده امید آورده ام نه طاعت و بدریوزه ای السؤال
و هو الذی یقال له فی الترکیه ... آمده ام نه بتجارت اصنع بی ما انت اهله یقال صنع
به کذا ای فعل ذکر فی الکشف ان قوم یونس علیه السلام حین نزل به العذاب قالوا اللهم ان
ذنوبنا قد عظمت و جلت و انت اعظم منها و اجل افعل بنا ما انت اهله و لا تفعل بنا
ما نحن اهله فکشف عنهم العذاب فلما وجد فی بعض النسخ و اصنع لنا جاز ... قد ...
بعض الفضلاء بقوله ... لما جاز ... و لما لم یوجد ذلک الا ... الم ...
بعض الکلمات الذی ... الالفاظ العربیة الکائنة فی هذا الکتاب بیت که کشتی بفتح الکاف
العربیة ... یعنی گناه بخشی ... بنده را ... نباشد ...
قطعه بر در کعبه سائلی دیدم که همی گفت و می گرستی خوش بفتح الخاء ...
قوله ... می نگویم که طاعتم بپذیر قلم عفو بر گناهم کش حکایت
عبد القادر گیلانی را دیدند در حرم کعبه روی بر حصبا بفتح الحاء المهملة ای علی الحجر بالفارسیة
سنگریزه نهاده همی گفت ای خداوند ببخشای و اگر مستوجب عقوبتم در قیامت
مرا نابینا برانگیز تا در روی نیکان شرمسار نشوم قطعه روی
بر خاک عجز می گویم یعنی عبد القادر و فی بعض النسخ ... و هو الظاهر ... هر سحرگه که باد می آید

ابد طرف تقولی گوید و قوله ای که ای کرد فرامشت تکلم للمحبت از بنده بازبنی ابد مفعول القوله
یعنی مفعول گوید **حکایت** زدوستان یار رسانیدی در آمد چندانکه طالب کردم جز ان نیافتم
ولتنکی شنو یار را جز شنو تکلم بکسر الکاف العربیة الباطل المعروف که بوان حقیقه
بود درد و زر دا انداخت تا محروم باز نکردد **قطعه** شنیدم که مردان راه خدا دل دشمنان
را نکردند تنگ ترا کی میسر شود این مقام که با دوستانت خلافست
و جنگ سعدی اهل صفا به اندرون چه در نقابه چنانکه از بیت بفتح السین ... به کسر
ونشت یعنی چند کس و لما کان بیش من الظرف المکانیة المبهمة لم یطلع حرفا نشعر الظرفیة
کالظرفیة ببیش بالبا العربیة چنانچه درین **بیت** در برابر چو گوسفند سلیم در قفا همچو گرگ
مردم خوار **بیت** هر که عیب دگران پیش تو آورد و شمرد بیگمان عیب تو پیش
دگران خواهد برد **حکایت** تنی چند از روندگان متفق سیاحت فی مختار الصحاح ساح
فی الارض یسیح سیحا و سیوحا و سیاحة و سیحانا بفتح الیاء دا ب و ذهب ... و
و اسنم که مرا نیفت کم بوانفت نکرد نکنیم ازکرم و اخلاق ایشان بر بعیت یعنی عیب
است روی از مصاحبت مسکینان نیفتن منها بمعنی الاعراض و فایده در تنغ داشتن
که در نفس خویش این قدر قوت و قدرت فی تشناسم که در خدمت مردان بار شاطر
باشم نه بار خاطر **شعر** ان لم اکن راکب المواشی اسعی لکم حامل الغواشی
انا لکم حامل کما حامل الغواشیة ما تشیه و هی ما یستر به الشیء و المقصود انه انا لم اصلح
لصحبتکم اصلح لخدمتکم یکی از ان میان گفت ازین سخن که شنیدی دل تنگ مکن فانی اکثر
النسخ والعلل الصحیح ان یفصل دل فی الکنایة متوازنه در ریش روزی که دزدی بصورت در
درویشان برآمد خود را در سلک صحبت ما منتظم کرد و فی الصحاح السلک بالکسر الخیط
بیت چه دانند مردم که در جامه کیست نویسنده داند که در نامه چیست الظاهر ان المراد
بجامه ههنا المکتوب و یؤیده ما فی بعض النسخ نامه بدل جامه ولکن اللغات التی عندنا

شاعد

شاعد هذا المعنی فی الصحاح الفارسیة جامه علی اربعة معان بمعنی القلم و بمعنی البیت من الشعر
بالفتح اعنی الفسطاط و بمعنی صراحی و بمعنی الشعر بالکسر و فی بحر الغرایب و بمعنی الرجل الخ
والسعداء برادو ههنا المعنی الرابع از انجا که سلامت درویشان بود گمان فی کنز من
النسخ درویشان است بالهمزة و نسب بتصحیح لما فی الصحاح الفارسیة من ان لفظ است
رابط یفید الثبوت اذا اتصلت بکلمة مختوم الآخر یجب اثبات الهمزة خطا و لفظا فیجوز قد
حذفها و اثباتها نحو قولهم کرده است و اذا اتصلت بساکن الآخر یحذفها لفظا و خطا نحو
نیکبست و درست و نحوها و فرید کی تا او نشنیدند که کمان بضم الکاف الفارسیة مصنوعش حمل
کمان فضولی است و مصنوعی گفته بر من نجاوز عن الحد یز رند و بیاررس فضولش کردند
مصنوع بلکه حال عارمان و لفست یعنی خرقه است این قدر لبس کردن و رطلعت ورد
نکلوشش الکاف العربیة و مرجحه حوالی پوشش یعنی ببوشش تا به پر سربنه و علم یده و شش را ملمی در
پلاس پوشش نیست زاهد پاکی باش و اطلس بپوش ترک دنیا و ترک شهوت است و ترک طوس
پارسایی بتبعه از قوله ترک دنیا الی خرقه محمد مغلوبه ترک جامه لبس و در کنز اللغة بفتح الکاف
العربیة و الزای الفارسیة و الفتح المعجمة الاخرة الذی تخاط فیها حقا فطن الثوب المضربة
کذا فی الصحاح الفارسیة و سمعت من بعض الکاملین انه قال صححه احد الدلال قزاکند بالقاف
والزاء العربیة و قال الاستاد و سلمه انه قزاکند بالزاء الفارسیة و الکاف القریحة ما
منه باشد به بامه اکنده که در جنگ بپوشند و فی بحر الغرایب بعد تصحیح لفظ منطوقا قال الاستاد
و یجوز فیه کذا اکند بالکاف الفارسیة بدل القاف و معناها الدرع فقال لهم فی النزکاج قال قال
انتهی مرد باید بود بر مخنث سلاح جنگ چه سود که باید زور بازو نه شب رفته بودیم
و شبانگاه سپاه حصار از خفته زر رباخته چنبره ابریق و عصا بر داشتند که بطهارت
رفت می روم او خود بغارت **بیت** پارسا بین که خرقه یعنی پارسا را بیین که خرقه
در بر کرده جامه کعبه را جل خر کرده چندانکه از نظر درویشان غایب گشت

بیچاره برفت و درج بعض نسخه هر دو ادبه گو اجمعت بنز دیه تا روز روشن شد ا ت
در نماز یکی مبلغی راه رفته بود و رفیقان را گناه خفته با سهولت همه بعلته برده بود و بر
خوان کرم نیز از آن نان رنج یار ترک صحبت گفتیم با رفیقی گفتا ره یعنی ظلمنا بترک الصوفیة ولا
نظام او طرح غربت کو نتیم که السلامة فی الوحدة **قطعه** چو از قومی یکی بی دانشی کرد
نه که بکسر الکاف العربیة و سکون الهاء یعنی کهتر ان الحقیر را منزلت ان الصدر نماند
ماند تا نه مزید رابعه بعضی ... مخصوص ان منزلها عن ... که وین بالکاف الفارسیة ای ...
در حلقه گاو ببالا ... ای ... که دان و مخصوص ... و به بعض النسخ ... بوذی
با نبه بسبب تعرضه ... محفوظه ... حاجه بنجره ... الناصبة گفتم ... و
منت خدا برا که از فواید درویشان محروم نماندم اگرچه از صحبت ایشان ... و فی بعض
النسخ وحید افتادم ... حطابها مستفید گشتم و امثال ... القیمت بکار
رایم **مثنوی** بیکی ... شنیدم در مجلس ... دل خوش ... اگر ... کنند از کلاه
بعض از ... التحسیا الرکه نجح ... چو سنگ در روی ... کنند ... بفتح
الجیم والیم و سکون النون آب مروارید ... و قبل ... بکسر المیم و سکون الباء
والکاف والمیم ... الشول الذی ... ذکر ... **حکایت** زاهدی مهمان پادشاهی بود
چون به طعام بنشستند کمتر از آن خورد که عادت او بود و چون به نماز برخاستند بیش از آن کرد که عادت
او بود تا ظن صلاحیت در حق وی زیادت کنند **بیت** ترسم نرسی به کعبه ای اعرابی کین ره که
تو میروی به ترکستان است چون به مقام خویش باز آمد سفره خواست تا تناولی کند
پسری صاحب فراست داشت گفت ای پدر باری در مجلس سلطان طعام نخوردی
گفت در نظر ایشان چیزی نخوردم که بکار آید گفت نماز را هم قضا کن که چیزی نکردی
که بکار آید **قطعه** ای هنرها نهاده بر کف دست ... الاظهار ... عیبها برگرفته زیر بغل
تا چه خواهی خریدن ای مغرور روز درماندگی به سیم دغل یعنی قلب و زر ... **حکایت**

دو بیت

حکایت یاد دارم که در عهد زمان طفولیت متعبد بودمی و شب‌خیز و مولع زهد و پرهیز
فی ... الصحاح ... مولع ... شبی در خدمت پدر نشسته بودم
نشسته بودم و همه شب دیده بر هم نبسته ... یا ... ای ...
و مصحف عزیز در کنار گرفته و طایفه‌ای گرد ما خفته ... پدر را گفتم از اینان یکی سر بر نمی
دارد که دوگانه‌ای بگزارد چنان خواب غفلت برده‌اند که گویی نخفته‌اند که مرده‌اند گفت جان پدر تو نیز اگر بخفتی
به از آنکه در پوستین خلق افتی **قطعه** نبیند مدعی جز خویشتن را که دارد
پرده پندار در پیش ... کنایة عن ... در پیش چو ... اگر چشم خدابینی ببخشند
... عبارة عن ... والشیخ راجع الی المدعی و فی بعض النسخ
گرت چشم خدابینی ببخشند یعنی ... والاول انسب ...
نبینی هیچ کس عاجزتر از خویش **حکایت** بزرگی را در محفلی
همی ستودند و در اوصاف جمیلش مبالغه می‌کردند سر برآورد و گفت من آنم که من دانم
شعر کفیت اذی یا من یعد محاسنی ... المخاطب ... الکفایة ... علی ...
باطنی ... علانیتی هذا و لم تدر باطنی ...
علانیتی ... ظاهری ... والمراد
... باطنی ...
... علی ...
ظنی **قطعه** شخصم به چشم عالمیان خوب منظر است وز خبث باطنم سر خجلت فتاده پیش
طاووس را به نقش و نگاری که هست خلق ... بالکاف الفارسیة ... تحسین کنند و او خجل از پای زشت خویش
... **حکایت** یکی از صلحای لبنان که مقامات او
در دیار عرب مذکور بود و کرامات او مشهور به جامع دمشق درآمد و بر کنار
برکه کلاسه طهارت همی‌ساخت پایش بلغزید و به حوض درافتاد و به مشقت بسیار از آن جایگه خلاص یافت

چون

نمازرا بر داختندی فی الصحاح الفارسی پرداختن یعنی تمام کرد نمازرا صحابه گفت مرا سکلی
هست گفت ای حبیب گفت یاد دارم که بر روی و ریای منور بر تو رانی و قوت شرمی
شنو از او کردن ما کی طلب از آب یعنی بقدر رعایة وقت و عیشی ان مشکوا اسمعت ما یعنی
دیوانه بعض الکتب المفهومة از خلال گفت یعنی غیر از خلال گفت حتی ان نماز بود و دو
باحجه حلمت است شیخ سر عجب تفکر فرو برد و پس از نماز با اهل ابیار گفت گشتید
کر سید عالم محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گفت لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی
مرسل مولانا نفسه علی الدوام ای بل خصصه بوقت من الاوقات معطوف علی مولانا گفت قوله
ونمی حیران کلام بندار ولیس مع مقول گفت کو [illegible] مستعجلا بر داخت یعنی الاشتغال
فی ذلک الوقت و دیگر وقت با حفصه و زینب پرداختی ای جانب صحابا و تخلط
بهما کجا عما من الاسرار جمیع بفتح الیاء صفة بمعنی الحسن و بکسر [illegible] یعنی الاحسان [illegible]
النجلی والاستار یعنی العواقض لا یدوم لهم النجلی بل لهم [illegible] الکشف والستر [illegible]
یعنی ان وقوع النجلی علی الابرار و کونهم والدایم وجد العشق [illegible] لهم [illegible]
وقت الکشف بل انما هو [illegible] علیهم من جانب [illegible] و تعالی شعر [illegible]
من موصول [illegible] من باب علم ای [illegible] العاشر بمعنی [illegible] متعلق [illegible]
[illegible] به الی الغیر [illegible] من حفظه [illegible] حال [illegible] احضل [illegible]
الموصوف طرفا [illegible] انه مفعول اصل [illegible] ای [illegible] العشق باظهار [illegible] من الفراق
لم یطلع احد [illegible] بالهمزة ولکن قلبت [illegible] مستطیعة [illegible]
[illegible] واحد من [illegible] فی الصحاح [illegible] العلیة [illegible]
من النجلی [illegible] السمة [illegible] المکان [illegible]
قلیلا [illegible] القطعة [illegible] النجاح [illegible] العشرة [illegible]
خیر [illegible] المنفهمة [illegible] المنفهمة [illegible] التوجیه [illegible]

المذکور

المذکور منها جمیع النار و اطفائها [illegible] حال کونه [illegible] اسم مفعول من الاحراق
و [illegible] فعیل بمعنی المفعول و حل الذوبة بمعنی الابصار و نصب [illegible] علی الحالیة و [illegible]
من جعلها بمعنی [illegible] الغائب ای العلم و جعل [illegible] مفعولا ثانیا [illegible]
بکل من جعلها [illegible] تقطیع حاله فی الاحراق و الغرق ای [illegible] حالی فی
الظهور [illegible] اما حیث [illegible] فلا [illegible]
ولو [illegible] المجرمون [illegible] عند ربهم و هذا التوجیه [illegible] بعض [illegible]
علی سبیل التوارد حکایت [illegible] سعید [illegible] یعقوب [illegible]
[illegible] الفارسی [illegible]
[illegible] احوال [illegible] یعنی [illegible] است [illegible]
[illegible] المشهور [illegible]
الفلک [illegible] الصحاح الفارسی [illegible] الغرائب [illegible]
فی [illegible] الفلک [illegible] یعنی [illegible] علی [illegible]
[illegible] که دست [illegible]
حکایت [illegible] جماعت [illegible]
[illegible] خواجه حافظ [illegible]
[illegible]
[illegible] الغرائب [illegible]
[illegible] القوائم الاربعة [illegible] بالکاف العربیة [illegible]
ای [illegible] الفتح [illegible]
الیه من حبل الورید [illegible] الصحاح حبل الورید [illegible] اعلم [illegible]
[illegible] اقرب الیه من حبل الورید [illegible] الغریب و قیل [illegible] و اضافته

[illegible]

للبناه والورید انا دقاق کمتنفار یعنی العنق فی مقدمها متصلات بالوتین بردان من
الراس الی الرئة ویل سمیه رید لان الروح یرود والوتین عرق ابیض غلیظ فی الصلب معلق
بالقلب یسقی کل عرق فی الانسان اذا انقطع مات صاحبه سخن بگی من رسانیدی بودم که میگفتم
قطعه دوست نزدیکتر از من بمنست بعینی دوست نزدیکتر ست الا انه اقرب الیه من حبل
الورید وین عجب تر که من از وی دورم چه کنم با که توان گفت که او در کنار من و من مهجورم ازو
ارشاد این سخن مستست و مفلس قریه در دوست که روزنا از کنار مجلس گذر کرد
دور را آخر اثر کرد نوعی حیات را که دیگر ان نجوا انتفع او در خروش آمد تو عجوا الغرایب خروش
صوت شبیه بالوجد فظهر من الصیداء ات و من الرجال الکمالات و یلی یعنی الجلاد و
والصولة ایضا انتهی و فاما مجلس در خوستن یعنی در علیان گفتم سبحان الله
دور از کنار چه بود در یعنی بعید باخبر در حضور راست و نزدیک بیگانه با بعد دور
قطعه کلام سخن چون نکند مستمع قوت طبع از متکلم مجوس نال من جانب
ای لانطلب وسعت کالو سعت لفظا و معنی کجا سر میدان ارادت
بیار تا بزند مرد سخن گوی یعنی رجل متکلم وصف ترکیبی و قوال گوی یعنی گوی را همی
بزند حکایت شبی در بیابان مکه یعنی در بریه از غایت بی خوابی پای رفتنم نمانده سر بنهادم
وشتربان را گفتم دست از من بدار ای دعنی و اقطع عنی قطعه پای مسکین پیاده چند
رود کز تحمل ستوه شد بختی ستوه ملول علی وزن الدخول فی التحمل بالحاء المهملة
بار کشیدن و فی الصحاح الفارسی و فی بحر الغرایب ستوه یعنی عاجز و ستوه
گردان و قد یخفف الواو فیقال ستوه انتهی و بختی بضم الباء القرشة فی نوع من الابل
بالترکی بسرک بود و تقول ستوه مفعول مقدم لقوله شد و بختی فاعله مانده وهو الظاهر الملایم
للسیاق والسیاق و فی بعض النسخ ستوه بزاء الدال یعنی مجد و در شتر بختی و وجه
بعضهم و قال تخصوله چند رود و جعل خاطه هذه القضیة وله یخفی بعد ما شود جسم

لاغز لاغوزن

مزدوشر

مرد باشد از شیخ گفت ای برادر حرم در پیش است و حرامی در پس اگر رفتی بردی
جان اگر خفتی مردی بیت خوشست زیر مغیلان براه بادیه خفت
یعنی خفتن در شب رحیل و ما ترک جان بباید گفت یعنی بباید گذردن و لا بعد فی استعمال
گفت فی معنی گذردن کما فی امثاله فی الفارسی لیس بعزیز الا امری ای قول جان نانشنه آواز بباید و بگو تا
بگو یعنی گفت ای مشفقی ان یقول ترکت روحی و قبلت کلی حا با فی علی سبیل الکر حکایت
پارسایی را دیدم بکنار دریا که زخم پلنگی داشت و بهیچ دارو به نمی شد و مدتها در آن رنجه
بود و در هم یعنی گاه گاه شکر خدای تعالی همی گفت الحمد لله که بمصیبتی گرفتارم
نه بمعصیتی قطعه گر مرا زار بکشتن دهد آن یار عزیز قوله زار مفعول ثان لقوله دهد
قال فی بحر الغرایب زار یعنی ناله و زاره یعنی بالوت و لا یبعد ان یستعمل زار بمعنا
بمعنی زاری فان فیه معنی لیفا کما لا یخفی تا نگویی که در آن دم غم جانم
باشد گویم از بنده مسکین چه گنه صادر شد کو یعنی که از او یا رنجیده دل آزرده شد از من غم
انم باشد حکایت درویشی را ضرورتی پیش آمد گلیمی از خانه یاری بدزدید حاکم فرمود که
دستش ببرید صاحب گلیم شفاعت کرد که من او را بحل کردم گفتم حلال کردم و دعوی نمی
کنم حاکم گفتا بشفاعت تو حد شرع فرو نگذارم گفت راست فرمودی لیکن هر که از مال وقف
چیزی بدزدد قطعش لازم نیاید که الفقیر لا یملک شیئا علی صیغة المعلوم و لا یملک لاحد علی صیغة الا
المجهول مرد در وسیها است و فی بعض النسخ چیزی از آن درویشان نیست و المعنی واحد التقیا
متحد حاکم دست از وی بداشت یعنی بحث که گفت جهان بر تو تنگ آمده بود که دزدی نکردی بالا
الا از خانه چنین یاری گفت ای خداوند نشنیده ای که گفته اند خانه دوستان بروب
و در دشمنان مکوب بالضم یعنی بکوب و در دشمنان مکوب یعنی بدو سخن از آن که بیان بالا
العرب والبا الفارسی یعنی الدق والقرع کذا فی الصحاح الفارسی قطعه چون فرو مانی بسختی یعنی الخط
لو الا اضطرت باشد تن بعجز اندر مده دشمنان را پوست بر کن یعنی دوستان را پوستین

بالیاء

الغازی ای الغزو یعنی تو سنجیدن دوست نا بر کنی ولا یخفی ان قوله دو شمنانه تو پوست بر کنی
لا یلایم ظاهر القول در دشمنان مکوب الهام الا ان یقال معناه در دشمنان مکوب الاظفار
الثمر او عوض الاخشاب و الالواح او وجدت رخصة و کنت غالبا علیه فاسلح جلده حکایت یکی از
پادشاهان پارسایی را دید گفت هیچت از ما یاد آید گفت بلی وقتی که خدا را فراموش میکنم بیت
هر سو دود آن کس ز بر خویش براند یعنی بعد و النا الاطراف و الجهات مع عجز
تعالی من بابه و بطرده و ان اکرم احد به کس نیکس بکسر الراء نمیرود عراه لا یجعله محتاجا الی
حکایت یکی از صلحا پادشاهی را بخواب دید در بهشت و پارسایی را در دوزخ پرسید
که موجب بکسر الجیم درجات این چیست و سبب درکات آن چه قال فی تحفة العصائح الدر
جات تبع و درجة هی المرتبة و درکات النار منازل اهل النار و درکات و الجنة درجات که مردم بخلاف
این معتقد بودند ندا آمد که این پادشاه به ارادت درویشان در بهشت است وان پارسا بتقرب پادشاهان
در دوزخ قطعه دلقت یعنی خرقه تو بچه کار آید و تسبیح عطف علی دلقت و فی بعض النسخ
مسبح ای بلا سبح بیاء الوحدة و مرقع یعنی جامه رقعه دوخته خود را از عملهای نکوهیده بکسر
النون ای المحقرة علی روایة الصحاح الفارسی او المذمومة علی روایة کنز الغرائب بری دار
و فی اصل بری بری علی وزن فعیل بمعنی بری من الدینه ثم خفف همزته فی اکثر الاستعمال
للتخفیف یعنی تو خود را نگاه دار از عملهای قبیحه حاجت بکلاه بری کی داشتنت نیست
بفتح النون فی داشتنت درویش صفت باش و کلاه تتری دار و بری بفتحتین والغالب
العرب بفتح المثناة یعنیه الصوفیون و کلاه تتری دار یعنی بکلاه امیرانه حکایت پیاده
سر و پا برهنه با کاروان حجاز از کوفه بدر آمد و همراه ما شد حرامانی یعنی رفت و گفت
بیت نه باشتری سوارم نه چو خر زیر بارم نه خداوند رعیت نه غلام شهریارم
یا غم موجود و پریشانی معدوم ندارم نفسی می‌زنم آسوده و عمری بسر آرم اشتر سواری گفتش
ای درویش کجا میروی بازگرد که بسختی بمیری نشنید و قدم در بیابان نهاد و برفت

چون نخله اسم مکانی است برسیدیم توانگر را اجل فرا رسید فی کنز الغرائب فرا لفظ فارسی
یدخل فی اوایل الافعال و المصادر و فی التحفة بدون اللفظ رسید و بمرد درویش به بالینش فراز
آمد و گفت ما بسختی نمردیم و تو بر بختی بضم الباء بمردی بیت شخصی همه شب بر سر بیمار گریست
چون روز شد او بمرد و بیمار بزیست نظم ای بسا اسب تیز رو که بماند و خر لنگ جان بمنزل برد و
فی بعض النسخ که خر لنگ جان با منزل برد بس که در خاک تندرستان را دفن کردیم و زخم خورده
نمرد حکایت عابدی را پادشاهی طلب کرد عابد اندیشید که داروی بخورم تا ضعیف
شوم مگر اعتقادی که در حق من دارد زیادت کند آورده‌اند که داروی قاتل بود بخورد و بمرد نظم
آنکه چون پسته دیدمش همه مغز من الثمار یقال له بالترکی فستق و المشهور بکسر الباء الفارسیة و قد یضم
همه و شاه بخوانده بضم الباء العربیة کذا فی کنز الغرائب و درویش بفتح با و الخطاب قبل النشانی
یعنی نظرة انت فی بعض النسخ و درویش یعنی انظر انا و الان و بیت معناها عند رؤیة القلب
همه مغز پوست بر پوست بود همچو پیاز پارسایان کالبصل پارسایان روی در مخلوق
پشت بر قبله می‌کنند نماز بیت چون بنده خدای خویش خواند باید که بجز خدا نداند حکایت
کاروانی را در زمین یونان بزدند و نعمت بی قیاس ببردند بازرگانان گریه و زاری
کردند و خدا و پیغمبر را شفیع آوردند و فایده نبود بیت چو پیروز شد یعنی مظفر شد دزد تیره روان
یعنی شب رو آن وصف ترکیبی چه غم دارد از گریه کاروان لقمان حکیم در آن میان بود
یکی از کاروانیان گفت کلمه چند از حکمت و موعظت با اینان بگوی باشد که طرفی
یعنی بعضی از مال ما دست بدارند دریغ باشد که چندین نعمت که ضایع کرد و لقمان
گفت دریغ کلمه حکمت باشد با ایشان گفتن بیت آهنی را که موریانه بخورد لفظ فارسی معناه
دو بیته یاکل الحدید و هی ارضه یعنی زنگ و الشان محتمل للکلیهما و قال الاستاد المعنی
هو الاول بخورد نتوان برد از وی بصیقل زنگ با سیه دل چه سود گفتن وعظ نرود میخ آهنین در
سنگ قطعه بروزگار سلامت شکستگان دریاب ای اتفقهم فانهم و اریحو خواطرهم که جبر
خاطر

خاطر مسکین ای رعایته و الاکرام و فی بعض النسخ بر جم خاطر مسکینی و مختار الصحاح الجبر فی
الاصل ان تغنی الرجل من الفقر چو سایلی از تو بمر از ان طلب چیزی بود و کر نه ستمکر
ای الظالم بمو رست شد ای بارفته بالغضب **حکایت** عبد الله شیخ اجل شیخ الدین ابو الوفا
الخوارزمی رحمه الله در کل سماع و صحبت کرده و تجلوت و عزلت اشارت کرده شعوان سماع
طالب اصدق و علو طالب نا چار بخلاف رای او [illegible] سماع و محالطت خلق
بولر فتنی و جون نصیحت شیخ یاد آمد [illegible] **و** قاضی [illegible] شنید بر شانه
را محبت کو [illegible] مند [illegible] شنید [illegible] که در ان میان
منظر بخ دیدم کو یی یعنی کانک تقول [illegible] بفتح الراء و الکاف الفارسی
میکلمه [illegible] سار کش ناخوشته از آواز [illegible] آوازش یعنی آوزش ناخوشته است از
آواز مرکی بود [illegible] در گوش [illegible]
خاموش **شعر** [illegible] ای الشی [illegible] الیه و انبعث [illegible]
الجور [illegible] الاغانی [illegible] الغنا [illegible] بالفارسی سرود
و قوله تطیبه تعلیل لقوله [illegible] و انت [illegible] و الجملة الشرطیة [illegible]
تطیب [illegible] علی الخطاب و بالنون علی المتکلم
ان تقرء بالیاء و یکون فاعله السکوت المدلول علیه بقوله [illegible]
خاموشی [illegible] است **مثنوی** نه بیند کسی در سماعت خوشی [illegible]
یعنی رفتنت [illegible] دم در کشی [illegible] از آواز [illegible]
یعنی [illegible] بفتح الیاء [illegible] و فتح الاول [illegible]
التفع [illegible] در گوش کس [illegible]
و از [illegible] یعنی [illegible] حاطر [illegible]
مو افقت کردم [illegible] **قطعه** [illegible]

غم دانه

غم دانه کرچه [illegible] یعنی گذشته است و [illegible] بکسر الیاء المصدر [illegible]
کان من [illegible] خاب و [illegible] بالکاف الفارسی [illegible] بجام [illegible]
دستار [illegible] الکاف العربی و المیم النطاق [illegible] یعنی [illegible]
کنار [illegible] در حق او [illegible] حمل
کو [illegible] یعنی [illegible] تعرض [illegible]
[illegible] مناسب [illegible] مطربی
که [illegible] در [illegible] بکسر الدال و فتح الراء بمعنی الدرهم یعنی [illegible]
است و [illegible] بضم القاف و فتح الضاد و المعجمة [illegible] **مثنوی** [illegible]
دو [illegible] جملة معترضة دعائیة است بمعنی [illegible] اسم [illegible]
مقامات [illegible] بالکاف الفارسی [illegible]
[illegible]
[illegible] ای [illegible]
[illegible] مصلحت [illegible] است [illegible]
[illegible] یعنی [illegible]
[illegible] سماع [illegible]
[illegible] یعنی [illegible]
[illegible] بعض النسخ [illegible] بفتح [illegible] بمعنی [illegible]
[illegible] لفظ فارسی بمعنی [illegible]
[illegible] بکسر الکاف الفارسی [illegible]
سماع و محالطت [illegible] **قطعه** [illegible] بالکاف [illegible] الفارسی [illegible]
بفتح [illegible]

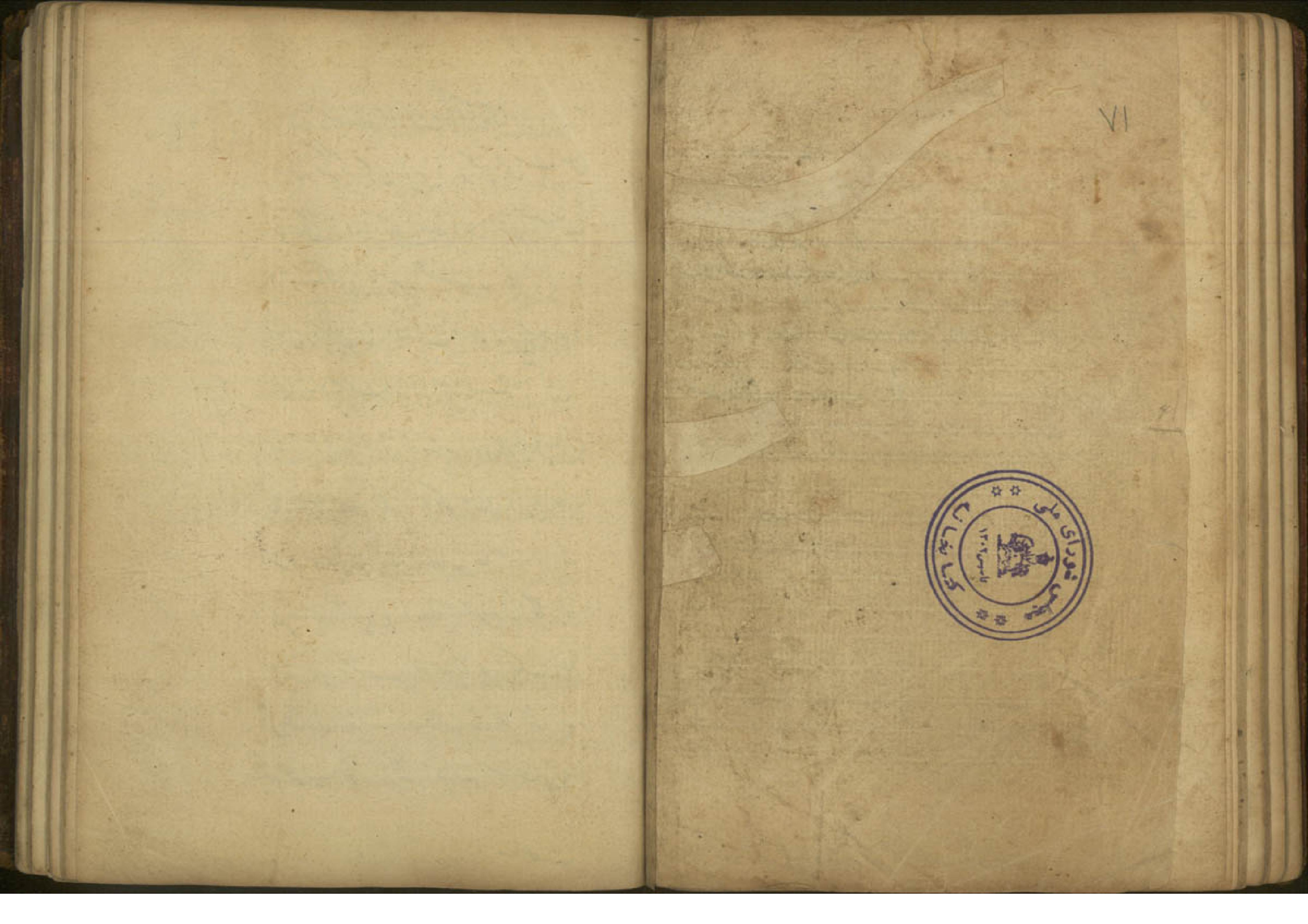
و رید یعنی و اگر رید ... نه و بر ... بسیار ها و بلا جار هست کل واحد من هذه اللغة اسم
لمقام من مقامات علم موسیقی از حجره بفتح الباء المهملة الملقوم مطرب میکرد و او نیز حکایت لغتها
گفتند لعب رکرامو حنی لغت ... بالوبات ... ازینها و در نظم باشد ... معلها
بفتح النار ... و آن اشها بالکسر ... نظم نگویند از ... و جه
المراد و علی ... المنادیه ... احد مفعول قائم مقام الفاعل نگویند ... بعد
نکره صاحب ... ای الثقل و قد یستعمل ... باب حکمت ... فاتحة
و هو الظ و یجوز ان یضاف ... طرف ... و حکمت ... ادباب حکمت
مفعول ... بازی بمعنی اللعب و گوشه حکایت عابدی را حکایت کنند که شبی
من طعام ... و تا ... صاحب ... و گفت اگر ...
نحولوی ... بسیار ... نظم اندرون از طعام خالی دار تا در و نور معرفت
حکایت ... از حکمت بعنی ... بعد ان ... از طعام ... بعنی الانف
... اسم ... و بخشوع ... بالولو ... الرحم و ...
بالیاء ... بمعنی ... مفعول ... القول ...
... الفارسی ... بمعنی ... للنحت و هو المراد ههنا ... علقه
... صحبت ... جمع ... بمعنی ...
اخلاق ... گفت دوست ... زبان ... در حق او
بیت ... اولی است ... بفتح الواو ... معتمد است
... و لیکن ... بمعنی ... الابیات
... بمعنی ... بفتح الراء بمعنی الخلاص و ... بضم الراء
... بمعنی البیت طاقت ... بهره ... اکبر
و گفت ... سکر ... الخطاب ... قطعه

چند گوبی

چند گویی که بد اندیش و حسود عیب جویان من مسکین اند گه بخون ریختنت برخیزند گه
خیزند برای ریختن خون تو و ربه بدخواستنت بنشینند یعنی و اگر خلق بنشینند با اعدای
تو که بدخواهان تو نیز نیک باشی و بدت گوید خلق این به که بد باشی و نیکت بینند و لکن مرا
بین که حسن ظن همگنان در حق من بکمالست و من در عین نقصان مصرع کر اندها که من نفس کردی
نکو سیرت و پارسا بودی شعر انا تستتر من ... چراغ جمع جاریا بالتخفیف و هو الذی یجادر که
والله یعلم اسرارهم بفتح الهمزة جمع سر و اعلانهم بالفتح ایضا جمع علن بفتحتین کعلم و اعلام
الاظهار و قیل الاسرار ههنا بالکسر مصدر اسررت الشیء اذا کتمته قال الله تعالی والله یعلم
اسرارهم و کذا الاعلان بالکسر مصدر اعلن اظهر و هما اعنی المصدرین بمعنی المفعول ای
یعلم ما اسررت و ما اعلنت قال الله والله یعلم ما تسرون و ما تعلنون قطعة در بعض
باب بسته بروی خود ز مردم تا عیب نگسترند ما را در بسته چه سود عالم الغیب دانای نهان
و آشکارا حکایت بیش یکی از مشایخ گله بکسر الکاف الفارسی الشکایة که فلان در حق من گواهی
داده است گفت ... مرا گفت تو بصلاحش خجل کن قطعه تو نیکو روش باش تا بد
سگال بکسر السین المهملة و الکاف الفارسی فی آخره الرائب هو الذی یقال له بالترکی ...
سگال ههنا وصف ترکیبی بنقص تو گفتن نیابد مجال چو آهنگ بربط بود مستقیم کی از دست
مطرب خورد گوشمال اصله گوشمالیدن حکایت یکی را از مشایخ شام پرسیدند که حقیقت
تصوف چیست گفت پیش ازین طایفه بودند در جهان پراکنده و بمعنی جمع امروز قومی اند بظاهر جمع
و بباطن پریشان ... لا یخفی علیک ان هذا الجواب لا یطابق السؤال فان السائل انما سأل عن حقیقة
التصوف فالظاهر جوابه ان یقال هی ترک التعاوی و کتمان المعانی ... اللهم الا ان یحمل علی قول
... الاسئلة ... لکنه بعید جدا قطعه
چو هر ساعت از تو بجایی رود دل بتنهایی اندر صفایی نبینی ... گرت
مال و جاهست و زرع و تجارت چو دل با خدایست خلوت نشینی ... حکایت

یاد دارم که شبی در کاروانی همه شب رفته بودم و سحر بر کنار بیشه خفته شوریده که در آن سفر
همراه ما بود نعره برآورد و راه بیابان گرفت و یک نفس آرام نیافت چون روز شد گفتمش این چه
حالتست گفت بلبلان را دیدم بنالش درآمده بودند از درخت و کبکان کبک بالکافین العربیین
طیر معروف از کوه و غوکان غوک بضم الغین المعجمة و الکاف العربی الضفدع در آب و بهایم از
بیشه اندیشه کردم که مروت نباشد همه در تسبیح و من بغفلت **قطعه** دوش بالضمة الصحیحة
بمعنی اللیلة الماضیة مرغی بصبح می نالید عقل و صبرم ببرد یعنی با صدای رسیدم که نوا زدم
طاقت و هوش هما معطوفان علی قوله عقل و صبرم یکی از دوستان مخلص را یعنی یکی از دوستان
مخلص مگر آواز من رسید بگوش گفت باور ای مصدر بمعنی التصدیق کذا فی جواهر اللغة نداشتم که ترا
بانگ مرغی چنین کند مدهوش ای المتحیر گفتم این شرط آدمیت نیست مرغ تسبیح خوان و من خاموش
حکایت وقتی در سفر حجاز طایفه جوانان صاحب دل همدم من بودند و همقدم من بودند وقتها ز
مزمه بکردندی ای النغمات المترنمة صوت المعدی کانوا یتغنون و بیتی محققانه بگفتندی
و عابدی در سبیل بکسر اللام منکر حال درویشان بعد و بیخبر از درد ایشان تا برسیدیم بخیل بنی
هلال اسم مکان کودکی سیاه از حی عرب ای قبیلة بدر آمد و آوازی برآورد که مرغ از هوا درآورد بی
اشتر عابد را دیدم که برقص درآمد ای الرقص والرقص بالنون گفتمی و عابد را بینداخت و راه بیابان
گرفت گفتم ای شیخ در حیوانی اثر کرد این آواز و ترا اثر نمی کند **نظم** دانی چه گفت مرا آن بلبل
سحری و فی بعض النسخ مرا آن بدون الالف تو خود چه تاکید لقوله تو کما یقال فی العربیة انت
نفسک کذا و کذا چه آدمیی بکسر یاد آدمی و الیاء الثانیة للخطاب کز عشق بیخبری بسکون الزاء
و قد یقرا بکسرها و فیه ما لا یخفی اشتر بشعر عرب در حالتست و طرب گر ذوق نیست ترا کژ طبع
الکاف العربی و الزاء الفارسی بمعنی المعوج مقابل المستقیم طبع جانوری و ما و فی بعض النسخ
کج طبع بالجیم قیل انه فارسی بمعنی ... کذا فی جواهر اللغة **بیت** شتر را چو شور و طرب در سرست
اگر آدمی را نباشد خرست **شعر** و عند هبوب الناشرات ای عند تحرک الریاح من جانب البلا

الحمى هبت الرياح بالليل شبهت الناشرات السحاب على الكل متعلق بهبوب والحمى بكسر الحاء المهملة
وفتح الميم موضع فيه ماء وكلاء يحمى اي يحفظ من الدواب لاجل السلطان يميل غصون جمع
غصن بضم الغين المعجمة وسكون الصاد المهملة فرع الشجر البان ضرب من الشجر اغصانه لينة
يشبه به قدود الاحبة تقدك كمثل الباب خدى داده قال بعض الكمل البان شجر يقال له بالتركي
صوروغن لا الحجر الصلد اي الصلب الاملس يعني اذا هبت الرياح على الرياض والبساتين يميل و
يتحرك بها الشجر اي الناعم الرطبة لا الاحجار اليابسة الصلبة والمقصود ان الاصوات الحسنة
والالحان الطيبة انما يستلذ بسماعها ذو الحس السليم والذهن القويم فان العنين لا يعرف لذة الو قائد
والمكفوف ليس له جمال البادية استحسانها وغير المصاب لا يتألم بالاسترجاع وحكي عن بعض المشايخ
انه قال كنت امشي في وقت الهاجرة فرأيت بموضع يقول احد شيئا فقال مل بنا اليه ثم قال ا يطرب
...خلقت لا فقال ما كمل حسن واستلذاذ القلوب بالاصوات الطيبة واستحسانها اليها حالا
يمكن جحوده فان الجمل يسكن الى الصوت الطيب ويطرب بها كما ذكره الشيخ قدس سره حكي
عن بعض المشايخ انه قال كنت في البادية فوافيت قبيلة من قبائل العرب فاضافني رجل
منهم فرأيت غلاما اسود مقيدا هناك ورأيت جمالا ماتت بفناء البيت فقال لي الغلام انت
الليلة ضيف وانت على مولاي كريم فاشفع لي فانه لا يردك فقلت لصاحب البيت لا اكل
طعامك حتى تحل هذا الغلام فقال ان هذا الغلام قد افقرني واتلف مالي فقلت ما فعل فقال له صوت
طيب وكنت اعيش من ظهر هذه الجمال فحملها احمالا ثقيلة وحدا لها حتى سارت مسيرة ثلثة ايام في
يوم واحد فلما حط عنها ماتت كلها ولكن قد وهبته لك وحل عنه القيد فلما اصبحنا احببت ان
اسمع صوته فسألته عن ذلك فامر الغلام ان يحدو على جمل كان يستقي عليه فحدا فهام
الجمل على وجهه وقطع حباله ولم اظن اني سمعت صوتا اطيب منه ووقعت على وجهي الى ان اشار
عليه بالسكوت هكذا افاده بعض الكمل شكر الله سعيه   بذکرش متعلق بقوله در خرو شست
ش قوله هر چه بینی در خروشست دل داند ازین معنی که گوشست نه بلبل بر گلش

٧١
شورای ملی

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

لله الحمد شکر کیم چون ایزد در سپاس سپاس

خواستن از وی دلک اندن و عنه التماس

والصلوة للنبی پیغامبر رحیم در و د

اول رسولیچون ایسنک احمد زبریح وسود

خویشها و همنفسها را لاصحاب و آل

سوز طوتنلر صویلر بکوندر دخی هر ماه و سال

چار یار ایچره ابو بکر اولدی اول یار غار

هم عمر عادل حیا بخشنده عثمان تاجدار

بحر سر حیدر حسین اولدی شهیدی کربلا

هم شهید سم حسن هر بیرینه یوز بیک دعا

آل عثمان حضرت سلطان محمد خاندر

کم عرب ترک و عجم اقلیمنه سلطاندر

سلطنت

سلطنت تختنده اولسون برقرار و پایدار

ایلسون شهزاده بهترلرین حق بهره دار

نسل شه دریش محمد بک عجب ذات شریف

شهر عمرده والیدر الحمد لله اللطیف

مولدم نفس لطیفه ایچره تالیف اولدی بو

همت ایدقب بن ضعیفه برغزینیک خو

ماه روزه اورخ آیی یعنی کم شهر الصیام

دیده بانم گور کیبی منتظر اولدم تمام

لیله برکیجه یکشب متیقنا ناقدا

خفته بودم اویمشدم یعنی کنت راقدا

دوشمده یعنی فی رؤیانا در خواب ما

چون دانیا گوردک و دیدیم مولانای تا

بر قمر صورت دخی آی یوزلی سرو رماه رو

یوز بیود وجها بوجه اولمشیدق رو برو
یذ مقید دست بسته بغلو ال بالمنکسر
هم شکسته دل کوکل صنقی ایدی ای عاسر
بنی بیودر بیره فوما یدیما یا امرلنا
بامدادو شام طك لخشم همدخی صبح و مسا
سویلیجی اول وکی یا شوخی کی قا یلا
عن مقولات النبی واز کفتها یم نا بلا
هم ولیلر سوزلرندن سویله کم جایح اولا
یلدرایجی درختان ودخی لامع اولا
تا حدیث ومثنوی هم غیری اهل الله سوزی
کوستره آیینه ومرآت وکوزندن یوزی
انتبهت می شکم بیدادو اوینم مکس
قلت للاب بو دیدم بابابه کفتم یا پدر

خوا

خوابدان وخم معترس ووحش لوریجی کبی
نه بیودرسن چه فرمایی وتاثیر ای شی
الآب الشیب بابا قوچه پدر پیر تمیز
اسمی عبد الباقیدر واعظ افندی عزیز
قال کفت ودیدیکم اوغل بنی ای پسر
یاز بنی اکتب کتابا داستان بنویسی
تا که انکله یه یا او جمیع مؤمنین
منتفع هم سودمند واصلی اوله عینی
بعد ذلك پس ازانکه داخی انده تعلم
دلم لمشدی کی کلم تاج قلبی وخرم وشادان شد
جنسی وکوکنه درلو در وانجم وارایدی
ظاهرا کان هو ابدا شد بلوردی هرنفس
امدی فی خیط وبر ایلك ده درلك رسمان

طار منظوما اشد پرداخته دوزلری جان
تا لسان و دل زبان بلو بدید تضرع اولا
نامها اذکر و اسما جوهری تسبیح اوله لا
روحی ایچون قویدی صنع الله بو تسبیحی تا
هر کیم اوله ایله انکچون بر دعا
رحمت دریاسنک بر قطره سندن یا معین
فیض ایده سنک غرق اوله اهل سموات و زمین
ایله صانع میسر صنعیا بو صنعنی
لحقه‌ی ابواب مصنع ویره هردم رغبتی
استریسک ایده سن پاکیزه قلبک شهرنی
دلده جاری قیله مأخذ متن بحرنی
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات
افتح اللهم ابواب العلوم الطیبات

هردر

هردر اشیاکان بهشتک بکشا خدا
آچ کوزل بلکولرک قابولرینی تکریا
بتلمق اوزمک آغاز کری استفتاح
ایدین ایتمک ودخی روشنی کردن ایضاح
نجون اوله کشاده واچلمش مفتوح
قنده کیم اوله کلید ایله اکنتر مفتاح
طیرانیله پریدن دخی اوچماغه دیرش
اوچیجی طایر ویرن وقتنت پر وجناح
بلیلک بر الله علامت ودخی مانند نشان
هم ریحانیدن قوره تلمغه دینلدی نجاح
فلک وکشتی کمیدر انله دخی مثلک وتوم
آشنا یوزنجه دراع بسیده صباح
بادبان ایله شراع اولور ایسه کر ببلکن

کشتیبان ایله کمیجی یه دیرلر ملاح
اصل و بیخ اولدی بیسه کوک فرع و نهال اولور دال
نار رمان و انار آلمه و سیب تفاح
زبده و مسکه تره یاغی زبد کفک و کوپک
شحم و پیه ایچ یاغی در چراغ و مصباح
دخی چاغرمغه دی نعره زدن یعنی صیاح
مشتلق مژده بشارت دینه سلطان ایلخان
هم لوا سنجق و بیرق ساز سلاح
خاطر و ک زنک کدورتله مکدر اولسه
صدر جنبی منشرح ایده الهی اصلاح
فعلاتن فعلاتن فعلاتن نامیده صنعی بونک تاریخی فتح گشاح
لطف حقدر او مرز کشف اوله طالبله
معرفت رایحه سیله اوله راحت ارواح

اول

بونا صاحب الطف ابن الهی اور [illegible]

اوّل بخت دخی اوکدندر و یمن کلر
امدی ملک سروش و داخی فرشته دیرلر
جنت بهشت و او جحیم دوزخ جحیم طامو
کوک آسمان سما و ارض و زمین یرلر
نجم و ستاره یلدز روز نهار کندز
شب گیجه و گیجه دیجور یعنی که اوزکه اخر
شمس گنش چو خورشید ماه و قمر دی ایه
عجول گدا فقیر و بای و غنی تونکر
تمر اولدی شیر و خرمان به چون سفرجل — اربع
شیرین و طتلو حلو ایه فاکهه یمیش بر
فرزانه اوصلو و عاقل شعر اولدی موی — و شوق
طین اولدی بلچق و گل حفظا اولدی پاس — ازبر

کوچلی قوی توانا او عالم بیلیجی دانا

ناظر کوریجی بینا اورکج سنام سربر

صحرا اوبازی هامون خارج طشره بیرون

دیوانه دلی مجنون طبیب و پزشکی بهتر

لحیه صقال و ریشدر نای و قصب قمشدر

سیم و فضه هم کمشدر آلتون ذهب دخی زر

انتم و سز شمادر نحن هم بز کمادر

صو دخی آب و مادر بسیار و چوقدر اکثر

قفتان و ثوب و جامه قول بنده دی غلام

لال اولدی دلسوز ایکمک لحم اصغر اکبر

دوشورده فراهم کرده دیمک جمعیت

اسب آت و هم فرسدر دخی حمار اشک خر

چاغ چاغ و گاهی و قتا نابین کوردر اعمی

راجل پیاده یایادی رئس و باشچون سر

قیل عقلبکی مذهب هم عقللی مهذب اولنور

مضارع اخرب ذل مخزنده جوهر مفعول

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن تم الهی هذا و فضل الیسر التی

انجام بکه خدایا ایت و یمن کی اسان

باکه کمزجه ایدب ای تکری بونی تورث

چو مردم آدم انسان و قبیح دونیکسان

گلن عروس ایله بانو جماع فحجق کان

نیا دده دخی جد اولدی بنت قز دختر

چوبغل اوله قتر استر اولدی تین و صمان

حنطه اودون دخی هیزم آنا و مادر ام

چو ضایع اولدی پتن گم ضنو وطن پیدان
قاش اولدی حاجب وابرو ویوز رخ وچهره
وجع مریض خسته وصبر و دوا آ مردمان
دی نسب سوکمکه دشنام استمه حمیته
شفه طودق کبی درلب وسن ودیش دندان
یشل وسبز اوله اخضر قزل وسرخ احمر
صرو وزرد اوله اصفر صقین واحذر هان
کبود وکوک دخی ازرق سپید واق ابیض
سیاه وقاره واسود خفی وگزلی نهان
چو صبغ ورنک اوله بویه بویه دی قدبالا
یک اسیمی وکم لاکه دیل اتک دامان
طش اولدی سنک وحجر هم درخت اغاج شجر

دخی قلاعه مثال فلاخن اولدی صیان
دیز اولدی رکبه وزانو ورجل وپای ایاق
کسک کلوخ ومکر دکما واویه پیناق
دی شوک ودیکن ایچون خار وکرم واشی ایمان
چو ثلج وبرف ادیدر قار مطر نفتی باران
تهی ولبوق ایسه بوش قولق واذن کوش ایسه
اوموز ومنکب آدی دوش وفخذ اویلو ران
میان واورته وسطه هم دهان آغز فم
غروی براغه وقرهی جل اونیزه سنان
دلرسک ذا ایلیه شن دیج طبعک یوددز
بو بحر مجتث مخبونه طال مدد هر آن
مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات
فکن بنغرک مصباح مجالس السلطان

بروشنی تو شو بس چراغ بزم شاه
اشیغیله قتنده شهلك چراغ اولیانه

دجله دکشی دشی زن نسا
بیك قره مرده مکان یعنی دو جا
سمك ماهی بالق غك ملح و طوز
امك سعی و کوشش عمل ایش کسا
جو اوصید و نخجیر حلیب سد و شیر
نجی کی اذا ای قنده کجا
برز برزخ و بعض همه جمله هب
بذه اغط عنم و برنمی لی بکا
بکی سوله هم تمام نخجیری کل
و بستان وخذ آل تعال کل بیا

نه دوق و برا و نست و تحت آلت و زیر
و یان کشت و جنب و طرف سویه یکا
تو سن انت دون یعنی کم امس و دی
ویا دنی که کون اولدی فرد اغدا
بیوك جقیده بیرم و کرده بر
کوچك عید و جشن ادی بیرام اولا
اتی کلدی معناده آمد کبی
انانی و مت اولدی یوق نا و لا
چو کوزه عین و چشم اویقودر نوم و خواب
او یانق شو شاهد که بیدار اولا
نر و فحل و ارکك و اوق سهم و تیر
صبی کودك اوغلن کمان قوس و یا
عقب اوکچه باشنه در معنده

دخی چاشت و توشلق اولدی ضحا
سوینج و فرح شادی غصه تاسه
هم اندوه و شرم و اوتنمق حیا

فعولن فعولن فعولن فعول
تجمع علوما و کنحا فطا
فراهم کن آموختکان یاشی داد
دوشر بلکولرینه از برله ها

ضاحك و هم كلجیده خندان
باكی و اغلیجیده گریان
دی لباسه و قماشه كالا
چپلقنه دیدی برهنه عریان
میزبان قونق آلیجی مضیف

ضیف

ضیف و قونق دخی یعنی مهمان
لحم و ات گوشت دیمکدر اما
اتمك و خبز دیمشلر در نان
انگبین کبی درر بال و عسل
هم پیاز دیصل برله صوغان
گوسفند اوله غنم کبی قیون
گرك و ذئب قورد و اسد شیر ارسلان
تکه معز و حمل قوزی بره
کیك آهو و غزال اولدی همان
پاسبان صقلیجیدر حافظ
هم قپوجی دخی حاجب دربان
دی بیونه دخی جید و گردن
دخی دوّار و دونجی گردان

آرزو و اشتهاك ودخی طلب

طالب و اشتیجیدر جویان

چونشیننده اوتورن قاعد

دخی غاری ویلیجی پویان

هم نشیمن اوتورجق مقعد

دخی گشت اولدی تماشا سیران

نمل و مور ایسه قریجه مشهور

حیه و مار اوله آنا که یلان

طوکوزه دیدی گراز و خنزیر

خایف ودخی قورقق ترسان

ثعلب ودلکی یه دیرکر روباه

سك و ایت کلب و دروغ کذب و یلان

دهن و یاغ روغن و ایپ حبل و رسن

بالغ

بالغ و ایرشیجی داخی رسان

نعلات نعلاتی نعلات

آنت سباح وهدا عمان

آشنا شنت مگر ابن دریا

سنکه یوزیجی بوذکر اولدی همان

رطب ایله تر یاشدر خشك ایله یابس قورو

طاهر و پاك آری دیدر نحل ایله زنبور آرو

گربه کدی هر دم موش سچان فاره در

عظم و کمك استخوان دشمن و یاغی عدو

بازو عضد یعنی قول راه و طریق ایسه یول

چپ که یسار ایله صول یوغنی غلیظ ستبر

عرق ودخی رگ طمر انف و بورون بینی در

جكه زنخدان ذقن حلقوم بوغزدر رهگلو
دخی بیاشامدز ایچ دخی اشرب دیمك
خوردن واكل ییمك یك بخور یدو كلو
طور دخی برخاست قم كب دیده زدن خم
هم عنب انكور اوزم قرع وقبقده كدو
بره دخی مملو طولو قصعه چنوك كاسه‌در
هم سبیده حمری بردق وابریق سبو
ماست یوغرد ولبن هم فلّه اغوز لبا
كاو وصغیر در بزهدب خدیش ایو وایو
قوربغیه دیلور ضفدع اله غوك هم
بق اوینكزو دوسك كك در فلو
خر
مفتعلن مفتعلن فاعلن فاعلن
هذه مفتاح كم بابكم ان تفتحو ١

اینست

اینست كلید شما تا بكشاید در
قاپكزی ایجمعه اشته انختار بو

مثل حدید اولدیكی بو آهن دمر
فخذ ایله انكشت اولور اما كهر
اصبع وبرمق دخی انكشت وهم
ناخن وطرنق دخی یعنی ظفر
صاغ طرف راستدر هم یمین
صاغ دخی اوكج و یسار نه در
اند
هم دخی سوكند ویمین اولدی
آجی اولاد انه بیه دی تلخ ومر
قاون ایسه خربزه بطیخ در
كسمك دخی قطع اقطع دیمك اولور ببر

ذئب وایلت بوری ای معتبر
آت بیاوز دیمك اولور استر
نغز و حسن كوچك اولان ای اخی
مثلك همچون تو نسنك سركبیدر
اندر هم دخی اندك قلیل
زاید و ارتق دخی افزون در
زیور و زینت دخی یعنی بزك
اكثر و هم جمهور دخی كوز دزد
مفتعلن مفتعلن فاعلن
هو غلام ابن غلام انت حر
پرور خانه تو و بنده زاد
سن او اوشاغیسن اوقوله اوغلیه

كبجی كهتر اولور مثال الصغیر
هم بزرك و اولویه دیدی كبیر
كارد اولدی دخی بچق سكین
قلیچه سیفه دیدیلر شمشیر
اوقیچی و قاری و خواننده خواننده
كاتب و یازیجی یه دیدی دبیر
دخی سنجیده طرتلمش موزون
یازق و هم نبشتن و تحریر
هم خجسته مبارك قوتلو تمت
دخی دشوار چتین و عسیر
كوكس و سینه صدر اولور اما
بطن و قارن شكم شبع طوق سیر
عقد و سلك منشا لبد خوشه

زفت وهم قاره ساقزه دیدی قیر
اوزون ایسه دراز کبی طویل
قصه کوتاه اولور مثال صغیر
اشدیلمش شنیده ومسموع
دیه آگاه وطوتجی یه خبیر
امیشن راضع اولدی هم شیر
حامض واکشی تر شد اما
توم کبی درد صرمسق وسیر
فعلاتن مفاعلن فعلات
انتی مستنیر انت منیر
تاب چونکه من قور خشنده
نور او من بن اشقلی سن ای پیر

ابر و بولت ولدی مانند سحاب
کلدی بر معنی یه صافی طوری ناب
سرچه وکنجشک ایسه عصفور در
هم کلاغ وقارغه یه دیرلر غراب
یاریلی مشقوق کبی چغته در
هم آدند و صاغنشه دیرلر حساب
متصل هم اولشق پیوسته در
داخی ویرانه یقق یعنی خراب
هم مطلا صو ونی انکه ده در
ماء ورد وکل صوی یعنی کلاب
ارنب طوشقن داخی خرکوشه در
اینلره دیرلر شکان وهم کلاب
ناودان میزاب اولق اردا ون دقیق

داخی طاحون و دکرمن اسیاب

هم وساده یصدق و بالین در

دوشکه دیرکه فراش و جامه خواب

جبهه و آلن دخی پیشانیدر.

بل بدان اعلم دخی جد بول ربیاب

باد زنده مروحه و یلپیزه

هم ~~مسی~~ مکس داخی سنک کبی ذباب

کرپیج ایسه لبن و خشت اولور ولی

خاک ایله طپراق مثالدر تراب

تاب نالک ایتمکدر سک کوکلکی عــ

بر دمل نخرینی ای غا لیجناب

فعلاتن فاعلاتن فعلات

رب افتح من علوم کل باب.

با خدا

یا خدا بکشاده در دانشکان

بلکه قاپوسن اچ تکری چلاب

برد

برد زمستان کبی قیشی تکرک طولو یغی برد

هم غره قپلان و پلنک و دیو دخی عفریت دد

یاز و ربیع و هم بهار و صیف و تابستانه یای

پاییز و کوز یعنی خریف عقلخی بوزنخ حمد

مشرق و خاور کون طوغی ر باختر غرب باتی

بل عام و سال دخی هم دخی رشک و کونی و کوز (الحسود)

حی و دیری شوله زنده در میت اولی خوم مرده در

چند و سه لشکر و کم چند و نیچه بر یک احد

اثنین ایکی دو اوچ ثلث سه و درت چهار د (اربعه)

بش خمس و پنج التی و شیش سته شمار سایی (عدد)

هفت و یدی سبع و سکز هشت و ثمانه طقوز

تسع و عشره اون یکرمی بیست و عشرین ای سنه

سی اوتوز ثلثون اربعون چل قرق و پنجاه اللی

خمسون و ستون شصت و التمش شمردن صیغه عدد

هفتاد و سبعون و نود یوز در نهایه مانند صد

طقسان و تسعون یتمش هشتاد ثمانون سکسن

الف و هزار بیک صد هزار یوز بیک مائة الف اولور

اتلی و کمیله ثنا و قرقی دخی کوده حسد

پند و اوکتمه وعظ و هم وضع نهادن نه قوف

بند اولدی قید و بغ دخی فاسد کرامن نسنه بد

مستفعلن مستفعلن مستفعلن

یا ربنا یسر لنا السر الذی عند السدد

بدان ما اسان بکن ما را که راز راستان

دنی

بن یوز کز قیل تکری طوغریلده کیزلی مدد

.

درلك چون هندکانیده یعنی کیم حیات

اولملکوه دن ابسه اولور شبهه سز ممات

عصیان سوچ گناه اولور قبر و گور سی

هم سوچلیلر گناهکاران یعنی کم عصات

ممتاز گزیده سچلمش متشالیده

داخی گیاه اوت گبی دره معنیده نبات

قرنق کنیزك و امه زوبع دپی دمه

بستان و ثدی اولمه همه نهر و شونج دی صات

پوری آرد ابسه ورا دخی اولك بیشی ولعه امام

هر سوده هیپ یکادینلور یعنی کیم جهات

ماعون قاپ قچق دخی مانند بار دان

پوسیده چورومشدر بیلدی هم رنات
پوشیده وخفی صورلرسه گزلیده
بوس واپشی دی قهله یه اضحج تحفت یات
مفعول فاعلات مفاعیل فاعلات
المستقیم لسی رفیع مع البقات
هر یکم نهان شود هیچ راستی
اذ غونلر ایله اولمدی یولداش طوغری

قیغنه غنچه در ولی بود خی خایکینه هم
صرچه زجاجمشی بلجبر دخی ابگینه هم
بیضه ایسه یمرده وهم دخی خایه رغیمشی
دزد ایسه لص اغریدر تاوغ وماکیان زجاج
عقده گوگی کود ایله بکلو اولدی خم گره

کبری پل اولدی قنطره نهر ایله رود ایسه دره
نبج وقرینی دخی وزه عصه ونیعو در درم
ای وکلام وقتی در ایشی چه معنی نه در
وانو وادیق ایسه بیش ناقص واکسک ایسه کم
شکوفه در
غصن ونبودق که شاخ اولور زهره چچك
کرم ونکك چبوغی رنجش وبغشلق کرم
قمیص
بوست وجلد وهم دری کوملك ویبرهن
جوددم
قادی عجوزه پیرزن منخ ایسه کوزك
امشی
رفق ودر سلك واوارن کز اردش ذراع
ظهر ایله ارقه پشت وهم بوقلغ وبستی علم
غالب وچیره دربکن چیغ که ننه شی کبی
الخلیق ایضا دنیو قط وبسی الحق ای ددم
مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن

لوسلق عطاوك اعطي مانت ذوالنعم
جسته لله جو بخشي توپي خدايداد
استق رايسه ويوسف ايه سن چوكه هم
پيكانه دينلدي نصل و ...
كدس اولدي مثال ژاتخرمن
بغداي ايسه حنطه يعني كندم
هم داري يه ديدي دخن وارزن
كلمك دخي مدن مجيث
دلمك اوله داخي ثقب وسفتن
كان اولدي مثال صندي مقراض
هم اكه ده درزي خياط وسوزن
نقش اولدي نگار وش لاجه هم بيجزه يه ديرونه زورن
كه اوله رهزن
قطاع طريق اولانك ادي يودا ويجيلدر
هم كلبه

هم كليسه كنشت اولور كنيسه رهبان وكشيش ديري جمن
خاج ايسه صليب ودخي چليپا كافر مغ ايسه كافر مغني
مفعول مفاعلن فعولن السير يعني عشق احسن
ديدي جو چشم مصن بهار بك سوكو خدايه كوبر آيات

منحوجو عدسو جمله وارية شيرجى
قطن اولدي دخي پنبه وعيق ايسه كرلو
بتردوقوبي چاه دولت وبايلوكيدو چاه
هم يار وخليل ووسنه خانه بيت
معنيه دليل اولدي قلاوز كيم رهبر
شول اينجه كيدن داخي كبي پيرو
هم شب پره خفاش دن داخي برسه
شول كيجه كزن داخي عسس دخي شبرو

اویان و نجام اولدی لکام سرج و ایو زین

فارسی و سوار آتلی و ذاهب کیتدی

پرخاش و موش حرب و زندان نظربند اوله اوتی

چمغره کر بزیدن و نی اولدی کز اول شی

اولکی ده ثریا به پروینه دیمشلر

هم دیدی هلاله و یکی آیه مه نو

مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن

للحب مع النزهة کالضوء على الضوء

مهری که بپاکیست چو مهر روشنی درشن

سوکی ادیلق آیدینه کبی وارسی

فریب و [illegible] الدنمق و خدعه نصف و نیمه در یاری

اولور مست اسرک و سکران ایقلق صحو و هشیاد

یوزک قاشی نکین فص و یوزک هم خاتم انکشتر

منور ایدیجی و روشن قرکلق ظلمة و تاری

زبانه در لهیب یالک تفایه دراو جوق کانون

سکوت سست ایسملک اوضموغ زنخ زاری

نشانه و کنانه لو بته دز قلعه خود باری

سر جیده کبی انجبه کمر ناهموار بهراج

اولور مفتر ایکان نجان نغنغ یعنی او ده آدی

٦٥ چوچی نو بور جه دیرلر دام و در شوق برطلو یاری

برشنو هدنه و صلح اولدی نصرت یعنی یاری

دو کوندر عرسی و سور و سوک و ماتم دیدیلر یار

کرا خود آجر و مزد اولدی و بر کرکره باری

بهادرلک دلیری و شجاعت ولدی معنی ده

دعش صوت و سس آواز و حد لغنغا و بکاری

عجبیده کو کل مصری منور اوله کوکهه هرکون

بولجب بو مطلع بحر هزج شالمدن انواری
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
فوجهی اصفر اللون لسانی ذاکرا جاری
رخ من زرد فام است و زبان من روان گویا
دیلم توکرک دیمکدر و بکزم بو زمک صاری

نغنه وقام

بیابان و چول بر و قفر و رمل و دیک و غبار
دی ایکه بیشه و داخی میشه خلف و صو یوک آدی چام
آهویه دی ظبی و داخی کیک بسعله دی یرنجی و درد
خرهام
دخی تهدو پارسه دی لیوز و هم مهار و بزنده و
نهنک ایله تمساح و هم اتی نفخه خبد مرصوق اوله هم
سکر آدیدر عسلیه بی جنک آدیدر طمع ایله کام
ختن دخی داماد و کیلکورکن آدی زوج اولنه خی نوی

یصز

دام
یوز و عضو آدی تن دا وله پوشه دی انف و دجی
زبیب مویز و قره او زم قدید و قوری اتک آدی قاق
دیدی طبخ و بشکه پخته و چیکک آدی درنی و خام
جرس اوله چان صدرا دخی باک صلاه بانک نماز یشق
سحر ایسه بامداد ایله طلعا و لک افز ... دی سطح و بام
چکیچ اوله فطیس ایله تبغ غلافی قینک آدی نیام
دی قو سقونه ثفر ایله پاردم دی ذنب قویروغه دخی دم
کمر قوشق نطاق و قولی ادینه دی تنک دخی حزام
ربیبه دی دختر زن اوکی قیزه سفیهک آدی کول بون
دی یلکه تلک دخی جوجه و دی خطوه یه ادم و خمی کام
کوزم نظر ایتمه مصحف ابهیته که کثرت ایتحاسی زلم یت
بو وادیده عشق ایله کیمن حاجی دیدم نظام
مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن

نخ القنا بلغنا مقاصدنا وكل مرام

خدای ما که رسان ما را بجیبته ما و کام ما را

جلد نمر بنزی ایرکی بحی ایرادو غمزه بیلکجه مدم

رندله کیسه دخی یعنی کبم زیراه یعنی

ادی عماد وستونك دخی دیرك

نزگوبك درد دخی یعنی که نافه

وقع ایسه افتادن وهم دخی دوشمك

مشمش و زردالو هم صاری ارکدن

مفید هم لب و مغز اولدی چکردك

داخی ادم و قوت نان خورش اولدی

هم عجله رشتاب و دخی یوملك

داس و ارقدر دخی معنیه منجل

هم درویدن حصاد و دخی بچمك

حلواجی قزغانیده یا تابه طنجر

تلمر و دخی دیکلمر دخی چلمك

کوفته مضروبدر یعنی دوکلمش

داخی کوارین وهضم وسکرمك

یرکی وحمر اسطره یعنی سترة

قازیمغ اولدی سردن نته کیم مك

یر ایله کوك اره سی لوح هوادر

داخی شنیز دعك سمع و اشتمك

طره کیسو دخی اوك صاچه دیرلر

داخی نغول کاله برچیم و پرچك

منسرح مطوی صیقل ایدوب بیل

آینهٔ قلبکی ای یوزی کوکجك

مفتعلن فاعلن مفتعلن فع

مفتعلن

من عرف نفسه لم یك مضحك

هرکه بداند خود شوخنده زنانی

اولمیه شنکل بلن کندو بی کرجك

خشین اولدی ایری درشت هم نرم و دیده یعنی

رمه هم قطیع و سوری آدی دیه فربه و سمره سمین

صفر اوله چرخ و دخی چمبر چرخ او تلو کندر ابو النصر

طوغی ایسه یازی و باز اولور دخی حقد و کینه

دی کلنك و طرنه یه کرکی هم توی اینه جاری شود

دی کوکرجنه حمامه کبوتر و هم ایکلدی ناله نیون

دیه باش پستانغه نجاه دخی کلمه تا کبی طبوق قات

دیه مغز و بینی یه نقی و هم دخی قیح و ریم اداید ارلین

دی یاغرنی شانه و کتف و هم طرف اوله منظره و شانه دخی

دیه تسلیت

دیه تسلیت و بیغه بروت اناچق استوار دود مبنی

بنه بحر کامله طالبی نجه رزم جوهری البین

کوکلی بو معلنه صانی جانانك مکانده اوله مکین

متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن

ادب الصبی سعادت و عنایة لمن المعین

اشتلك شرم کودکی جاه و بهاری زیادی کبر جهانبان

اودی او شغلك اوله بایلع و دخی یدوم اول یره دکی دین

یتی سبلی یتن اوانور درکه اوله بنج سبیلی

شو سرو کار بهتر ابو یحیی هراج

بیچه دربلند و شامخ دخی حتر و جبه جا در

دخی طوغری بو لشالی اوله ده راست و مهاج

یا لبیجی درخشان اولانه دنیلدی وهاج

دلنجی آیك ایدینه دیلی ماهتاب و قمر

دگنك عصا و چوب و ده وشتی جنی وجید

دلنجی آب روان اتجی صویه دیدی ماء ثجاج

تیره بولشق مکدر خیره قریشق مخلط

نوله بامداد تا بان طلك اشقلی یعنی بلج

شوا وچوقلی یعنی مصروعه دینلدی دیو فرسا

اوزینی کوریجی خود بین اولان اینسه اولدی لجاج

دخی کردیاد و اعصار امله معنیده قصیر عنه

ولی یوکرك آت مثالی اوله اسب تازی غلاج

اوچیزور رخیص وارزان دخی قیز کران وغاج

دی شتر بارکش کیم دوه یوکجی اوله فتاج

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

الحمد لله العلی القوی الجبار والصلوة و

السلام علی النبی المختار وعلی آله واصحابه

ع دوازده امام ابوذر و غیره

الاطهار الاخیار اما بعد چنین میگوید

احوج الناس محمد بن حاجی الیاس غفر الله

عنهما چون صبیانرا معلمان پیش

از تعلم لغت عربی رغبت میداشتند

بگفتن

بگفتن زبان فارسی جهت تعلیم ایشان

ان کتاب برنسق علم تصریف ساخته شد مشتمل

بر ده قسم وچهار فصل واو را تحفة الهادی

نام نهاد وبالله التوفیق وهو نعم الرفیق

قسم اول قسم دوم قسم سیوم

مصدر ماضی مستقبل

قسم چهارم قسم پنجم قسم ششم قسم هفتم

حال امر نهی نفی

قسم هشتم قسم نهم قسم دهم

جحد اسم فاعل اسم مفعول

فصل اول در اسماء سماوی و ارضی

اوّلکی فصل کوکلر و یرلر آدین بلدرر

فصل دوم در اسماء اعضا

ایکنجی فصل اعضا اسملرین بلدرر

فصل سیوم اسماء صناعات

اوچنجی صنعتلر آدین بلدرر

فصل چهارم در اسماء حیوانات

دوردنجی حیوانلر آدین بلدرر

المصادر

دانستن شناختن آموختن خواندن

بلمك ~~ایکلمق~~ تانمق اوکرنمك اوقیمق

نوشتن فرمودن نمودن آمدن

یازمق بیورمق کوسترمك کلمك

رفتن آمدن نشستن برخواستن

کیتمك کلمك اولتورمق دورمق

توزدن اوردن آشامیدن لیسیدن

~~[illegible]~~ آپرمق کتورمك ایچمك یلامق

خاییدن چیدن کواردن دوزه داشتن

چینمك ~~درلوچمق~~ دادمق ~~[illegible]~~ نوشی اولمق دوره دوتمق

نماز گذاردن دیدن شنیدن ~~شخودن~~

نماز قلمق کورمك ایشتمك ~~[illegible]~~

در آغوش گرفتن در بغل کردن دوست داشتن ترسیدن

قوچمق قولتغلمق دوست دوتمق کشکن ایتمك

گزیدن بوسیدن دستن هکیدن

~~[illegible]~~ دیشلمق اوپمك قورتلمق ایتمك

نگریستن پروردن پذیرفتن کردن

بقمق ~~بسلمك~~ بکرمق قبول ایتمك ایلمك

شدن مالیدن دوشیدن لرزیدن

اولمق ~~[illegible]~~ سورتمق صاغمق دیترمك

هیشتن لغزیدن کفتن تن زدن

وازمق سیرتمق سویلمک اسلم دورمق

ترسیدن افتادن انداختن اندوختن

قورقمق دوشمک اتمق قزانمق

افکندن نهادن کذاشتن کذشتن

براقمق قومق صالمق کچمک

برداشتن ربودن فریفتن نشستن

کوترمک قاپمق الدامق یوموق

پوشیدن پوسیدن پیچیدن خفتن

کیمک کیمک (اورتمک) صارمق اویومق

نوییدن غنودن سوختن افروختن

دورغمق اویمق یانمق یاندرمق

زدن کوفتن مردن کشتن

اورمق . دوکمک دولمک اولدرمک

دانستن بستن کشادن خندیدن

بیلمک باغلمق اچمق کولمک

کوختن چاهیدن کماهیدن کریستن

قاچمق اوشومک اوزندرمک حرزمق بیمک اغلمق

فرستادن سپردن چسبیدن فشردن

کوندرمک طاپشرمق یاپشمق صقمق

افسردن ماستن بایستن شایستن

دوکمک بکزمک کرکدرلو یراشمق

توانستن پژمردن دمیدن پیمودن

کوچ یتمک صولمق قوپمق اولچمق

دیدن بریدن دوختن شکستن

کورمک کسمک دیکمک صندرمق

کسیختن کشیدن خاردن خراشیدن

اوزمک چکمک قاشمق طرملمق

برسم

انتن

بریدن جستن یافتن ریسیدن
اوزمق سچرامق بولمق اکرمک

فروختن آغشتن تراویدن پرداختن
صاتمق بولاشمق سزمک تماملامق

خریدن ستدن دادن خواستن
صاتون المق المق ویرمک دیلامک

ریختن استادن رستن چریدن
دوکمک طورمک بیتمک اوتلمق

بائیدن نازیدن دویدن تاختن
یتمق نازلانمق سکرتمک چاپمق

رسیدن ماندن نالیدن زدودن
ایرشمک قالمق اکلمک سکلادمک

زنوییدن درآمدن بیروامدن جنبیدن
دولومق ایچرو کلمک طشره کلمک دپرنمک

نگاه داشتن چکیدن سرشتن مکیدن
صاقلیوب طوتمق داملمق قاتمق امجک

پنداشتن برگشتن پسندیدن برازیدن
زوکردودمق دونمک بکنمک یراشمق

پختن برشتن جوشیدن کوشیدن
پشمک بوزرمق قاینمق دورشمک

گداختن آمیختن شکافتن انگیختن
اریتمک قارشمق یارمق قوپرمق

شمردن ساختن آفریدن بخشیدن
صایمق دوزمک یراتمق باغشلمق

درخشیدن ستردن خسبیدن غلطیدن
یلدرامق قرتمق ارسلنمق یوالنمق

دمیدن دزدیدن آویختن شرمیدن
اوفورمک اوغرلمق اصمق اوتانمق

فراموش کردن	چسبیدن	نوردیدن	تنیدن
اونوتمق	دوزمک	دورمک	دوکمک
ورزیدن	گزیدن	راندن	کاشتن
بیشرمق	ایصرمق	سورمک	اکمک
درویدن	دامیدن	رمیدن	پرسیدن
بیچمک	صاورمق	اورکمک	صورمق
نواختن	کنجیدن	سنجیدن	آلودن
اوخشامق	صیغمق	طارتمق	بولشمق
پاشیدن	افشاندن	آراستن	پیراستن
صاچمق	سلکمک	بزمک	بزمک
خرامیدن	آرامیدن	سراییدن	خفه کردن
صالنمق	دینلمک	ایرلامق	بوغمق
افزودن	کاستن	ستودن	نکوهیدن
آرتورمق	اکسلمک	اوکمک	خورلامق

شکفتن	رنجیدن	آماسیدن	ترکیدن
آچلمق	اینجنمک	شیشمک	چتلامق
پرستیدن	آمرزیدن	زاییدن	شستشو کردن
طاپنمق	یارلغمق	دوغمق	صوده یومق
آزمودن	پیوستن	باده کردن	پالودن
صنامق	اولاشمق	ایچورمک	کوزلمک
درنگ کردن	خسته کردن	سرفیدن	کستردن
اکلنمک	شیشه اتمک	اوکسورمک	دوشمک
تراشیدن	نهادن	کندن	گندیدن
یونمق	اویمک	قازمق	قوقمق
پوسیدن	سفتن	زدودن	اندودن
چورمک	دلمک	پاسدن آچمق	سوامق
پناهیدن	لابه کردن	باور کردن	سفلیدن
صغنمق	یلوارمق	اینانمق	صفلدرمق

بجمع المصدر دانستنها شناختنها اموختنها

بلمکلر اکلمکلر اوکرنمکلر

الی اخره النفی المصدر ندانستن نشناختن

بلمامک اکلامامق

نیاموختن الی آخره الماضی دانست

اوکرنمامک بلدی

شناخت اموخت الی اخره جمع الماضی

اکلدی اوکرندی

دانستند شناختند آموختند مخاطب

بدیلر اکلدیلر اوکرندیلر

الماضی دانستی شناختی آموختی

بلدک اکلدک اوکرندک

الی آخره جمع المخاطب الماضی دانستید شناختید

بلدکوز اکلدکوز

دانستید

~~شناختید~~ آموختید الی آخره نفس متکلم وحده .... دانستم

اوکرندکوز بلدم

شناختم آموختم الی آخره متکلم مع الغیر

اکلدم اوکرندم

دانستیم شناختیم آموختیم الی آخره

بلدک اکلدق اوکرندک

المستقبل بداند بشناسد بیاموزد

بلسن اکلسن اوکرن

بخواند بنویسد بفرماید بنماید

اوقی یازه بیوره کوستره

بیاید برود بنشیند برخیزد

بولا کیده اوتوره دوره

ببرد بیاورد بخورد بیاشامد

ایلته کتوره یییه ایچه

بلیسد بخاید بچشد بگوارد
یلایه چسینه داده سیگره

بپوید ببیند بشنود بگیرد
یلی کوره اشیده دوره

بگزد بپوسد بچکید بنگرد
ایصره اویه آقه باقه

بپرود ببندیرد بکند بشود
بسله قبول قله ایره اوله

بپزد بپیزد بسرشد بجوشد
بشوره الکه یوغره قاینه

بیامیزد بشکافد بسنجد بیافریند
قارشه یاره صابه یاراده

بچشد بدرخشد بخساند بغلطاند
باغشه بلدرایه اصلده یوالیه

بپزد

بدمد بدزدد بیاویزد بشرمد
اوفوره اوغرله آصه اوتانه

فراموش کند بنوردد بنشاند بگزیند
اونوده دوره دیکه زورتله

بکارد بدرود بدامد برمد
اکه بیچه صاوره ضوره

بپرسید بنوازد بگنجد بسنجد
صوره اوخشه صیغه واره

بپیوندد بپالاید بپاشد بیفشاند
قازانه بولاره صاچه سلکه

بپالاید بخراید طیره شد بسراید
بیزه صاده قاقه بیرلایه

خفه کند بیازاید بیفزاید بکاهید
بوغه دکله ارتوره اکسله

بستاید بنکاهید بشکفد برنجد
اوکر صورلر نجب لر زنجده

بترکد بترسند بیاموزد براند
چاتلیه ظاپوره اوکره دوعه

بیاماسد بشناکند بیازماید بپیوندد
شیشنه یوزه صینه زولاشه

یاوه کند بیابد درنگ کند بپرورد
یتوره بلا اکلنه بسلیه

ختنه کند بسرفد بکسترد بتراشد
سنت ایده اوکسوره دوشیه یونه

بشتابد بکند بپوسد بسفتد
اوه ازیله چوریه دله

بزداید بیندآید بشاهید لابه کند
پاسی آده صواره صغنه یلواره

بادر

بادرکند بشقلد
ایناته قشقره

بدانند بمالند بدوشند بلرزند
بلهلر سورتلر صاغلر دیتره لر

بلغزند بکوبند تن زنند بترسند
سیرلر دویه لر ایصلادولر قورقولر

بیفتند بیندازند بیفکنند بنهند
دوشه لر اته لر براقه لر قویه لر

بگذارند بردارند برهانند بفریبند
روده لر قالدره لر قاپه لر الداده لر

بشنوند بخسبند بیاماسند بپوشند
یوبه لر اویوه لر شیشه لر کیه لر

بیاسایند بسوزنند بیفروزند بکوبند
دکلنه لر کویه لر یلادیلر دوکه لر

بچیسرند بکشند بزنند ببندند
اولالر اولدرلر ویرلر بغلیلر

بگشایند بخندند بگریند بگزند
اچه‌لر گولالر اغلیه‌لر اصرلر

بجنبند بفشرند بچیمند بمانند
یاپشدره‌لر صیقه‌لر دوشوبلر قالالر

بتابند بگذرند بربچند ببیمایند
یاره‌لر بجرلر قورتلار اوچلر

بدرند ببرند بدوزند بشکنند
یرتلار کسرلر دیکلر سنندورلر

بخارند بگسلند بخراشند ببرند
قاشیه‌لر اوزلر قازیه‌لر اوچه‌لر

بجویند برلیسند بیافتند بیابند
ابته‌لر ایکره‌لر کلالر بوله‌لر

بدانند

بفروشند بخرند بیارند بنازند
صاته‌لر صاتون الالر گتوره‌لر نازلنه‌لر

بدوند بپویند بتازند برسند
یوگره‌لر یلالر چاپالر ایریشه‌لر

بنالند دراند بپرون آیند بجنبند
اکلنه‌لر ایچرو گلالر طشره گلالر دپره‌نه‌لر

بنگاه دارند به بند آرند بگردند بپسندند
صاقلیه‌لر صالالر دونه‌لر بکنه‌لر

بشناسند بیاموزند مخاطب مستقبل
الکله‌لر اوگره‌نه‌لر

بدانی بشناسی بیاموزی الی آخره
بیلسن الکله‌سن اوگره‌نسن

جمع مخاطب مستقبل بدانید بشناسید الکلیه‌سز
بیلسز الکلیه‌سز

بیاموزید الی اخره نفس متکلم وحده
اوکرینز

بدانم بشناسم بیاموزم الی اخره
بیلورم انکلرم اوکره نوم

متکلم مع الغیر بدانیم بشناسیم بیاموزیم
بیلهم انکلیهم اوکرنهم

الی اخره الحال میداند میشناسد می‌آموزد الی اخره
بیلور انکلر اوکرنور

جمع الحال میدانند میشناسند می‌آموزند
بیلورلر انکلرلر اوکرنورلر

الی اخره مخاطب الحال می‌دانی میشناسی
بیلورسن انکلرسن

می‌آموزی الی اخره متکلم وحده میدانم میشناسم
اوکرنورسن بیلورم انکلرم

می‌آموزم

می‌آموزم الی اخره نفس متکلم مع الغیر می‌دانیم
اوکرنورم بیلورز

میشناسیم می‌آموزیم الی اخره الامر بدان
انکلرز اوکرنورز بیل

بشناس بیاموز الی اخره جمع الامر
انکله اوکرن

بدانید بشناسید بیاموزید الی اخره
بیلکز انکلکز اوکرنکز

النهی مدان مشناس میاموز
بیلمه انکلمه اوکرنمه

الی اخره جمع النهی مدانید مشناسید
بیلمکز انکلمکز

میاموزید النفی نمی‌داند نمی‌شناسد
اوکرنمکز بلمز انکلمز

نمی آموزد . جمع النفی نمیدانند نمی شناسند
اوکرنمز بلمزلر اکلمزلر

نمی آموزند الی آخره مخاطب النفی نمیدانی نمی شناسی
اوکرنمزلر بلمزسن

نمی آموزی . جمع مخاطب النفی نمیدانید نمی شناسید
اوکرنمزسن بلمزسز اکلمزسز

نمی آموزید نفس متکلم وحده نمیدانم نمی شناسم
اوکرنمزسز بلمزم اکلمزم

نمی آموزم نفس متکلم مع الغیر نمیدانیم نمی شناسیم
اوکرنمزم بلمزز اکلمزز

نمی آموزیم . الجحد ندانست نشناخت نیاموخت
اوکرنمزز . بلمدی اکلمدی اوکرنمدی

جمع الجحد ندانستند نشناختند نیاموختند
بلمدیلر اکلمدیلر اوکرنمدیلر الی آخره

الی آخره مخاطب الجحد ندانستی نشناختی
بلمدک تانیمدق

نیاموختی الی آخره جمع مخاطب الجحد ندانستید
اوکرنمدک بلمدکز

نشناختید نیاموختید الی آخره نفس متکلم الواحد
تانیمدکز اوکرنمدکز

ندانستم نشناختم نیاموختم متکلم مع الغیر
بلمدم تانیمدم اوکرنمدم

ندانستیم نشناختیم نیاموختیم الی آخره
بلمدک تانیمدق اوکرنمدک

اسم الفاعل داننده آموزنده شناسنده
بلیجی اوکرنیجی اوکرنیجی تانیجی

الی آخره جمع اسم الفاعل دانندگان شناسندگان
بلیجیلر تانیجیلر

اموزندکان الی آخره اسم المفعول دانسته
اوکرنجیلر بلنمش

شناخته اموخته. جمع اسم المفعول دانستکان
تانمش اوکرنمش بیلنمشلر

شناختکان اموختکان
تانمشلر اوکرنمشلر

خدا سروش
تکری فرشته

بهشت دوزخ اسمان کران
جنت طامو کوک کوکک ویرقراغی

ستاره وان هفت است قمر عطارد
ایلدوز اول یدی در

زهره شمس مریخ مشتری

از

زحل بروج آسمان دوازده ۱۵ بیت حمل
اناکه برجاری اوه ایکیدر قوزی

ثور جوزا سرطان اسد
اوکوز قوز [illegible] قرانکج اصلان

سنبله میزان عقرب قوس
سلنج ترازو م یای

جدی دلو حوت پروین
اوغلق قوغ بالق اولکر

هفت اورنک ماهتاب میغ باران
یدی یلدوزور آیدینلق بولت یغمور

برف یخ تکرک دمه
قار بوز دولو ویپی

ژاله باد کرد برق
چلی یل توز بلدرم

قوس وقزح   روزه   بامداد   امروز
الکم صاغمان   کون   صباح   بوکون

فردا   پس فردا   دی   پریر
یارن   بریکون   دون کون   اوڭکون

چاشتگاه   نماز پیشین   نماز دیگر
قوشلوق   اویله‌نی زی   ایکندی نمازی

دی شب   پراندوش   تاریکی   روشنایی
دون گیجه   ایچراکی گیجه   قرانلوق   آیدنلوق

خواب   سال   امسال   پارسال
یوخو   ییل   بو ییل   بلدر

پیرپرسال   بهار   تابستان   پاییز
زوینکی ییل   یاز   یای   کوز

زمستان   سرما   گرما   دیمن
قش   صاووق   ایستی

جای   سنگ   خشت   فان
دوراجق یر   طاش   کرپیج   بلکو

خاک   کلوخ   نمک   کل
طپراق   کسک   دوز   بالچیق

دیگ   تاوه   کج   اهک
قوم   اسنو   کیرج   اچی کیرجك

آتش   آتشدان   آتش زنه   اخگر
اود   اودقوبجق   چقمق   کوز

دود   انگشت   خاکستر   کوه
توتون   کومر   کول   طاغ

دره   توده   فراز   نشیب
ایزی   طپراق دره بیقین   یوقوش   اینیش

اب   چشم   سطل   چاه
صو   پینار   ستل   قویو طلوم

دلوه رود پل دریا کشتی بادبان
قوغه چای کپری دکز کمی یلکن

خانه بام در آستانه روزن ستون
او دام اوکن قپو ایشک پنجره دیرک

پردو تیشه خیمه خرگاه راه دور
تمرتک الستون چادر قره او یول ایراق

نزدیک بالا زیر چوب درخت
یاقین یوجه آلشغ اغج تیکلو اغج

بن درخت بیخ شاخ برگ
اغج دیبی کوک بداق یپراق

شکوفه سایه میوه نوبار
چیچک کولکه یمش ترفنده یمش

سیب امرود به آلو گردکان
المه ارمود ایوا اروک قوز

بادام

بادام پسته رزجفته غوره
م ... فستق فی باغ جوبوغی قورق

انگر خوشه سپیدار بید موج نی
اوزم سلقم قاوق سوکد چام اغجی قمش

گز آورس خار ده گندم جو
العون اغجی اردج اغجی دیکن کوی بغدای ارپه

گاورس بشن خور ارزن نخو شنبلید
اق دارو اوط دارو صارو نرجمك بوی

ماش کلود تخانه زیره بونغ اسپوك
مردمك یرجك قنزاورت کمون بوردکن اوتی یاپراق

سپند کنو خربزه هندوانه بادرنگ
اوزرلك کندر قاون قارپوز شپرین خیار

پیاز سیر گزر کدو سداب کاهو
صوغان صارموساق ... کوکی قابق معقدونس ماروی

کاسنی شنبیت قروت سست درمنه
کوبنک طورق اوتی قوزی قولاغی یونج یوشان

خرنوب سریدسما دوغ کما شترغان
کچی بوینوزی صارمشق طوملان خنز دوه دیکنی

کشت شبار جواکاه پنبه
اکین قلخان اوتلق پانبوغ

دغنه کیاه کاه فراخ
کتان اوت صملا کینک

تنک دراز کوتاه درشت
دار اوزن قصه ایری

نرم سخت سست سبطر
یومشق پک یومشق یوغون

باریک بهره فربه نزار
رنجه نصیب سموز اریق

هست نیست اری دارد
وار یوق اود دوتر

بچیتر مرد زن شوهر
نسنه ار عورت ار

نر ماده خون کوشت
ارکک دیشی قان ات

دل پی پوست چرم
طمار سکیر دری کون

بچه کهوار سر استخوان
یاوری بشک بش کمک

مغز بزرک کوچک خرد
بین اولو کچی اوشاق

کردیش پس موی
دوره ایرلو کرو ساچ

کبو	بسیار	اندك	دود
ساچ یوللك	چوق	آز	تتز
آهسته	دیر	سپید	سیاه
یاپ	کچ	اغ	قره
کبود	زرد	سبزه	سرخ
کوك	صارو	یشل	قرمزی
کوش	ناکوش	دغن	روی
قولق	قولق دبی	کدوک	یوز
رخ	خال	نیکو	بد
یکاق	بلك	ایو	یمان
گندوم‌گون	سیاه‌چرده	زردچرده	چشم
بغدارنکلو	قره‌کوزلو	صارونکوزلو	کوز
پلك	مژه	نابینا	لوچ
کوزقپاغی	کرپك	کوزسز	شاشی

تر	خشك	اشك	پیشان
یاش	قوری	کوزیاشی	الین
ابرو	بینی	خلم	دهان
قاش	بورن	سومك	اغز
لب	کلو	غبو	بغبغ
دوداغ	بوغز	توکرك	کوپك
دندان	زبان	کام	کنك
دیش	دیل	طماغ	دبل‌سوز
زنخ	ریش	محاسن	سبلت
اکك	سقل	سقل	بیغ
گردن	دوش	پهلو	شانه
بوین	چکن	قابورغه	دالو
پشت	دست	راست	چپ
ارقه	ال	ساغ	صول

دوروغ کج انکشت شیر
یلان اکری بارمق قاریش

ناخون مشت کز دادن
دیرنق یومرق ارشون ویرمک

بغل سینه شش پستان
قولتوق کوکس اوپکه امجک

دل نای گاه کنج شکم
یورک بوغاز بوکر بوجوع قارین

ناف سپرز کرده زهره
کوبک دالاق بکرک اود

پیه خرده ابدان زهار
ال قارغوق قاوق قسق

کیر خایه کون دان
ذکر یوموره دبر دنلوق

ران کس زانو لنگ
اویلق فرج دز اینجک

لنگ پاشنه پای برزوله جوان
اوقسه اوکجه ایاق طپوق ییکیت

فرزند دوموی پدر مادر
اوغلن قرغل آتا آنا

فرتوت برادر خواهر دختر
بونامش قرداش قیزقرداش قیز

مادرزن داماد عروس عروسی ماتم
قاین انه کویکو کلن دوکون یاس

دوشیزه پدراندر مادراندر بیوه
بکر قیز اوکی آته اکی انه طول

آبستن همایه زنده مرده تب بیمار
یوکلو عورت قونشی دیری اولو اسیته خسته

آسا رفتار عنك پالوزه برلون
اسمك نورغلك روغونق ترانش

کر گو خارش ابله دنبل
قونور الشتمز کچک قبرجوق چیبان

سرخره عدد ریش ریم
قزاموق بز یاره ایرین

بنده کنیزك آشنا بیگانه
قول جاریه بلبش یاد

خردمند بی خرد ارزان توانگر
عاقلو عقلسز اوجوز بای

بیدار مست هشیار دلیر
اویق سرخوش ایق یورکلو

سوار پیاده دیده بان مهتر
اتلو یایان گوزجی اولو

کهتر

کهتر بهتر بیش بیشتر
کچی ایو آرتوق ارتوقرق

سوگند کواره چلیپا کنشت
انذ طاوق خارج کلیسا

کدام کی اکنون کجا
قنق قچان امدی قانده

اینك من ما تو
بو بن بز سن

شما ترا چون چونی
سز سکا نیتنه نیجه سن

چگونه چند چرا ان
نیجه نیجه نیچون اول

این انجا انجا کیست
بو انده بونده کیمدر

چه چراست
ز
پخوندر

شمشیر نیام کارد استره
قلیچ قین بچق استره

کمان زه تیر زره
یای کریش اوق جبه

پیکان آهنگر آهن اره
تمرن دمرجی دمر بچقی

تیشه تبر ترشت سوفار
کسر بالته قازمه ایکنه یلدوزی

دستره مس ارزیر سرب
ایکلک باقر قلای قورشون

روی آردیز لاک نان
توج الکک نکنه الکک

آرد

آرد سبوس هیزم من
اون کپک رودون بتمان

وقت اسیاب ناودان مسکه
حعة دکرمن اولق کره یاغی

روغن فله دوغ ترف
یاغ اغوز ایران یوغورت

پینو برزکر خیس گردون
قورت اکینجی سبان قانلی

یوغ بزار سمه نوار
بویندروغ قایش زوا اورکن

کفشگر کفش موزه خرکش
بابوجی بابوج ادک صوقمن

نکرده دوال جولاه تار
بخو طاسمه جولها اریش

پود انصار وفره ریسمان
ارغج بجریش کوجی ایب

کلواد کلف نابزه دوك
یوموق کلاوه لول ایك

دوکره یادره کوتلان بوفوکر
کتان ایکی اعرشق یرتو اسبابی

طوقوجی
مطواکر بیددر علك روی کندرو
بکم نجرجی مصطکی سقز کونلك

شنکرف رنکرز زرکر زروسیم
زنجفت بویجی التونجی التون کومش

پشیز کورکن مرده شور دهل
پول قبرقازیجی اولو یوبوجی دوال

کوش دودل شیرین تلخ ترش
طوب جیلیك دانلو اجی

ترش مَی انکبین دوشاب
اکشی شراب بال بکمز

بست مویز خایکنه کوداب
قاوت اوزم قایغانه بربانجی

خوست بوید ترکاره تله
کوزله قبرن ترله حلواجی قازانی

پاتوز طشت دیك دیك پایه
سوزجك لکن بجولك ساج ایغی

کاس ملعق کوزه سبو
چنق قاشق بردق وسی

زین نمد پاردم برنبد
ایر کجه قوسقون کوملدرك

هوید فتراك رکاب لگام
اکرم ترکی اوزنکی یوکن

افسار	پشمار	تازیانه	جامه
یولار	سر	قمچی	دون
نو	کهن	پیراهن	شلوار
ینکی	اسکی	کوملک	ایچ طون
بوقاغی	گریبان	آستین	دامن
یاقه	یقه	ینک	اتک
دستار	درنیک	کوت	بخیه
دولبند	یامالیق	تکل	تکندو
ارکله	کلاه	افسر	درگوش
دوکه	بورک	تاج	شب کلاه
انگشتری	نگین	ابرجان	گوشواره
یوزک	یوزک قاشی	بلازک	کوپه
مروارید	پای افزار	شم	پاتاوه
انجو	پشمی پابوج	چارق	دولق

ابر

اسب	استر	اشتر	گاو
آت	قاطر	دوه	صغر
ماده گاو	خر	سد	برنگ
اینک	اشك	دینق	بربکن
رهوار	مهار	کاومیش	آهو
یورغه	بولار	صوصغری	کییک
خرگوش	گوسفند	بز	بزغاله
طوشان	قوین	بکی	دوغلاق
گشن بز	نهاز	بره	رمه
تکه	ارکج	قوزی	سوری
سرون	پشم	شیر	گرگ
بوینز	یونک	ارسلان	قورت
کفتار	روباه	خرس	پلنگ
سرتلان	دلک	ایو	قپلان

یوز	خوك	کپی	سگ
پارس	طوکز	میمون	ایت
راسو	دله	اشقور	گربه
پورسق	سنسار	پورسق	کدی
سوسمار	دوله	خارپشت	بزغ
کلر	کلتان کلا	کرپی	قورباغه
کشف	خرچنگ	کفلیز	زلو
بغه	یلانجق	ایت بالغی	سلوك
ماهی	نهنگ	مار	کژدم
بالق	اژدها	یلان	عقرب
موش	خبزده کورموش	پند	خبزده
سیچان	طوکزان قوردی	کور سیچان	
تنند	پبو	دیلك	ملخ
اوردجکه	کبوه	چایلق	چکرکه

منغ	مرغ	چرغ	آل
اردو	قوش	بلابان	طوتنجل
بازه	باك	زغن	دال
طوغان	انجه	قوزغون	قرتال
کلنك	زاغ	کلاغه	قجد
دورنا	قرقوقغی	ارقزغ	سفنغان
کوزن	کبوتر	وتا	فاخته
کنجکی	کوکرجن	یبان کوکرجن	اوکیك
سرخاب	بوتیمار	کوف	کاسکینه
انقوت	بالقجل	اوکو	چابلاق
سماره	سلوا	کبك	تزرو
بلدرجن	بلوه	کلکلك	سکون
پتهو	بوم	اسفرود	سرخار
چیل	بایقوش	شهم قوشی باغرزی قره	شام قوشی

کنجشك پرستك شبپره بط
سرچه قرلنقوچ یرار قاز

مرغ ابی ... ماکیان پر
دوردك صونجوق تاوق قنت

پر تهی جدا بهم تهی
دولو بوش ایرو بیلا بوش

سیر گرسنه تشنه غمکین
توق اج صوسز قیغولو

ابجد کبیر

مشتاق ا ب ج
مژده بر ۱ ایکی ۲ اوچ ۳

د ه و ز ح
درت ٤ بش ٥ آلتی ٦ یدی ٧ سکز ٨

ط ی ک ل م
طقوز ٩ اون ١٠ یکرمی ٢٠ اوتوز ٣٠ قرق ٤٠

ن س ع ف
٥٠ ٦٠ ٧٠ ٨٠

ص ق ر ش
٩٠ ١٠٠ ٢٠٠ ٣٠٠

ت ث خ ذ
٤٠٠ ٥٠٠ ٦٠٠ ٧٠٠

ض ظ غ این ابجد کبیر بو
٨٠٠ ٩٠٠ ١٠٠٠

فتبارك الله احسن الخالقین

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

الحمد لله العلی القوی الجبار والصلوة والسلام علی نبیه

المختار وعلی آله الاطهار وصحبه الاخیار وعلی المقتدین بهم

من الصلحاء الابرار اما بعد چنین میگوید احوج المذنبین

سام بن مولانا محمد امین جعله الله تحت لواء سید

المرسلین وخاتم الانبیاء وسلاطین کسی

میخواهد که معانی الفاظ فارسی بشناسد

این مجموعه را نظر میکند و در بابا داوود زیاده فاید

میکند زیرا بهمت او لباس کتاب را ترتیب

ساختم نصف او و بعضی را تصحیح کردم و سطر را

از پیش من بسبب استقراج کرده بودم این را با

درج کردم با بیش علما و مقیدین در درج میشوند و هر

کسی که شاید بر اخوتر خواهد که میداند هیچ چیزی

که نماند معلوم او باشد این را نظر میکند و خواند هر گز

مشکل نماند این را مستعید المبتدین نام کردم متوقعست

که ظروق قاری مؤلف این کتاب را از دعای خیر و ثنا

فراموش نکنند والله الموفق والمستعان والیه التوکل

والکلان باب الالف اکاهیدن اموختن

خبره ارلمق اوکرنمک

اکاهانیدن اموزیدن . اموزانیدن

خبره ارالمق اوکرنمک اوکرتمك

آوردن آمدن اشامیدن اشامانیدن

کتورمک کلمک ایچمک ایچورمک

آساکنیدن آسودن ارامیدن آرامانیدن

[illegible] دکلنمک قرار دوتمق قرار بولدرمق

افروختن افروزانیدن اندیشه کردن

یالولنمق مثل فکر ایتمک

اندیشیدن افشردن افسردن ابتادن

مثل صقمق دکمک دورمق

انکاشتن آزردن امیختن انگیختن

[illegible] اینجتمك قاریشدرمق قوبرمق

آفریدن اویختن المدوراندن

یارتمق اصمق جفت سورمک و [illegible]

اندودن اندوختن الودن باقندن

سوومق قازنمق بولشمق سلکمک

ارانیدن اراستن افزودن افزانیدن

بزه مك مثل ارتمق مثل

ازرنیدن آغشتن اماسیدن اغاز کردن

[illegible] [illegible] شیشمک باشلمق

[illegible]

اغالیدن افزولیدن اگاه شدن
قشقرمق وبلمك مثل خبردار اولمق

باب الباء

بردن پوییدن بوسیدن
ابرمق بلك ودوكرمك اوپمك

بروردن برپرفتن بودن بردشتن
بسلمك قبول قلمق اولمق قالدرمق

برزیدن باسیدن بالیدن بریدن
اكین اكمك بای دوتمق بومك كسمك

پربدن باشیدن پرانیدن یافتن
اوچمق اولمق اوچرمق توتمق

باریدن باختن پوسیدن بیرون رفتن
یاغمق اوینق وچمق چوریمك طشره كیتمك

پنداشتن پسندیدن برزیدن بیمار شدن
صانمق بكنمك برتمق خسته اولمق

بخشش بخشتن بخشیدن بخشودن
بشمك املك وعاجز اولمق بغشلمق مرحمت ایلمك

برسیدن بالودن باشیدن برورزدن
سوزمق سوزمك طپمق بتمق سلمك

برشیدن پاییدن بناهیدن باوركردن
طلمق توزیمك صغنمق ایناقمق

بركردن بیوستن بیخبر شدن بلندكردن
طولدرمق اولشمق خبرسز اولمق یوجا اتمك

پهلوكردن پوستین كردن پژوهیدن
برابرینه یان ویرمك كوردك ایلمك مرتنه اولمق وحدة ابرتمز سؤال اتمك

باب التاء

تشنه شدن تمرودن تمرزیدن ترسیدن
صوسز اولمق ایلسم اولمق مثل قورقمق

ترسانیدن ترشیدن ترنجیدن تفیدن
قورقتمق اكشمك مثل دوداغ بارلمق

باییدن كویمك ویا غلا

بناهیدن صغنمق

باوركردن اینانمق

تپیدن توانستن تافتن تراویدن

دپرنمق وقزیمق ولبزمك . كوجی یتمك . بوكمك ودبغلمق . تریبی یوزب طشره جقمق

تولیدن تاختن تكیدن تندرست شدن

نریثی اصلمق چاپمق سكرتمك ساغ اولمق

ترحم كردن تیزدیدن تیزدادن تیزانیدن

رحم ایلمك تیزجه كورمك تیزویرمك

بستدن تمه دادن تندیدن تهی كردن باب الجیم

بوش ایلمك

چلیدن چشیدن چشانیدن چغیدن

دادمق دادوردمق یاپشمق

چغانیدن چپیدن چپانیدن چاهیدن

یاپشدرمق مثل مثل روشمك

جستن جستن جربیدن چرانیدن چابیدن

بتمك سیرجمق اوتلمق اوترمق

جانیدن جره كردن جهیدن جنبیدن

زوكمك برشئ اومق شراب ایچمك ودیلا ایكمك دپرملك

جنبانیدن چكیدن جوشیدن جهیدن

دپرملك طامق قینمق دپرمك

جنیدن جدا كردن باب الخاء خواندن

مثل ایرمق اوقمق

خیزیدن خوردن خاییدن خاموش شدن

قلمق یمك چینمك ایلم اولمق

خوشیدن خاموش بودن خفتن خفشیدن

مثل مثل یاتمق مثله

خندیدن خندانیدن خاریدن خراشیدن

كولمك كلدرمك قاشمق طرملامق

خراشانیدن خریدن خواستن خرامیدن

طرملاتمق صاتون المق دلمك صالنمق

خوابانیدن خفه کردن خفت کردن باب الدال
سالندرموق بوغموق سنت ایلمک

دانستن دریافتن دربابانیدن دیدن
بلمک بولموق اکلنموق کورمک

دویدن داشتن درآغوش کرفتن دم زدن
یوکرمک دوتموق قوجموق سوللقلنموق

دوست داشتن دوشیدن دریدن دوختن
دوست دوتموق صاغموق یرتموق تیکمک

دادن درخشیدن دزدیدن درویدن
ویرمک ایلدرامق اوغرلموق بیچمک

دامیدن درنک کردن دیر کردن دشنام دادن
صاورموق اکلنموق مثل اغلتن سوکمک

باب الراء رفتن ربودن رفتن
کتمک قپموق سپورمک

رندیدن رستن رشتن ریختن
قازیموق ارندهلموق بتمک اکرمک توکمک

رسیدن رهیدن راندن رمیدن
ایرشمک قورتلموق دوکمک سورمک اورکمک

ریهیدن رنجیدن رنجانیدن باب الزاء
رولوب ینراق النغ بنک انجمک انجتمک

زدن زیستن زنویدن زادن
دورموق دیرمک اولوموق دوغموق

زاییدن زدودن زدانیدن زبر کردن
طوغرموق پاسیدن اچموق مثله استغا ایتمک

زغاریدن زغنکیدن زفرافیدن زفرفیدن
یرم جوزموق الجغرموق بوق یمک مثله واخر زکی اولموق

باب السین سازکردن سپردن ساییدن
برشی دوزموق طاپشورموق تشنه ازلمک

ستبدن | سرشتن | سزاوارشدن | سیاه شدن
المق | یوغرمق | لایق اولمق | قره اولمق

سپید شدن | سپید کردن | سنجیدن | ساختن
اغ اولمق | اغ ایلمک | دارتمق | دوزمک

ستردن | سرابیدن | ستودن | سرفیدن
باش یومق | ایرلامق | اوکمک | اوکسورمک

سفتن | سغلیدن | باب السین | شناختن
دلك دلمك | اسغدیرمک ات صو ایچنده و داغلر صداسی | | اکلمک

شناساکردن | شدن | شستن | شایستن
اکلتمق | اولمق | یومق | کرکلو اولمق ولایق اولمق

شاریدن | شمردن | شرمیدن | شاذکردن
صو چغلدمق یعنی سس کلمک | صایمق | اوتانمق | الینه کیرمک

شتابیدن | باب الطاء | طپیدن | طلبیدن
ایوممک | | طلابیمق دیورک روثمق | استمک

طنیدن | طرازیدن | طرقیدن | طرزیدن | طرکیدن
قوتلو تکمک | زرد و تزلزل اولمق دیمک | چتلمق | قفقاز علم دیمک | چاتلمق

طیره شدن | طرشیدن | طیرزیدن | طواریدن
عقلسز اتمک وملول اولمق | مثل | یعنی ترزنده یعنی تمک | صورمق

باب الغین | غولیدن | غنودن | غاریدن
| قاچمق وقاره مق اویقو دکزکرمک | | قبقولتمق

غلطیدن | غلطانیدن | غوطه خوردن
یوالنمق | یوالندرمق وطوارا اوغلمق | طالع پیمک

باب الفاء | فرسودن | فنجاکردن | فرستادن | فریفتن
| اشمق | کرزلتمک | کوندرمک | الدمق

فرخیدن | فرخمیدن | باب الکاف | کرسنه شدن | ترژیدن ولمق
رقص اوردق | بنیوق اتمک | | اج اولمق

کواریدن | کرفتن | کرزیدن | کوالیدن
سکرمک | طوتمق | دشلمک | قزتلق والمک

کزندکردن کزانیدن کفتن کذشتن
ضرر ایلمك مثل دیمك کچمك

کوفتن کسختن کشیدن کشانیدن
دوکمك اوزمك چکمك چکدرمك

کریختن کشتن کردیدن کردانیدن
قاچمق دونمك مثل دوندرمك

کوشیدن کداختن کاشتن کنجیدن
درشمك اریمك اکمك صغمق

کمین کردن کم کردن کاستن کحاشتن
بوسولمق اکسك ایتمك اکسلمك حواله ایلمك

کستردن کذیدن کندن کزیدن باب اللام
دوشمك مردار قومق قوپرمق اورندمك

لیسیدن لیسدن لغزیدن
یالمق یالتمق سورشمك

لرزیدن لابه کردن باب المیم ما مالیدن
دترمك یلوارمق اوغمق

مالش دادن منش زدن منش کشیدن مزیدن
مثل کوکل دوغلمك مثل امك دوداغلمق
عربجه عصیان معناسنه

مردن میرانیدن مرانیدن ماندن
اولمك اولدرمك مثل قالمق

مانستن باب النون نوشتن نبشتن
بکزمك یازمق مثل

نمودن نشستن نوشیدن نوشانیدن
کوسترمك اوتورمق ایچمك ایچورمك

نکرستن نیوشیدن نویدن نوردیدن
باقمق دکلمق وامیدلنمق بنکی اولمق درمك

نالیدن نواختن نازیدن نازکردن
دکمك نازلنمق نازایلمك

باب الهاء هراشیدن هراسیدن هراساندن
قوسمق قورقمق قورقتمق

هشتن هیشتن هواسیدن هیشراندن
صالی ویرمك صالی ویرمك دبشورمق بجفت سورمك

باب الواو ورخواستن وردکشتن بمعنی خر وزیدن
دورمق قالدرمق اولوق اسمك

وازیدن باب الیاء یاد داشتن یارستن فائق چقمق
حالی تکیه دیمك خاطرده دتمق ادبلمك

بازیدن یاوه کردن جمع مصدر دانستنها
اسنمك وکرلنمك اتریمك یاوه قلمق وصیل ایتمك واله اتشمق دقو بقو بلمکلر

شناختنها نفی مصدر ندانستن نشناختن
اکلمقلر بلمك اکلمق

جمع نفی مصدر ندانستنها نشناختنها
بلمکلر اکلمکلر بمانو

نیاموختنها مفرد ماضی دانست شناخت اموخت
اوکرنمکلر بلمدی اکلدی اوکرندی

جمع غایب ماضی دانستند شناختند اموختند
بلدیلر اکلدیلر اوکرندیلر

مفرد مخاطب ماضی دانستی شناختی
بلدك اکلدك

اموختی جمع مخاطب ماضی دانستید
اوکرندك بلدکوز

شناختید اموختید ماضی نفس متکلم مع الغیر
اکلدکوز اوکرندکو

دانستیم شناختیم اموختیم فصل در بیان
بلدك اکلدك اوکرندك

مفرد مستقبل بداند بشناسد بیاموزد
بیلر اکلر اوکرنر

زنعره

بخواند بنویسد بفرماید بنماید بباید برود
اوقیه یازه . بیوره کوستره کل کیده

ببرد بیاورد بخورد بیاشامد بلیسد بخاید بخند بگوارد
ایلته کتوره ییه ایچه یالیه چکینه دآده سکره

بپوید بشنود بگردد بپوسد بمکید بنگرد ببرود
یله اشیده دوزه اوپه امزه باقه بسله

بیندیرد بمالد بدوشد بلرزد بلغزد بگوید خاموش باشد
قبول قله سوره صاغه دتره صیرله دیه ایسم اوله

بگریزد بترسد بیفتد بیندازد بنشید
قچه قورقه دوشه آته قونه

بگزد وادار برباید بفریبد بشوید
کیچه قالدره قپه اللدایه یویه

بسنجد بخسبد بغنود بیاساید بسوزد
دوزه اصلده امزغنه دکلنه یانه

بفروزد

بفروزد بزند بگوید بمیرد بکنود بزید ببندد بگشاید
یلوته اوره دیه اوله دپله دیرله بغلیه اچه

بخندد بگرید بفرستد بسپارد بچسبد بیفشرد
کوله اغلیه کوندره دابشوره یاپشدره صقه

بماند بیاید بشناسد بشاید بتواند برهد بپیماید
قاله کرک اوله تانیواکله یریه کوچیه قورتله اولچه

بدرود ببرد بدوزد بشکند بگسلد بخراشد ببرد
بیچه کسه تکه صندوره اوزه قاشیه اوچه

بجهد بجوید بیابد برسد بتابد بتافد بستاند بدهد
قلقه آنیه بوله اکره بوره دوقیه آله ویره

بخواهد بریزد بایستد بچرد بچکند ببازد بتازد
استیه توکه دوره اوتله متله اوینیه سکرده

بدود برسد بنالد بزنود دراید بیرون آید
یله ایرشه اکلیه متله اچروکله طشرکله

بجنبد نگاه دارد بچکد بپندازد بکرود بکیرد بپسندد
دپرنه صاقلیودور طام کمال ایده طوته دوره بکله

بپردازد بسرشتد رها کند بجوشد بکوشد
دوزه یوغره صالی ویر قاینیه دورشه

بگذارد بیا ببرد بشکافد بسنکیرد
ادیر قیرته یاره قوپره

بشمرد بتازد ببخشد بسزد
صایه چاپه بغیشله یونه

بغلطد ببرید بدوزد بشرمد فراموش کند بچیند
یووله اوفوره تکه اوتنه اونوده دیره

بشوردد بنشاند بورزد بکرنند بگذارد بزند
یوقه دکه پلیشه اسم بچه اوده پر سوره

بدرود بداند برقصد بپرسد بنوازد بکنجد بسنجد
بیچه صاوره اوره سؤال ایده اوخشه صغه طارته

بسندوزد

بپندوزد بپالاید بپالاید بیفشاند
قیزنه بوله سوزه ساچه

بیاراید بخرامد چاره شود بسراید
بزه صالنه قاقه ییرله

خفه کند بستراید بستاند برنجد
بوغه ازتوره آله الجنه

بیامرزد بپیوندد بپاید درنگ کند خفته کند
یارلغیه اولنه کوزیعنی یانه اکلنه سستلیده

بگسترد بتراشد بشتابد بکوبد ببوسد
دوشیه یونه ابوه ایده چوریه

بغنود بنزاید جدا کند یاد کند بیندابد بتابد
دالده دورغونه ایره یادایده صوویه صغنه

باور کند لگد زند بزند دشنام دهد بسغلد
ایناننه ایوزده اوره سوکه السلوویره

ببالد براکند آشنافکند فروردد
نشیمنه بحیله صوده اوزه طله

غوطکند بپیوندد بسکیزد بیزداید
مثل اولشدره سرچه پاکی اچ

نکه دهد بهتسند اغاز کند بیاغالد
مهلت ویر چوره بشلیه ترغیب ایده

بیفزولد برکند تهی کند اگاه کند
مثل طولدره بوش ایده خبردار اید

بیخبر شود زیر کند پهلو کند پوستین کند
خبرسز اول اشغه ایده یان ایده وقوه کرک ایده

یکن کند حرف اضافت که در خراسانی باشد
کزله

انهاست شش است م ستین آ ربرای غایت چون

۳۰ ورلی

پدرش تا از برای مخاطب چون پدرت میشم تا از برای متکلم
انکی بابالی سنک باباک

چون پدرم فصل اول اسماء سماوی وارضی بیان میکند خدا تکری
بم بابام

ایزد یزدان کردکار دادار
م م م م

کرکر شیرز پروردکار سرباوند
م م م م

اغان اشتق اشکبوس سروش
م م م فرشته

آسمان فلک سپهر چرخ
کوک کوک م م

آفتاب مهر خورشید خلو خور
کون کون م م م

هور ماه م ماه تاب هفت اورنك پروين
م اي م نجم

ستاره سياره كامران هفت ايست قمر عطارد

زهره شمس مريخ مشترى زحل

وبروج ايشان دوازده ايست حمل ثور جوزا

سرطان اسد سنبله ميزان عقرب
ارسلان

قوس جدى دلو حوت بهشت مينو
ياى اغلاق قوغه بالق جنت جنت

دوزخ زرنيك م بخنو بخنوى برق
جهنم يلدرم منه قنه

تندر تندرو رعد منيغ ابر تكرك
كوك كورلمه م م بولت م طلو

يخچه يخدان باران برف ژال
بوز بوزلق يغمر قار م

برزو يخ شبنم م دم كمان رستم
قراو بوز چه م قاردپسى الم صاقال

قوس قزح سربده سرما سرد خنك گرم گرما
عربيدر م صوق م دولت وسعادت جمع

آتش آتشدان آتش زنه فروزينه
اود اوجق چقمق دترق

آتش انگيز زبانه دود اخگر انگشت
منك توتون كوز كومر

خاكستر گرد غبار سپيده دم
كول توز م جنجيلى

بامداد بامدادینه روزینه روز
صباح صباحکی کونکی کون

امروز امروزینه فردا فردایه
بوکون بوکونکی یارین فریارنکی

پس فردا دی دکینه دینه بربر بربرم سال
داخی برکون دون دونکی م خرائی کون داخی اوتکی کون

سالینه امسال امسالینه پارسال پیراسال
ایلکی بوییل بوییللی بلدر بلدرکی

پارسالینه سال آینده آذن وقت باز شب
م کلجک ییل اول وقتدن برو کجه

شبینه امشب دوشین دوشینه
کیجه‌تی بوکجه دون کیجه دونکیجکی

برندوش جشن عید عید فطر
مثل بیرام عربیسی اوتوبیرام

۹۶

عید اضحی روز روشن روز ماهیخ غره
کوجک بیرام اچق کون بوللولو کون ایک اوّلی

سخ روشن روشنی تاریکی
دری اوزمک دایکی اخری ایدین ایدنلق قراکولق

تاریک چاشت چاشتگاه نماز پیشین
قراکو م قوشلق قوشلق وقتی اویله نمازی

نماز دیگر (یکینه نمازی) نماز شام نماز خفتن نماز بامداد
اخشام نمازی اخشام نمازی یاتسو نمازی صباح نمازی

این جهان زمین جای کوه سنگ خشت
بو دنیا اودنیا طاغ طاش کرپیج

کلوخ خاک آهک گچ ساروج
کسک طپراق الجی مطلوکرج بشمش بالچق

سیماب زیبق گل لای سنج (?)
زیوه عربیسی بالچق م م

پوس ریک ناوه ملاط
م قوم قرنوه و قزغون بالچق و بالچوق

جاله آب دریا کشتی
سبودکر صو دکز کمی

کشتیبان نک لوچه خیزاب ژرف
یکجی دلمک سکرتمک دولدجنبنک صوطلوی منشد صودبی

ژرفین بن بادبان نهه جشمه
منشر درسنتک یلکن کونی کتمک لزا یعنی اوزنیه پنکار

بل سطل مطار دود دودالود جوی
کبری قوغه و سنک و قوغه کون بردق دره هندستانده برابرحاصلک آدیدر ایرماق

چاه دلوه دول خانه بام روزن آستانه در
قویی قوغه منشد او طام باجه ابلک قپو

ستو تیره پردو تابستان بهار پاییز تمت
کلاه یعنی قرانلق مرتك یای یاز کوز

تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب
في يوم الخميس سنه خمس
اربعين والف

غرض رحمت بر آن کس باد
که کاتب را بالحمد کند یاد

۱۴۰۵ سنه

بتون دنيا بنم اولسه غمم كتمز ندر بو
ازلدن خاكه غمدن تا بنا اولمشى بو ندر بو